

Landbrugets økonomi 2016

Vidø, Elsebeth; Schou, Jesper Sølvér

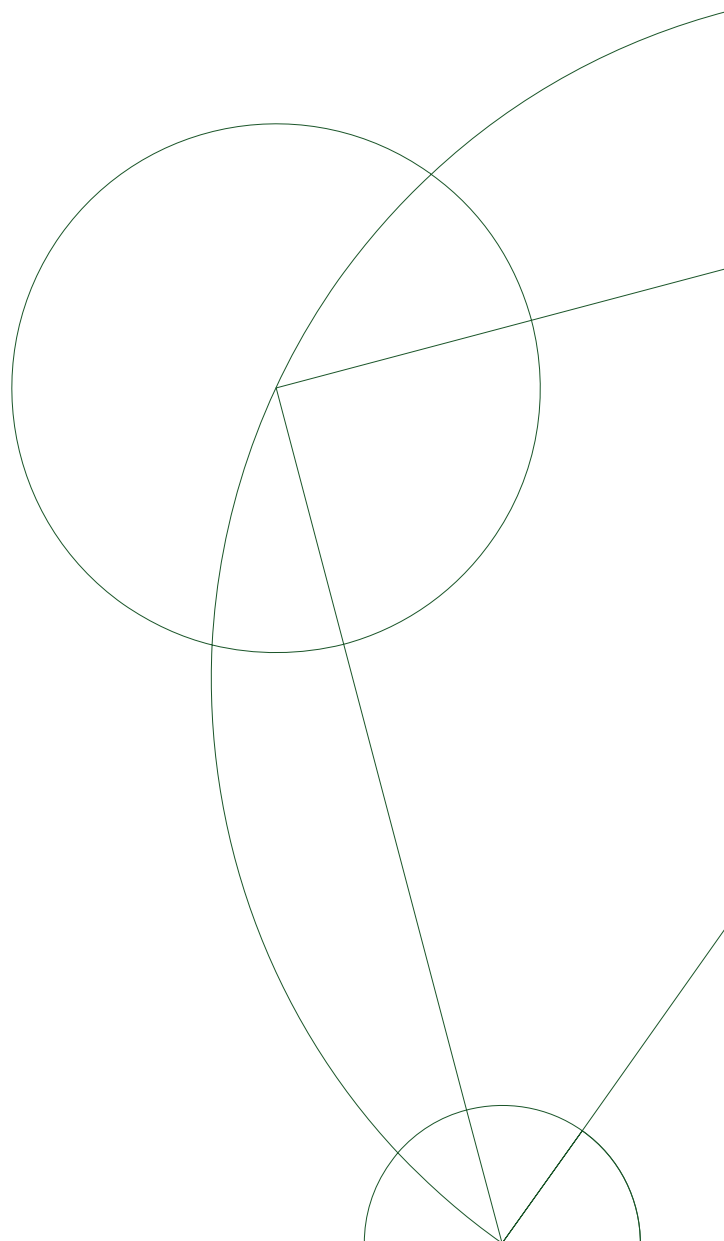
Publication date:
2016

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Vidø, E., & Schou, J. S. (red.) (2016). *Landbrugets økonomi 2016*. Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet. Landbrugets Økonomi Bind 2016

Landbrugets Økonomi 2016

Landbrugets økonomi 2016

Redaktion: Elsebeth Vidø, Jesper S. Schou

Forfattere:

Kapitel 1: Jakob Vesterlund Olsen, Thomas Czekaj, Jesper S. Schou

Kapitel 2: Henning Otte Hansen

Kapitel 3: Michael Friis Pedersen

Udarbejdet i henhold til aftalen mellem Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (Miljø- og Fødevareministeriet) om myndighedsberedskab for 2015

Udgivet: december 2016

Tidligere udgaver i serien Landbrugets økonomi kan findes her:

http://ifro.ku.dk/publikationer/ifro_serier/landbrugets_ekonomi/

ISSN: 1902-0813

Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi

Københavns Universitet

Rolighedsvej 25

1958 Frederiksberg

www.ifro.ku.dk

Indholdsfortegnelse

INDHOLDSFORTEGNELSE	2
FORORD	4
SAMMENFATNING	5
Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug	5
Agro- og fødevarerindustriens konjunkturer	9
Ejer- og generationsskifte i dansk landbrug.....	11
1. JORDBRUGETS INDTJENING, PRODUKTION OG FAKTORFORBRUG	13
1.1 Jordbrugssektoren som helhed	14
1.2 Produktionsværdi, priser og produktion	17
1.3 Produktionsomkostninger, faktorpriser og faktorforbrug	37
1.4 Jordbruget opdelt efter driftsform og størrelsesgrupper	37
1.5 Brugerfamiliernes samlede indkomster	56
1.6 Perspektiver de kommende år	58
Bilagstabeller	61
Referencer	65
2. AGRO- OG FØDEVAREINDUSTRIENS KONJUNKTURER	67
2.1 Udviklingen i de enkelte sektorer	67
2.2 Aktiekursudvikling på børsnoterede agro- og fødevarer virksomheder	92
2.3 Skøn for udviklingen i 2017	93
2.4 Den danske grønsagsbaserede dybfrostindustri.....	95
Referencer	109
3. EJER- OG GENERATIONSSKIFTE I DANSK LANDBRUG	112
Indledning.....	112
3.1 Personligt eje dominerer danske landbrugsejendomme.....	113
3.2 Strukturel udvikling i den privatejede jord	115

3.3 Aldersfordelinger af ejere til arealer i personligt eje.....	117
3.4 Afgangsalder	123
3.5 Konklusion og perspektivering.....	129
Referencer	131

Forord

Nærværende rapport indeholder en oversigt over indtjening, produktion og faktorforbrug i dansk jordbrug, samt udsigterne for det kommende år. Opgørelserne omfatter jordbrugssektoren som helhed såvel som bedrifter inden for jordbrugets hoveddriftsformer: plantebedrifter, kvægbedrifter, svinebedrifter og gartnerivirksomheder.

Rapporten indeholder tillige en vurdering af konjunktursituationen i den danske agro- og fødevareindustri, herunder produktionsværdi, værditilvækst og overskud for sektoren som helhed såvel som for nogle af de væsentligste delsektorer, samt virksomheders overvejelser vedr. ændringer i selskabs- og ejerform. Desuden indeholder rapporten et kapitel om ejer- og generationsskifte i dansk landbrug.

Rapporten er udgivet elektronisk på Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomis hjemmeside i december 2016.

Af instituttets medarbejdere har følgende medvirket ved udarbejdelsen af publikationen: Jakob Vesterlund Olsen, Thomas Czekaj og Jesper S. Schou (Jordbrugets produktion, indtjening og faktorforbrug), Henning Otte Hansen (Agro- og fødevareindustriens konjunkturer) og Michael Friis Pedersen (Ejer- og generationsskifte i dansk landbrug). Elsebeth Vidø og Jesper S. Schou har forestået redigeringen af rapporten.

Institutleder Bo Jellesmark Thorsen
Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi
København, december 2016

Sammenfatning

Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug

Den globale økonomi er kendetegnet ved moderat vækst som helhed med stærk vækst i udviklingslande, men også en nedjustering i overgangsøkonomier som Rusland og økonomier i Latinamerika. I de udviklede lande ses en svag vækst, men også forhåbning om stigende vækst på relativt kort sigt. Den globale økonomi vil fortsat afgøre udviklingen i den globale efterspørgsel efter fødevarer, især af kød og mælk, i udviklingslandene såvel som Kina. Den forventede vækst i den globale økonomi i 2017 giver således positive udsigter for jordbruget.

En anden vigtig faktor, der påvirker dansk jordbrugs indtjening, er valutakurserne. I 2014 blev euroen og dermed også den danske krone svagere og har siden holdt sig på samme niveau. Det betyder, at importeret foder er blevet dyrere, selv om dansk kødproduktion er blevet mere konkurrencedygtig på det globale marked i samme periode.

Der forventes et fald i totalfaktorproduktiviteten på 2,1 pct. i 2016 i forhold til 2015, som kan henføres til et fald i produktionen og uændret faktorforbrug. Bytteforholdet forventes stort set uændret fra 2015 til 2016, mens der forventes en stigning i 2017, hvilket især skyldes en forventning om, at priserne vil rette sig på de væsentligste produkter for dansk landbrug.

Nettorestindkomsten – dvs. restbeløbet til finansielle poster, forrentning af landbrugskapital og aflønning af brugerfamilien – i 2016 forventes at falde med yderligere 10 pct. i forhold til 2015. Reduktionen skyldes hovedsageligt en reduceret bruttoværditilvækst. I 2017 forventes en stigning på godt 30 pct. i nettorestindkomsten, hvilket især drives af en stigning i bruttoværditilvæksten.

Nettorenteudgifterne og forpagtningsafgiften er anslået til at være i underkanten af 10 mia. kr. i både 2016 og 2017 baseret på marginalt højere renteniveau end i 2015. Det er her forudsat, at der ikke vil optræde realiserede tab fra finansielle instrumenter.

Restbeløbet til aflønning af brugerfamilien og forrentning af egenkapitalen skønnes at være 1,9 mia. kr. i 2016 og 5,6 mia. kr. i 2017.

Store plantebrug

Planteavlerne har oplevet en høst af salgsafgrøder under middel i 2016, og samtidig har der været vigende priser. De store plantebrug med minimum to helårsarbejdere forventes derfor i 2016 at få et driftsresultat før aflønning af brugerfamilien, der falder med 42 pct. i forhold til 2015, og dermed det laveste niveau siden 2011. Fra 2016 til 2017 forventes driftsresultatet før aflønning af brugerfamilien at stige med 70 pct. til samme niveau som i 2015, hvilket betyder, at brugerfamiliens arbejdsindsats kan dækkes, mens jordbrugskapitalen i selveje stadig kun opnår en forrentning på 1,5 pct.

Lave udbytter for høsten 2016 er en af forklaringerne på den lave indkomst for planteavlerne i 2016, og derved er forventningen om en normalhøst i 2017 også en væsentlig forklaring på, at der imødeses en stigning i indkomsten i 2017. Dette suppleres med en forventning om stigende afgrødepriser i 2017. I normalhøsten 2017 er der indregnet en forsigtig udbytteeffekt af den øgede kvælstofkvote.

Den store spredning i resultaterne, som kendes fra tidligere år, kan genfindes i 2015-resultaterne, hvor der er en forskel i driftsresultatet efter aflønning af brugerfamilien fra den bedste tredjedel (tertil) til den dårligste tredjedel på 2,2 mio. kr. pr. bedrift.

Store malkekvægbrug

De store mælkeproducenter havde i 2015 et meget dårligt resultat, som forventes at blive lige så dårligt i 2016. Driftsresultatet før aflønning af brugerfamilien for de store konventionelle malkekvægbrug blev således på -227 t.kr. i 2015 og forventes at blive på -212 t.kr. i 2016. I dette resultat er ikke estimeret tab på finansielle instrumenter, så det kan blive endnu ringere, hvilket naturligvis ikke giver nogen rest til dækning af brugerfamiliens arbejdsvederlag eller aflønning af egenkapitalen. Resultatet forventes at stige markant i 2017, hvor resultatet før aflønning af brugerfamilien forventes at blive 1.514 t.kr. og næsten én million kroner efter aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats til aflønning af egenkapitalen.

De dårlige økonomiske resultater skyldes mælkepriserne, som faldt medio 2014, og har været lave siden. Mælkepriserne er dog begyndt at stige ultimo 2016, hvilket fører til forventningen om gode økonomiske resultater i 2017. Mælkeproduktionen har i 2016 været præget af ophøret af mælkekvotesystemet, så der ved indgangen til året var en stor mælkeproduktion, som i løbet af året faldt til at være lavere end den sæsonmæssige produktion i 2015. Grovfoderproduktionen har i 2016 været præget af gunstige forhold for majsdyrkning og græsproduktionen, hvilket sammen med de stigende priser giver forventning om øget produktion i 2017.

De økologiske mælkeproducenters driftsresultat før aflønning af brugerfamilien var i 2015 væsentlig højere end de konventionelles og nåede 1.265 t.kr., hvilket kun er en smule mindre end rekordåret 2014. Det forventes at stige i både 2016 og 2017 til 1.926 t.kr. og 2.681 t.kr. Den store forskel i det økonomiske resultat mellem de økologiske og konventionelle mælkeproducenter kan overvejes forklaret gennem stigende økologitillæg på mælk gennem første halvdel af 2016, og at der stadig er højere økologitillæg ved udgangen af 2016 end ved indgangen til 2016. Økologitillægget forventes at falde men opvejes af stigende mælkepriser, hvilket fører til det forventede resultat i 2017, hvor forventningen af jordbrugskapitalen i selveje forventes at blive 6,6 pct.

For både de konventionelle og økologiske malkekvægbrug er der betydelig spredning fra den øvre til den nedre tertil, hvor driftsresultatet for begge grupper af producenter efter aflønning af brugerfamilien er ca. 1,2 mio. kr. bedre for den øvre tertil i forhold til den nedre. For de konventionelle brug er forventningen af jordbrugskapitalen i selveje 4,5 pct. point højere for øvre tertil i forhold til nedre tertil.

Store svinebrug

De store svinebrug har haft år med stigende svinepriser, og der imødeses derfor et resultat i 2016, som er bedre end i 2015, men fra et meget lavt udgangspunkt. Resultatet før aflønning af brugerfamilien for svinebrug med to helårsarbejdere og derover forventes i 2016 at blive 246 t.kr., hvilket ikke er tilstrækkeligt til at dække brugerfamiliens arbejdsindsats på 470 t.kr. Resultatet efter brugerfamiliens arbejdsindsats forventes således at blive -224 t.kr. For 2017 forventes det for første gang i fire år, at brugerfamiliens samlede arbejdsindsats bliver dækket. Indtjeningen for denne gruppe af producenter rækker dog kun til et lille bidrag til egenkapitalens forrentning på 59 t.kr. i gennemsnit pr. bedrift.

Svinepriserne har været lave og faldende gennem en længere periode, hvilket blandt andet hænger sammen med stigende produktion i USA, hvor de er ved at få styr på deres problemer med tabsvoldende sygdomsproblemer. Prisniveauet for svinekød er fortsat relativt lavt, men det kinesiske marked er afgørende for svineproduktionen og priserne på svinekød. Dårligt bytteforhold mellem svinekød og foder kombineret med nye miljøregler har forårsaget et fald i svinekødsproduktionen i Kina på ca. 2,5 pct. i 2016. Dette medfører stigende priser og forbedrede resultater for danske svineproducenter. Resultatet før aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats forventes at blive 246 t.kr. pr. bedrift i 2016 og forventes at stige til 536 t.kr. pr. bedrift i 2017.

De dårlige resultater for 2015 dækker over en stor spredning, hvilket også betyder, at der er svineproducenter, som klarer sig rimeligt, og den øvre tertil af de store svineproducenter fik et resultat efter aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats i 2015 på 527 t.kr., hvilket er mere end 2,5 mio. kr. bedre end den nedre tertil, som dermed har et meget dårligt resultat på -2.213 t.kr. i 2015.

Store minkfarme

De store udsving i de økonomiske resultater for de store minkfarme forventes at fortsætte. Det gode resultat fra 2015 forventes at falde med ca. 2,5 mio. kr. pr. bedrift til 2016. Det er meget usikkert, hvordan skindpriserne udvikler sig i 2017, men i prognosen er forventet en pris i 2017, som svarer til gennemsnitsprisen for de sidste tre år, hvilket vil give et positivt resultat før aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats.

På minkfarme med to helårsarbejdere og derover forventes resultatet før aflønning af brugerfamilien i 2016 at blive reduceret kraftigt i forhold til 2015, hvilket primært skyldes et prisfald på ca. 40 pct. Det forventes at medføre de dårligste resultater for minkbranchen i lang tid med et resultat før aflønning af brugerfamilien på -1.072 t.kr. og et resultat efter brugerfamiliens ejer aflønning på -1.574 t.kr. Der er ligesom for de andre driftsgrene en væsentlig spredning blandt minkfarmerenes økonomiske resultater. For den bedste tredjedel af farmene udgjorde forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje 12,1 pct. i 2015, hvorimod forrentningen udgjorde 0,6 pct. for den dårligste tredjedel af farmene. Der er en tilsvarende forskel i den økonomiske produktivitet, som spænder fra 1,40 for den øvre tertil, til 1,02 for den nedre tertil med et gennemsnit på 1,21.

Ved vurdering af regnskabsresultaterne og prognosen for minkfarmene er det vigtigt at være opmærksom på den tidsmæssige forskydning i forhold til opgørelsen af sektorindkomsten for branchen. I sektorindkomsten er der sammenhæng mellem produktion og pris, således at det er prisen i 2016, der får indflydelse på sektorindkomsten i 2015, da det er året for produktionen af de skind, som afsættes på auktioner i 2016.

Store potteplantegartnerier

Der forventes fortsat stigning i væksthusharealet på ca. 7 pct., også i 2016, dvs. der er en kraftig konsolidering i branchen, hvor enhederne bliver større og større. Det gennemsnitlige potteplantegartneri med to helårsarbejdere eller derover forventes i 2017 at være mere end en halv gang større end gennemsnittet i 2011. Priserne i 2016 ventes at blive noget lavere end i 2015, men på grund af stigende produktionsomfang forventes produktionsværdien at stige med 6 pct. i 2016. Omkostningerne forventes at stige med 9 pct., og det resulterer i et fald i resultatet af primær drift på ca. 34 pct. Stigningen i driftsomkostningerne skyldes dels stigningen i væksthusharealet, men omkostninger til udsæd og til vækstmedier stiger mere end væksthusharealet. Resultatet af den primære drift forventes at falde fra 968 t.kr. i 2015 til 640 t.kr. i 2016 for potteplantegartnerierne med mere end to fuldtidsbeskæftigede. I 2017 forventes resultatet af den primære drift at falde yderligere, så resultatet forventes at ende på ca. 480.000 kr.

Der er meget stor forskel på resultaterne for den øvre ter til og den nedre ter til for potteplantegartnerierne, med forskel i driftsresultatet efter aflønning af brugerfamilien på ca. 1,7 mio. kr., hvilket kan ses i Tabel B1.6. Bag den store forskel ligger en meget stor forskel i størrelsen på potteplantegartnerierne, hvor den øvre ter til har et væksthushareal, som er ca. 3 gange større end arealet for den nedre ter til. Dvs. de meget store potteplantegartnerier klarer sig økonomisk væsentligt bedre end de mindre.

Perspektiver

I 2017 ser prognosen for landbrugets bytteforhold – og dermed også for landbrugets indtjening – mere lys ud især for svine- og mælkeproducenterne, og der vil ifølge prognosen være en del landmænd, som inden for disse driftsgrene vil have et positivt driftsresultat efter aflønning af brugerfamiliens arbejdskraft i 2017. Det kan dog paradoksalt nok vise sig, at de økonomisk mest sårbare landmænd bliver mere pressede af deres finansielle samarbejdspartnere i denne situation. Hidtil har de finansielle institutioner været tilbageholdende med at begære landbrug konkurs eller udnytte en evt. salgsmagt. Denne tilbageholdenhed skyldes, at efterspørgslen efter landbrugsbedrifter har været beskeden med deraf følgende lave ejendomspriser, hvilket har begrænset udbuddet og den samlede omsætning af landbrugsejendomme. Aktiviteten på markedet for landbrugsejendomme vil formodentligt stige i kraft af stigende produktpriser og spirende optimisme og dermed føre til omsætning af de landbrug med ringeste driftsøkonomi.

Året 2016 har på prissiden distanceret den økologiske produktion fra den konventionelle produktion. Økologitillægget på mælk er således nået op på 129,5 øre pr. kg mælk fra april til august, hvor-

for de økologiske producenter opnåede en mælkepris, som var 60 pct. højere end prisen til de konventionelle producenter i sommeren 2016. Årsagen til den høje økologiske mælkepris skal ses i sammenhæng med mælkekvoteophøret i 2014, hvor der var økologiske producenter, som omlagde til konventionel produktion for at kunne udnytte jordtilliggendet til at dyrke mere foder og dermed få en højere kapacitetsudnyttelse. Da det tager noget tid at lægge om fra konventionel til økologisk produktion, har den stigende efterspørgsel efter økologisk mælk i 2016 ikke umiddelbart kunne imødekommes. Det ser dog ud til, at indvejningen af den økologiske mælk stiger ultimo 2016, og økologitillægget på mælk er nu faldet til 112,8 øre pr. kg mælk her ved udgangen af 2016.

Efter nogle år, hvor landbrugssektoren har været præget af solvensproblemer og dårlig indtjening grundet vigende priser, er der således i 2017 udsigt til en forbedring af den driftsøkonomiske situation. Der ses ligeledes en række nye og interessante udviklingstendenser, bl.a. i form af mælkesektorens tilpasning til mælkekvoteernes ophør, spirende interesse hos eksterne investorer for investeringer i landbrug, samt spørgsmålet om, hvornår – og i hvilket omfang – der kan komme gang i omsætningen af landbrugsejendomme. Omvendt viser analyserne i kapitel 3, at der er sket en markant udvikling i ejerforholdene i landbruget, hvor ejerne af landbrugsejendommene er blevet væsentligt ældre, samtidig med at omfanget af forpagtning er steget. Ligeledes stiger gennemsnitsalderen på nyetablerede landmænd. Dette viser en tendens til, at det ikke er samme person, som ejer og driver jorden, hvilket er en ny situation i det mindste for det moderne landbrug i Danmark. Det er endnu for tidligt at sige, om der er tale om midlertidige eller varige tendenser, men det er interessant at følge, om størrelsen af investeringen ved nyetablering som landmand er ved at blive så omfangsrig, at det fører til en udvikling imod nye ejerstrukturer i landbruget.

Agro- og fødevarerindustriens konjunkturer

Konjunkturer, indtjening og vækst i agro- og fødevarerindustrien har udviklet sig væsentligt forskelligt i de enkelte delsektorer: Mejeriindustrien har generelt været påvirket af de meget lave verdensmarkeds- og producentpriser på mælk, som har skabt betydeligt pres i landmandsleddet. Både mejeri- og kødindustrien er stadig ramt af Ruslands-embargoen, men indtjeningen varierer markant fra virksomhed til virksomhed.

Drikkevare- og brødisindustrien påvirkes af et vedvarende prispres fra private label, discount, insourcing m.m. Også i disse sektorer er der virksomheder, som klarer sig markant bedre end gennemsnittet. I flere tilfælde kan det forklares ud fra en anden markedssammensætning, innovation eller nicheorientering.

Grovvarerektoren er i et vist omfang i en mellempriode, hvor udenlandske opkøb skal indarbejdes, eller strategiskifte skal implementeres i en konsolideringsfase.

Planteavlsbaserede virksomheder inden for kartoffelstivelse og græsfrø har haft et godt år med vækst i både indtjening og omsætning. Innovation og markedsudvikling har været nøgleord for denne udvikling.

Selv om biotekindustrien kan betragtes som relativt uafhængig af landbrugsproduktionen, har de seneste år alligevel vist, at dele af biotekindustrien blev mærkbart påvirket af de generelt dårlige konjunkturer i landbruget verden over.

Der er flere og flere eksempler på, at fødevarevirksomheder bevæger sig fremad i værdikæden for at komme tættere på forbrugerne. Denne mere fremadrettede integration kan ses som modsvar på detailkædernes stigende salg af private labels, hvor der mere er tale om en bagudrettet vertikal integration.

De senere års udvikling i virksomhedernes indtjening viser tegn på, at den økonomiske nedtur i agro- og fødevareindustrien er aftagende. De enkelte virksomheders forventninger til den fremtidige indtjening varierer fra konstant til positiv, og der er overvejende mere positive end negative forventninger til den fremtidige udvikling på kort sigt.

Virksomhederne anfører herudover en række usikkerheder og risici, som kan påvirke den fremtidige vækst og indtjening. Landbrugets økonomi, rente- og valutakursudvikling, økonomiske konjunkturer, internationale handelspolitik samt international økonomi og politik er i den sammenhæng af væsentlig betydning.

Der er i de senere år sket nye vægtninger i de strategiske mål i dele af agro- og fødevareindustrien. Vækst som målsætning er flere steder nedtonet, hvorimod den løbende indtjening nu mere er i fokus som et direkte mål.

Fokus på kerneaktiviteter og frasalg af mere perifere aktiviteter genfindes også i flere af virksomhedernes udmeldinger. Der kan findes flere forklaringer på dette kursskifte: Transparent økonomi, fordele ved store markedsandele på kerneområder, specialiseringsfordele og færre synergier mellem meget diversificerede aktiviteter er væsentlige årsager. Fokus på omkostningsreduktion er også et synligt tiltag i flere virksomheder.

Som en særlig case analyseres den danske grønsagsbaserede dybfrostindustri. Den danske produktion af dybfrosne grønsager – hvor især dybfrosne ærter dominerer – var stor og betydningsfuld frem til midten af 1990'erne. Siden er dyrket areal, produktion, afsætning, markedsandele og international konkurrenceevne forringet – og udviklingen ser ud til at fortsætte. Dybfrostindustrien er blevet konsolideret og siden opkøbt af en stor europæisk aktør, men indtjeningen har aldrig indfriet forventningerne. Andre lande i og uden for Europa har samtidig øget deres markedsandele. I afsnittet konkluderes det, at gode naturgivne betingelser ikke altid er tilstrækkelige til at sikre en kommerciel succes. Hele værdikæden skal være konkurrencedygtig, der skal være en stærk forhandlingsposition over for detailhandlen, og der skal være en stærk vertikal integration i værdikæden – både fremad- og bagudrettet. Eksemplet viser også, at markedsforventningerne ikke altid holder, selv om internationale forbrugstendenser og -præferencer har været analyseret grundigt. Endeligt viser eksemplet også, at en god råvarekvalitet ikke nødvendigvis resulterer i en tilsvarende forbrugerpræference.

Ejer- og generationsskifte i dansk landbrug

Ejer- og generationsskifte har historisk set været et hyppigt emne i debatten omkring landbrugets økonomi. Problemstillingen er aktualiseret efter prisboblen på landbrugsjord i slutningen af 2000'erne (DØRS, 2010), der blev efterfulgt af den finansielle krise, hvilket bl.a. betyder, at omsætningen af landbrugsjord rundt regnet er halveret. I kapitlet redegøres for udviklingen i landbrugets ejendomsmarked og udviklingen i aldersfordelingen for de danske jordejere. Gennem analyserne søges at nuancere grundlaget for debatten omkring ejer- og generationsskifte ud fra den historiske udvikling i aldersfordelinger af danske jordejere.

Gennemgangen peger på, at etableringsproblemstillingen omkring unges fodfæste på ejendomsmarkedet har været et vedvarende problem i dansk landbrug over en meget lang periode. Samtidig skal det holdes for øje, at den strukturelle udvikling mod færre og større bedrifter betyder, at der til stadighed er behov for færre og færre unge landmænd, hvorfor konkurrencen blandt de, som ønsker at komme ind i landbrugserhvervet, kan blive skærpet.

I modsætning til etableringsproblemstillingen ser det ud til, at ejerskifteproblemstillingen er af nyere betydning i dansk landbrug. Der er således de senere år en væsentligt øget tendens til, at ældre jordejere beholder deres ejendom i en høj alder, idet andelen af det samlede areal i personligt eje, der ejes af personer over 50 år, er markant stigende efter finanskrisen.

Disse to kendsgerninger afspejler betydelige etableringsproblemer i det danske marked for landbrugsejendomme. I det omfang, at lav tilgang af nye unge ejere til dansk landbrug medfører lavere investeringer og mindre tilførsel af ny viden og entreprenørtrang, kan det frygtes at medføre en lavere produktivitetsudvikling i dansk landbrug i fremtiden, hvorfor det kan have afledte samfundsøkonomiske effekter. I dette lys kan tiltag med henblik på at lette etableringen for unge landmænd f.eks. via Vækstfonden og via særlig EU-støtte til yngre landmand være velbegrundede.

Ud over tendensen til at ældre landmænd i dag udskyder salget af deres ejendom, viser udviklingen i aldersfordelingerne for danske jordejere, at aldersgruppen 49-58 år i dag ejer en betydeligt større andel af den personligt ejede landbrugsjord i Danmark end tidligere. Dette indikerer, at ejer- og generationsskifteproblemstillinger også kan være aktuelle om 10-20 år, hvor det må imødeses, at denne aldersgruppe kommer til at påvirke ejendomsmarkedet med et stort aldersbetinget udbud som følge af deres store aktuelle ejerandel. Et langsigtet fokus på området kan derfor være relevant. Omvendt skal det gentages, at udskydelse af visse ejer- og generationsskifter kan være hensigtsmæssig fra et privat- og virksomhedsøkonomisk synspunkt, da landbruget i den nuværende økonomiske situation har behov for opbygning af egenkapital i erhvervet.

For den enkelte landmand betyder disse udsigter, at det kan overvejes at øge pensionsopsparingen uden for virksomheden. Midaldrende landmænd, der forventer at trække sig tilbage om 10-20 år, bør nok også indstille sig på muligheden for, at de til den tid må lade kapital blive i landbruget i deres otium.

1. Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug

Den globale økonomi forventes ifølge FN's prognoser (UN, 2016) at få en realvækst i BNP på 2,4 pct. i 2016 og 2,8 pct. i 2017, hvilket er et nedjusteret skøn i forhold til tidligere. Nedjusteringen skyldes primært lavere vækst i Afrika, Mellem- og Sydamerika end tidligere forventet blandt andet på grund af mindre landbrugsproduktion end forventet.

Vækstraterne i de udviklede lande forventes i 2016 at blive på niveau med 2015 med 1,8 pct., mens der forventes en vækst i 2017 på 1,9 pct. De forventede vækstrater trækkes især af en positiv udvikling i jobmarkederne både i USA og i EU. Forventningen vil væksten i USA er 2,2 pct. i 2016 og 2,5 pct. i 2017, mens den er 1,9 pct. for 2016 og 2,0 pct. for EU-landene. Væksten i EU-landene er specielt vigtig for dansk landbrug, idet omkring 2/3 af eksporten fra den danske jordbrugsproduktion afsættes inden for EU.

Vækstraterne i udviklingslandene forventes at blive på 3,8 pct. (2016) og 4,4 pct. i 2017. Den langsigtede forventning til væksten i Kina er 6,2 pct. pr. år (OECD/FAO 2016), hvilket er lavere end den gennemsnitlige vækst på ca. 9 pct. pr. år, som gennemsnit for de seneste 10 år. Omvendt forventes væksten i Indiens BNP at være stigende (7,3 pct. i 2016 og 7,5 pct. i 2017).

I Rusland og andre overgangsökonomier forventes en lavere vækst end i verdenen samlet set (-1,9 pct. i 2016 og 0,6 pct. i 2017). Væksten i Rusland er estimeret til at være -3,5 pct. i 2015, og restriktionerne mod Rusland og det russiske modtræk har altså haft betydelig påvirkning på den russiske økonomi. Selvom den russiske embargo påvirker eksporten af danske jordbrugsprodukter, svarede andelen af eksport til Rusland kun til omkring 4 pct. af den totale eksport før embargoen af dansk jordbrugsproduktion, hvorfor effekten er begrænset. Handlen med landbrugsvarer er i store træk fundet ind i nye mønstre, hvor Rusland i stigende grad importerer fødevarer fra Sydamerika i stedet for at importere fra Europa.

Det skal understreges, at de omtalte prognoser vil påvirkes af makroøkonomiske udsving samt geopolitiske spændinger. I USA forventes renten at stige, hvilket vil påvirke både de finansielle markeder og realøkonomien også uden for USA. Tilsvarende vil krisen i euroområdet herunder Brexit have negativ effekt på udviklingen på de globale markeder og økonomier uden for EU. Geopolitiske spændinger (f. eks. den ustabile situationen i Ukraine og i Den Syriske Arabiske Republik, Irak og Yemen) medfører en yderligere risiko for de globale økonomiske udsigter. Til trods herfor er udsigterne for fødevarer for 2017 ganske positive.

Ifølge FAO (2016) vil det globale udbud af mælk falde i 2017, hvor der forventes indskrænkning af den producerede mængde. For 2017 forventes en stigende produktion af hvede og majs, primært på grund af, at udbytterne i 2016 har været lave. Dette tilskrives El Nino relaterede vejrfænomener, som har forrykket nedbørsmængder og ført til tørke mange steder. Kornpriserne vil for tredje år i

træk følge den faldende trend og føre til lavere foderomkostninger i den animalske produktion blandt andet som følge af store lagre.

Valutakurserne har også væsentlig betydning for dansk jordbrugs indtjening, på grund af den betydelige eksportandel til lande uden for Eurozonen. I 2014 blev Euroen og dermed også den danske krone svækket i forhold til dollaren, hvilket den har været siden. Det betyder, dels at importeret foder er blevet dyrere, og dels at danske animalske produkter er blevet mere konkurrencedygtig på det globale marked. Den svækkede euro er også en del af forklaringen på de forventede stigninger i afregningspriserne til landmændene i 2017, og var valutakursen ikke blevet svækket, havde indtjeningskrisen i 2015/2016 i den danske landbrugssektor dermed været langt værre.

Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug i 2015 gennemgås i det følgende sammen med udsigterne for 2016 og 2017. Først omtales indtjeningen i jordbrugssektoren som helhed i afsnit 1.1. Herefter redegøres for de enkelte jordbrugsprodukter, for så vidt angår udviklingen i produktionen, herunder den pris- og mængdemæssige udvikling, afsnit 1.2, og i afsnit 1.3 redegøres for produktionsomkostningerne. De tre første afsnit er primært baseret på Danmarks Statistiks opgørelse af jordbrugets bruttofaktorindkomst suppleret med oplysninger fra Danmarks Statistiks regnskabsstatistik for jordbrug (landbrug og gartneri) samt egne fremskrivninger for 2016 og 2017.

I afsnit 1.4 rettes opmærksomheden mod indtjeningen mv. i de vigtigste driftsformer – plantebrug, malkekvægbred, svinebrug, minkfarme og potteplantegartnerier belyst ved de større bedrifter med 2 helårsarbejdere og derover. Der foretages også en sammenligning af driftsresultatet for bedrifter opgjort på størrelsesgrupper.

1.1 Jordbrugssektoren som helhed

Nettorestindkomsten – dvs. restbeløbet til finansielle poster, forrentning af landbrugskapital og aflønningen af brugerfamilien – i 2016 forventes at falde yderligere i forhold til 2015 med ca. 10 pct. til 11,2 mia. kr. i 2016, jf. Tabel 1.1. Reduktionen er på 1,5 mia. kr., og skyldes hovedsageligt en reduceret bruttoværditilvækst. I 2017 forventes stigning på ca. 3,5 mia. kr. eller godt 30 pct. i nettorestindkomsten, hvilket især drives af en stigning i bruttoværditilvæksten på 3,9 mia. kr.

Det forventede resultat i 2016 skyldes primært et fald i produktionsværdien på 2,7 pct. forhold til året før. Faldet er især foranlediget af faldende priser på jordbrugsprodukter. Udviklingen i 2016 er især drevet af stigende priser på korn og mælk med et prisfald på 15 pct. for korn og 7 pct. for mælk, mens driftsomkostningerne har været stort set uændrede med et lille fald på 1 pct.

Tabel 1.1: Hovedtal for jordbrugssektorens indkomster, mio. kr.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produktionsværdi mv. ¹	77.665	86.138	83.632	82.451	74.564	72.964	78.694
Forbrug i produktionen ^{1,2}	52.492	54.512	55.627	53.152	51.496	50.915	52.684
Bruttoværditilvækst i producentpriser²	25.173	31.626	28.005	29.299	23.068	22.050	26.010
Produktionsafhængige driftstilskud	918	515	398	363	618	468	598
Produktionsafhængige skatter og afgifter	64	0	38	210	195	0	0
Bruttoværditilvækst i basispriser²	26.027	32.141	28.365	29.452	23.491	22.518	26.608
Generelle driftstilskud	6.769	7.074	7.151	7.041	6.314	6.301	6.288
Støtte under landdistriktsprogrammet					342	398	282
Generelle skatter og afgifter	792	805	934	970	1.002	1.058	1.118
Bruttofaktorindkomst²	32.004	38.410	34.582	35.523	29.145	28.158	31.778
Afskrivninger	8.198	8.158	8.319	8.661	8.649	8.523	8.398
Lønnet arbejdskraft	6.194	6.348	6.708	7.124	7.766	7.972	8.182
Nettoresultatindkomst²	17.612	23.905	19.555	19.738	12.730	11.664	15.197
Forpagtningsafgift	3.092	3.401	3.382	3.540	3.612	3.441	3.202
Ordinære renteudgifter, netto	8.843	8.337	6.942	6.988	6.160	6.329	6.469
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	1.506	776	697	608	828	0	0
Indkomst efter finansielle poster	4.171	11.391	8.534	8.602	2.130	1.893	5.527
Nøgletal:							
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	8.104	8.130	7.994	8.068	7.897	7.600	7.304
Totalfaktorproduktivitet. Indeks. 2005 = 100	109,3	113,1	115,7	118,3	121,1	119,2	120,7
Sektorbytteforhold. Indeks. 2005 = 100	98,0	101,7	95,8	93,7	84,3	84,7	88,5
Økonomisk produktivitet. Indeks. 2005 = 100	107,1	115,0	110,8	110,8	102,1	100,9	106,7

1. Specifikation af Produktionsværdien mv. og Forbrug i produktionen fremgår af Tabel 1.3.

2. Før Direkte og indirekte bankomkostninger, der i nærværende opgørelse er indeholdt i Ordinære renteudgifter, netto.

3. Beregnet på grundlag af arbejdstidsforbruget og overenskomstmæssig timeløn inklusiv tillæg for ansatte i landbruget.

Kilde: Danmarks Statistik (a og b) samt egne beregninger.

Der forventes et fald i totalfaktorproduktiviteten på 2,1 pct. i 2016 i forhold til 2015, som kan henføres til et fald i produktionen og uændret faktorforbrug (dvs. udsæd, foderstoffer, energi, handelsgødning osv.). Jordbrugsproduktionen undergår en vedvarende produktivitetsforøgelse, som med moderat stigende fødevarerefterspørgsel fører til lavere produktpriser. Derfor har bytteforholdet været faldende i en lang periode med gennemsnitligt 1,3 pct. om året i dette århundrede.

Bytteforholdet forventes stort set uændret fra 2015 til 2016, ligesom der forventes en stigning i 2017, hvilket især skyldes en forventning om, at priserne vil rette sig på de væsentligste produkter for dansk landbrug. Dette afspejles også i en stigning i den økonomiske produktivitet, som vurderes at stige med 6 pct. i 2017. Udviklingen i 2017 er usædvanlig for landbruget, idet der forventes et stigende sektor-bytteforhold, som sammen med den historisk velkendte udvikling i totalfaktorproduktiviteten (den tekniske produktivitet) fører til en markant stigning i den økonomiske produktivitet.

Boks 1.1. Sektorbytteforhold, totalfaktorproduktivitet og den økonomiske produktivitet

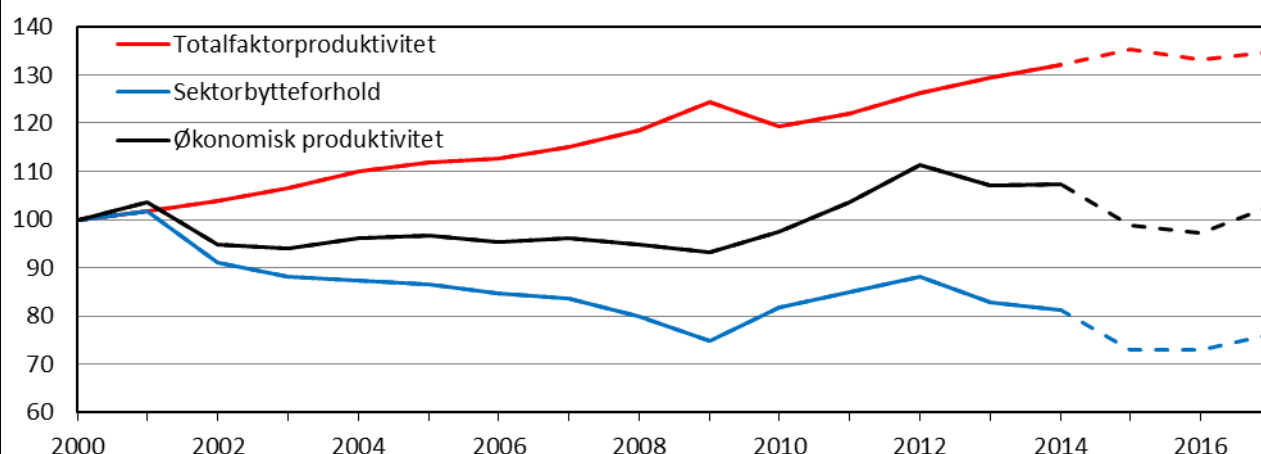
Sektorbytteforholdet er her defineret som forholdet mellem produktpriserne og prisen på indsatsfaktorer. I modsat til det traditionelle bytteforhold indgår der således også prisudviklingen på arbejdskraft og investeringsgoder. En stigning i sektorbytteforholdet, som afspejler en større stigning i produktpriserne end indsatsfaktorerne, udtrykker en øget relativ indtjening.

Totalfaktorproduktiviteten er her defineret som forholdet mellem det mængdemæssige udtryk for produktionen og det samlede faktorforbrug. Det afviger fra det traditionelle totalfaktorproduktivetsmål ved at kapitalinputtet er erstattet af afskrivninger, og udtrykket er dermed uden nettoydelsen fra kapitalindsatsen. Vækst i totalfaktorproduktiviteten afspejler et mindre ressourceforbrug til at tilvejebringe en given produktion.

Den økonomiske produktivitet er her defineret som værdien af produktionen i forhold til produktionsomkostningerne. Som sådan udgør den økonomiske produktivitet produktet af sektorbytteforholdet og totalfaktorproduktiviteten. En stigning i den økonomiske produktivitet er udtryk for en øget indtjening ved uændret input, og denne stigning kan være tilvejebragt ved en vækst i totalfaktorproduktiviteten og/eller en forbedring i sektorbytteforholdet.

Ved opgørelse af den økonomiske produktivitet er der set bort fra nettoydelsen fra jordbrugskapitalen. Input af kapital omfatter kun afskrivninger, ligesom de mængde- og prismæssige udtryk for nettoydelsen fra jordbrugskapitalen er udeladt af hhv. totalfaktorproduktiviteten og sektorbytteforholdet.

Indeks. 2000 = 100

Driftstilskud samt skatter og afgifter

De produktionsafhængige tilskud anslås at ligge på stort set samme niveau i 2016 og 2017 som i 2015, idet det dog skal bemærkes, at vurderingen vanskeliggøres af ændringerne landbrugsstøtten med overførsel af midler fra søjle I til søjle II og øget udbetaling gennem ordninger med produktionsstilknyttede driftstilskud og introduktionen af grønne krav. Set over en længere periode er der tale om en reduktion af tilskuddene til jordbruget fra et niveau omkring 7,2 mia. kr. til omkring 6,6 mia. kr. jf. Miljø- og Fødevareministeriet (2016). Der henvises til Landbrugets Økonomi 2015 for en nærmere gennemgang af omlægningen af tilskudsordningerne.

De generelle skatter og afgifter omfatter primært ejendomsskatter, og disse forventes at stige svagt med omkring 0,5 pct. i 2016 og 2017. Bemærk i forhold til tidligere udgaver af nærværende rapport, at de produktionsafhængige skatter og afgifter, som hidtil har omfattet superafgiften, som udløses ved overskridelse af mælkekvoten, er bortfaldet med afskaffelsen af mælkekvoten i 2016.

Finansielle poster

De ordinære nettorenteudgifter forventes at stige svagt fra 6,2 mia. kr. i 2015 til 6,3 mia. kr. i 2016. Stigningen i de ordinære renteudgifter er foranlediget af to modsatrettede effekter: En forventet reduktion i gælden på 0,9 pct., men samtidigt stigende låneomkostninger i form af kursskæring, administrationsbidrag og rentemarginal. Renten på indlån og de finansielle aktiver skønnes at være uændret. Bemærk, at der ikke estimeres et nettotab fra finansielle instrumenter. Dette skyldes alene, at der ikke er information om de underliggende finansielle instrumenter, som kan anvendes i den gennemførte fremskrivning.

I 2017 er de ordinære nettorenteudgifter skønnet at stige til 6,5 mia. kr., hvilket bl.a. skyldes en forventet forøgelse af gælden på 1,6 pct. og en forventet stigende rente på ca. 0,1 procentpoint.

Indkomst efter finansielle poster

Indkomsten efter finansielle poster, der er restbeløbet til forrentning af jordbrугenes egenkapital og aflønning af brugerfamiliernes arbejdsindsats på bedriften, forventes som før nævnt at være under 2 mia. kr. i 2016 og dermed ca. 10 pct. ringere end i 2015. Indkomsten efter finansielle poster forventes at stige til 5,5 mia. kr. i 2017. Dermed imødeses 2016 at være et foreløbigt økonomisk lavpunkt, mens udsigterne for 2017 viser en forbedring især på grund af øgede salgspriser bl.a. for mælk og øget vegetabilsk produktion som følge af lempelsen af normerne for kvælstofildeling. Det er væsentligt at bemærke, at prognosen forudsætter, at der ikke vil optræde realiserede tab fra finansielle instrumenter i prognoseårene. Korrigeres herfor ved at se på indkomsten for 2016 og sammenlignes med indkomsten i 2015 før fradrag for realiserede nettotab fra finansielle instrumenter, forventes indkomsten efter finansielle poster i 2016 at blive ca. 35 pct. lavere end i 2015.

Med det lille overskud efter finansielle poster 2016 vil det kun være 25 pct. af arbejdsvederlaget til brugerfamilie, som forventes dækket i 2016. Til trods for den forventede økonomiske bedring i 2017, forventes det kun at være muligt at dække omkring 75 pct. af brugerfamiliens arbejdsvederlag i 2017. Dermed er der i lighed med de seneste 3 år fortsat ikke økonomisk overskud til rådighed til konsolidering og forrentning af egenkapitalen, når der ses på landbrugssektoren som helhed.

Det skal omtales, at som følge af den vedvarende meget beskedne inflation er det valgt et udelade opgørelsen af jordbrugssektorens inflationsbetingede debitorgevinster.

1.2 Produktionsværdi, priser og produktion

Udviklingen i jordbrugets nettoresultat er et resultat af forskydninger i produktionsniveau, faktorforbrug og af ændringer i produkt- og faktorpriser. Resultatet af den hidtidige og prognosticerede udvikling i produktionsværdien og de tilhørende produktionsomkostninger fremgår af Tabel 1.2. Det ses, at produktionsværdien af de vegetabilske produkter har vist en faldende tendens de senere år, men i 2017 forventes en stigning på 1,25 mia. kr. Produktionsværdien af de animalske produkter forventes at være på samme niveau i 2016 som i 2015, mens der imødeses en markant stigning på 4,4 mia. kr. eller 10 pct. i 2017. Denne stigning trækkes især af en øget produktionsværdi i mælkeproduktionen, som dog skal ses i sammenhæng med, at niveauet i 2016 var det laveste i den betrag-

tede periode. Produktionsomkostningerne falder lidt i 2016 særligt som følge af lavere priser på foderstoffer, mens der forventes en stigning på omkring 1,5 mia. kr. fra 2016 til 2017, hvilket især skyldes en stigning i omkostningerne til foderstoffer og gødning.

Tabel 1.2: Produktionsværdi og produktionsomkostninger, mio. kr.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produktionsværdi mv.¹	77.665	86.138	83.632	82.451	74.564	72.964	78.694
Vegetabiliske produkter i alt	26.743	29.832	28.594	27.100	27.436	25.741	26.979
Korn	11.965	14.055	12.444	11.384	11.606	9.814	11.205
Frø til udsæd	662	899	933	1.006	1.024	892	955
Industrifrø (raps)	1.311	1.688	2.063	1.776	2.149	1.344	1.672
Sukkerroer	826	896	932	959	708	953	801
Kartofler	1.041	1.014	1.040	1.340	1.353	1.530	1.457
Grovfoder	4.808	5.123	5.018	4.748	4.898	5.477	5.051
Andre jordbrugsafgrøder	1.790	1.830	1.838	1.580	1.500	1.530	1.512
Potteplanter	1.996	1.983	1.854	1.858	1.922	1.884	1.940
Frugt og grønsager	1.778	1.824	2.013	2.026	1.870	1.911	1.980
Andre gartneriprodukter	566	520	459	423	406	406	406
Animalske produkter i alt	47.370	52.603	50.576	50.571	42.717	42.731	47.111
Mælk	12.894	13.152	15.038	15.435	12.741	12.135	15.999
Kvæg	2.721	3.135	3.047	2.784	3.006	2.842	2.959
Svin	21.606	23.692	23.914	22.671	20.177	19.792	20.118
Æg til konsum	633	724	756	722	768	743	726
Fjerkræ	1.679	1.760	2.024	1.785	1.721	1.876	1.821
Pelsdyr	7.507	9.674	5.497	6.829	3.945	4.980	5.119
Andre animalske produkter	330	466	300	345	359	363	370
Landbrugsmæssige tjenester mv.	3.552	3.703	4.462	4.780	4.411	4.493	4.604
Produktionsomkostninger i alt²	74.988	77.148	78.648	77.005	75.808	75.010	76.569
Udsæd mv.	2.544	2.565	2.457	2.550	2.293	2.273	2.337
Foderstoffer	25.136	26.369	27.044	24.302	24.053	22.706	23.401
Energi	3.568	3.684	3.684	3.466	3.370	3.353	3.457
Handels-gødning	2.331	2.360	2.290	2.195	2.246	2.760	3.372
Bekæmpelsesmidler	1.713	1.829	1.895	2.081	1.955	2.031	2.067
Dyrlæge og medicin	1.271	1.307	1.370	1.485	1.441	1.411	1.415
Reparation og vedligeholdelse	4.726	4.910	5.225	5.030	4.639	4.744	4.817
Landbrugsmæssige tjenester	3.798	4.129	4.089	4.151	4.037	4.064	4.091
Tjenesteydelser fra andre erhverv	7.405	7.359	7.573	7.892	7.462	7.573	7.726
Afskrivninger	8.198	8.158	8.319	8.661	8.649	8.523	8.398
Lønnet arbejdskraft	6.194	6.348	6.708	7.124	7.766	7.972	8.182
Arbejdsvederlag til brugerfamilien	8.104	8.130	7.994	8.068	7.897	7.600	7.304

1. Inklusiv værdien af de mængdemæssige besætnings- og lagerforskydninger. Eksklusiv prisbetingede ændringer (konjunkturgevinst) på beholdninger af korn.

2. Inklusivt arbejdsvederlag til brugerfamilien.

Kilde: Danmarks Statistik (a og b) samt egne beregninger.

Produktionsværdien kan dekomponeres til en priskomponent og en mængdekomponent, hvor der oversigtsmæssigt er gjort rede for udviklingen i prisindekset i Tabel 1.3. Det ses, at det generelle salgsprisindeks er faldende fra 2015 til 2016, mens det ventes at stige i 2017. Priserne på landbrugs salgsprodukter følger i store træk produktionsværdien, dog med noget mindre årlige udsving. Generelt er priserne på faktorforbruget stigende, men i 2017 opvejes udviklingen af den forventede forbedring i produktpriserne, hvilket fører til en forbedring af sektorbytteforholdet på 4 pct. fra 2016 til 2017.

Tabel 1.3: *Prisindeks for jordbrugets produktions og faktorforbrug. Indeks. 2005 = 100*

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produkter mv.¹	128,0	138,8	133,1	127,2	114,5	114,0	121,0
Vegetabiliske produkter i alt	138,4	148,7	141,1	130,2	129,6	124,0	127,0
Korn	183,0	201,2	186,2	158,3	155,2	140,2	147,8
Frø til udsæd	170,4	183,8	158,3	168,9	160,1	147,8	150,2
Industrifrø (raps)	165,4	223,3	192,4	160,6	167,0	170,2	166,3
Sukkerroer	71,8	81,9	83,5	82,8	61,8	62,7	54,2
Kartofler	113,9	114,0	119,6	125,2	125,7	131,2	131,5
Grovfoder	97,9	101,4	97,8	98,0	104,0	102,2	105,0
Andre jordbrugsafgrøder	151,9	145,0	153,9	154,0	152,8	153,0	149,9
Potteplanter	108,2	107,9	104,6	104,5	103,7	101,6	104,6
Frugt og grønsager	121,4	121,5	121,6	119,5	121,4	123,0	125,4
Andre gartneriprodukter	117,1	115,7	117,1	115,6	113,9	113,9	113,9
Animalske produkter i alt	122,7	134,5	129,1	125,2	105,5	107,4	116,9
Mælk	118,3	117,1	131,4	134,4	107,2	100,7	130,7
Kvæg	123,5	140,2	142,4	129,4	132,8	126,2	132,6
Svin	114,9	128,6	129,5	117,7	104,6	107,1	108,0
Æg til konsum	115,9	130,4	132,2	126,4	132,0	128,9	125,9
Fjerkræ	157,2	164,8	176,1	160,1	151,8	151,8	152,1
Pelsdyr	157,6	191,8	101,6	121,3	73,4	99,3	99,3
Andre animalske produkter	109,2	118,1	122,9	122,8	124,7	125,2	126,4
Landbrugsmæssige tjenester mv.	128,7	131,1	132,3	132,6	132,9	133,9	135,4
Faktorforbrug i alt²	130,6	136,5	139,0	135,7	135,8	134,6	136,8
Udsæd mv.	117,4	124,2	126,7	126,9	127,0	124,6	128,4
Foderstoffer	145,2	156,1	159,5	138,8	138,5	132,4	136,1
Energi	139,2	150,6	148,5	144,7	127,1	126,4	130,9
Handelsgødning	170,6	178,2	167,8	155,1	158,9	160,7	165,2
Bekæmpelsesmidler	92,7	95,1	127,4	193,3	196,1	200,0	200,0
Dyrlæge og medicin	110,1	111,4	107,2	114,3	118,6	118,6	118,6
Reparation og vedligeholdelse	115,3	118,1	120,1	121,2	123,5	125,3	126,2
Landbrugsmæssige tjenester	134,6	137,2	138,4	138,5	138,9	139,9	141,0
Tjenesteydelser fra andre erhverv	125,0	131,0	134,5	139,9	143,3	144,0	145,5
Afskrivninger	118,4	122,0	124,3	127,9	127,0	126,2	125,4
Lønnet arbejdskraft	123,4	124,1	123,1	125,2	126,2	128,2	130,3
Arbejdsvederlag til brugerfamilien	125,6	126,6	127,6	128,9	131,0	133,2	135,5
Sektorbytteforhold	98,0	101,7	95,8	93,7	84,3	84,7	88,5

1. Eksklusiv prisbetingede ændringer (konjunkturgevinster) på beholdninger af korn.

2. Inklusivt arbejdsvederlag til brugerfamilien.

Kilde: Danmarks Statistik (a og b) samt egne beregninger.

I Tabel 1.4 er vist mængdeforskydninger i produktionen og faktorforbruget. Både for de vegetabiliske og animalske produkter forventes et fald i produktionen fra 2015 til 2016, hvilket især skyldes fald i produktionen af korn men også en bemærkelsesværdig reduktion af produktionen af industrifrø på næsten 40 pct., dog fra et meget højt niveau i 2015. Faldet i den animalske produktion skyldes især lavere produktion af svin og pelsdyr. I 2017 forventes en stigning i såvel den vegetabiliske som animalske produktion, således at totalfaktorproduktiviteten – eller den tekniske produktivitet – ventes at stige med godt 1 pct.

Tabel 1.4: Mængdeindeks for jordbrugets produktion og faktorforbrug. Indeks. 2005 = 100

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produkter mv.¹	104,6	106,3	109,1	111,7	113,6	111,6	113,2
Vegetabiliske produkter i alt	102,9	107,3	107,7	111,6	114,7	113,1	115,5
Korn	93,6	100,0	96,0	103,4	106,3	100,2	107,8
Frø til udsæd	62,4	76,5	92,8	93,3	93,3	88,1	92,7
Industrifrø (raps)	148,5	141,6	200,7	207,0	241,0	147,9	188,3
Sukkerroer	126,9	120,7	123,0	127,7	126,4	167,6	163,0
Kartofler	109,0	114,0	110,8	115,9	118,9	128,9	122,4
Grovfoder	128,1	132,8	127,9	128,2	136,2	155,0	139,2
Andre jordbrugsafgrøder	95,5	105,1	97,0	95,1	92,9	94,6	95,8
Potteplanter	80,2	79,9	77,1	77,3	80,7	80,7	80,7
Frugt og grønsager	118,2	125,1	137,9	144,7	128,6	129,9	131,9
Andre gartneriprodukter	103,0	96,2	83,8	78,1	76,2	76,2	76,2
Animalske produkter i alt	105,9	106,2	108,8	111,0	112,2	109,7	110,9
Mælk	108,2	110,8	113,2	115,1	118,7	120,4	122,3
Kvæg	104,4	107,5	103,4	105,9	99,7	99,3	98,3
Svin	104,6	101,3	102,5	104,5	105,7	101,2	102,1
Æg til konsum	95,5	97,0	99,9	99,8	101,7	100,8	100,8
Fjerkræ	78,9	79,4	83,2	81,4	82,2	89,6	86,8
Pelsdyr	116,5	123,1	133,6	139,0	138,3	129,1	132,7
Andre animalske produkter	110,0	111,0	113,0	115,2	114,7	115,1	116,2
Landbrugsmæssige tjenester mv.	99,4	100,9	120,9	120,3	121,6	122,8	124,5
Faktorforbrug i alt²	95,7	94,0	94,3	94,5	93,8	93,6	93,9
Udsæd mv.	126,0	109,9	106,3	109,7	106,1	107,1	106,9
Foderstoffer	94,8	92,6	93,0	94,5	95,3	94,2	94,4
Energi	90,0	85,5	87,0	83,9	92,7	92,5	92,3
Handelsgødning	88,4	86,1	89,0	92,1	91,9	111,7	132,7
Bekæmpelsesmidler	139,7	145,4	112,5	81,4	75,3	76,7	78,1
Dyrlæge og medicin	106,1	107,7	117,5	119,3	111,6	109,3	109,6
Reparation og vedligeholdelse	115,2	115,8	120,9	115,3	104,9	105,7	106,5
Landbrugsmæssige tjenester	91,7	97,8	96,0	97,3	94,3	94,2	94,1
Tjenesteydelser fra andre erhverv	107,4	101,8	102,0	102,2	94,4	95,3	96,3
Afskrivninger	94,8	91,5	91,6	92,7	93,3	92,5	91,8
Lønnet arbejdskraft	107,4	109,5	116,6	121,8	131,7	133,0	134,4
Arbejdsvederlag til brugerfamilien	69,7	69,3	67,6	67,5	65,1	61,6	58,2
Totalfaktorproduktivitet	109,3	113,1	115,7	118,3	121,1	119,2	120,7

Anm. Der er anvendt implicit mængdeindeks ved manglende overensstemmelse mellem Danmarks Statistiks værdi-, pris- og mængdeindeks.

1. Inklusiv besætnings- og lagerforskydninger.

2. Inklusivt arbejdsvederlag til brugerfamilien.

Kilde: Danmarks Statistik (a og b) samt egne beregninger.

Korn

Verdens produktion af korn, ris og majs (cereal) forventes at stige en smule i 2016/2017 i forhold til 2015/2016 (OECD/FAO, 2016) og forventes kun at blive marginalt under produktionen i rekordåret 2014/2015. Forbruget er fulgt med og forventes i 2016/2017 at overstige produktionen, og der forventes at ske et svagt indhug i lagrene, som er blevet opbygget gennem de seneste års høje produktion. Hvedeproduktionen forventes at falde, mens produktionen af majs og andre kornarter forventes at stige. Dette skal ses i sammenhæng med en stigning i hvedeproduktionen på verdensplan i 2016, hvor specielt Rusland, USA, Argentina, Australien, Canada og Kasakhstan har haft en højere produktion (FAO, 2016).

Produktionen af hvede i Europa har været lavere i 2016 i forhold til 2015, hvor vejrforholdene henover sommeren har været enten for regnfulde eller for varme og tørre på tværs af de europæiske lande (European Commission, 2016). I forhold til udbytteudviklingen i Europa generelt er der kraftigt stigende udbytter i de øst- og centraleuropæiske lande og Tyskland, mens der for en række gamle EU-medlemslande er sket en udbyttestagnation eller ligefrem en tilbagegang. Forbruget af hvede på verdensplan forventes at falde en smule, hvilket er drevet af to modsatrettede faktorer. Forbruget af hvede til konsum forventes at følge den stigende befolkningsudvikling, mens hvedeforbruget til foder forventes at falde på grund af substitution med majs.

Produktionen af byg i EU har ligget på niveau med tidligere år og ligger en smule over de seneste års gennemsnit med en øget produktion i Spanien og Rumænien (European Commission, 2016).

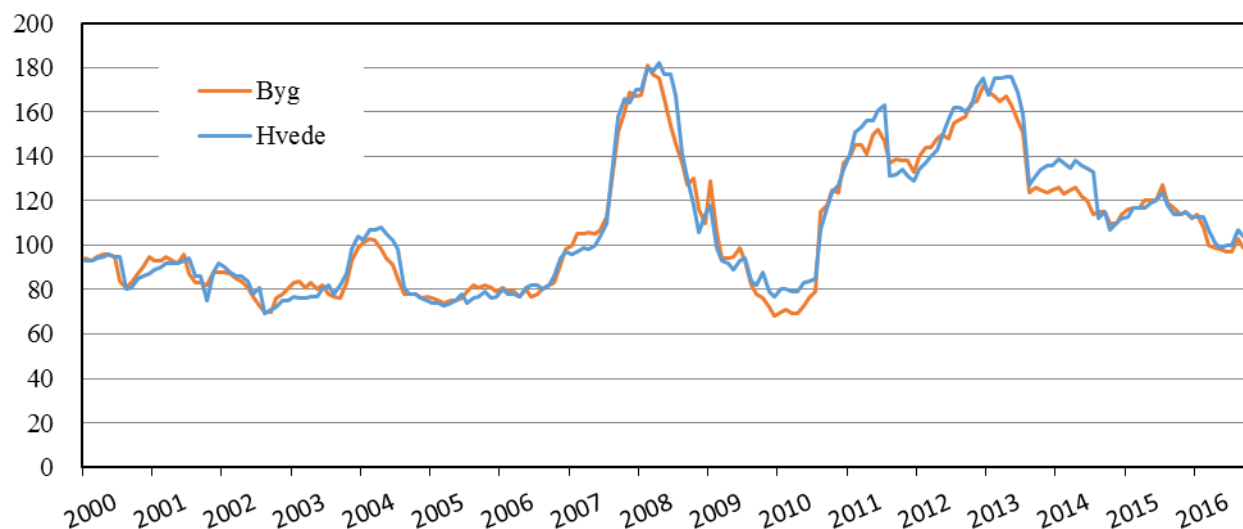
Handlen med hvede forventes stort set uændret ind i 2017 (USDA, 2016), og EU forventes også at opretholde eksporten af korn til trods for en lavere produktion i 2016, idet der som førnævnt sker en substitution fra hvede til majs i form af stigende import af majs til foder (European Commission, 2016). Netop forbruget og handlen med majs forventes at stige, ikke mindst på grund af ændringer i Kinas politik vedrørende majslagrene, som reduceres. Majsforsbruget i Kina forventes at stige, og samlet set forventes importbehovet for byg og sorghum at falde, hvilket betyder, at verdenshandlen med disse afgrøder forventes at falde.

European Commission (2016) rapporterer om stigende lagre af hvede på grund af de seneste års høje produktion i forhold til forbruget. Lagrene af hvede på verdensplan er nu på ca. 30 pct. af verdens forbrug, og dette medfører et pres på hvedeprisen, som derfor forventes at forblive på et lavt niveau et stykke ind i 2017.

Baseret på Danmarks Statistiks (b) foreløbige opgørelse forventes den danske kornhøst at falde fra 10,0 mio. ton i 2015 til 9,4 mio. ton i 2016, hvilket svarer til et fald på ca. 6 pct. Næste års høst forventes at blive på niveau med 2015-høsten. Den gode grovfoderhøst i 2016 forventes at føre til, at grovfoderarealet i 2017 maksimalt bliver som i 2016, og samtidig forventes den øgede kvælstoftilførsel i medfør af landbrugspakken at danne grundlag for en øget høst.

Den globale prisudvikling på korn har også sat sine spor i de danske afregningspriser, jf. Figur 1.1. De senere års gode høst har fået verdens lagre til at stige, hvilket giver et pres på priserne. I gennemsnit er de fakturerede kornpriser således faldet med ca. 10 pct. fra 2015 til 2016. Prisen for 2017 forventes at stige med knap 8 pct., og sammenholdt med en større høst forventes produktionsværdien for korn at stige fra 9,8 mia. kr. i 2016 til 11,2 mia. kr. i 2017.

Figur 1.1: Salgspriser for byg og hvede af landmand, kr. pr. hkg

Kilde: Landbrug og Fødevarer (2016) via Farmtal Online

Effekten af den øgede kvælstoftildeling som følge af de lempede kvælstofnormer er vanskelig at se her og nu, bl.a. fordi vejret spiller en afgørende rolle for udbytterne. I prognosen for høstens størrelse 2017 er derfor indlagt et trendbaseret udbytte med et mindre tillæg til udbytterne med henblik på at afspejle den højere gødningstilførsel.

Et udtræk fra Danmarks Statistik (b) over industriens køb og salg af egne varer viser en stigning i værdien af den solgte handelsgødning på ca. 14 pct. fra 2015 til 2016, mens den solgte mængde fra 2015 til 2016 steg 23 pct. Der er ikke kontrolleret for ændret produktmix og ændret kvælstofindhold i de solgte gødninger, men tallene indikerer, at landmændene har udnyttet muligheden for at anvende mere gødning. Men omvendt er den simple udvikling i kvantum mindre end den skønnede stigning på omtrentligt 30 pct., som var forventet på baggrund af den ændrede regulering.

Frø til udsæd

Danmark har en stor andel af den samlede produktion af græsfrø på verdensmarkedet med godt 100.000 tons eller ca. 20 pct. af verdens produktion (Elmegaard, 2016). De øvrige primære regioner, hvor der dyrkes græsfrø, er Oregon (USA), New Zealand og dele af Alberta (Canada). Der er stor variation fra art til art, hvor stor andel af verdensmarkedet Danmark har, men Danmark er særligt førende på produktion af rødsvingel.

Generelt har vækstsæsonen i Danmark i 2016 været præget af den meget varme forsommer, hvor mange arter kom til at lide under vandmangel, ligesom den våde sommer og våde høst besværliggjorde høsten med spild til følge (Mondrup, 2016). Det generelle billede er en udbyttenedgang på ca. 10 pct. i forhold til de seneste fem års gennemsnit. Specielt de tidlige arter som bakkesvingel og engrapgræs har haft lave udbytter. Internationalt set har der også været lave udbytter på grund af vejrforhold i de regioner, hvor der dyrkes græsfrø. Den danske frøproduktion anslås at falde med ca. 10 pct. fra 2015 til 2016 på baggrund af et let faldende areal og et udbytte væsentlig under normalt.

Priserne på frø til udsæd har som vægtet gennemsnit været faldende med ca. 7 pct. fra 2015 til 2016, og de forventes at blive på det niveau ind i 2017, måske med en lille stigning. Produktionsværdien af frø til udsæd vurderes at falde fra 1,02 mia. kr. i 2015 til 0,92 mia. kr. i 2016 for igen at stige svagt til 0,97 mia. kr. i 2017 grundet en lille stigning i både pris og udbytte.

Raps

Estimaterne for rapsproduktionen på verdensplan i 2015/2016 er lave, og samtidig er estimaterne for sojabønner lave på grund af El Nino relaterede vejrforhold (OECD/FAO, 2016). Sammenholdt med et stigende forbrug fører det til reducerede lagre og stigende priser på rapsolie. De lave råoliepriser er dog med til at dæmpe efterspørgslen efter rapsolie til bioenergiformål, og der er derfor ikke udsigt til kraftigt stigende priser.

Produktionen af olieholdige frø ser ud til at blive højere i 2016/17 end høståret 2015/16 med en stor høst i USA og forventninger om en stor høst i Brasilien. Omvendt tegner høsten i Argentina til at blive mindre end normalt på grund af mindre tilsået areal, som i stedet bliver tilsået med majs. Produktionen af olieholdige frø i Europa ser ud til at blive mindre end normalt, og specielt for raps ser produktionen ud til at blive lav, med 3,6 procent lavere produktion end gennemsnittet for de sidste fem år (European Commission, 2016).

Langt størstedelen af de olieholdige frø bliver presset; på verdensplan presses 91 pct. af verdens sojabønner og 84 pct. af andre olieholdige frø produceret. Sojabønner bliver eksporteret fra USA og Brasilien, mens andre vegetabiliske olier bliver eksporteret af Indonesien og Malaysia (OECD/FAO, 2016)

Den danske rapsproduktion er faldet betragteligt fra 2015 til 2016, dels på grund af et lavt rapsareal på ca. 163 tusinde ha i 2016 og en høst, som var ca. 28 pct. lavere end 2015. Det lave udbytte er en følge af række uheldige vejræssige omstændigheder, hvor det i forbindelse med blomstringen var varmt med deraf følgende kort blomstringsperiode, mens den fugtige sommer gav udfordringer med skadedyr og sygdomme (SEGES, 2016). Rapsudbyttet var således kun ca. 31,1 hkg pr. ha i 2016 i gennemsnit, hvilket skal ses i forhold til et gennemsnitligt udbytte på 37 hkg pr. ha de foregående 10 år.

Siden 2011 har prisen på raps i store træk svinget fra 250 til 350 kr. pr. hkg med en lille afstikker på 239 kr. pr. hkg i oktober 2014 jf. også Figur 1.2. Prisen i oktober 2016 er opgjort til 272 kr. pr. hkg, og raps vurderes derfor til at være en attraktiv afgrøde. Gennemsnitsniveauet for 2016 rapsprisen forventes at ende på 266 kr. pr. hkg, og ca. samme niveau forventes for 2017 høsten.

Figur 1.2: Salgspriser for raps af landmand, kr. pr. hkg

Landbrug og Fødevarer (2016) via Farmtal Online

Sukkerroer

Med liberaliseringen af markedsordningen for sukker er de danske sukkerproducenter fra 1. oktober 2017 nu i højere grad underlagt verdensmarkedet i stedet for at være underlagt EU's sukkerkvoter. Sukkerforordningen giver dog mulighed for, at Nordic Sugar laver kontrakter med sukkerroedyrkerne under vilkår fastlagt i en brancheaftale. Derfor har sukkerroedyrkerne fortsat garanterede priser på den kontraherede mængde inden dyrkningssæsonen. Priserne er dog ikke længere fastlagt af EU, så derfor omtales verdensmarkedet for sukker i dette afsnit i modsætning til tidligere år, hvor sukkeafsnittet har været centreret om produktionen i Danmark og forhold vedrørende den danske kvote.

I de senere år har der været højere produktion end forbrug, hvorfor der er opbygget lagre, men denne situation forventes vendt i de kommende år med reduktion i lagrene (OECD/FAO, 2016). Brasilien dominerer markedet for sukker både i form af produktion og eksport, og da sukker afregnes i USD, spiller valutakurserne en afgørende rolle for sukkerprisen i Danmark. OECD/FAO (2016) forventer, at der om nogle få år igen sker en stigning i produktion, af sukker, og at det sker i områder, hvor sukker produceres på baggrund af sukkerrør og ikke på baggrund af sukkerroer.

Inden for EU er sukkerlagrene på et lavt niveau efter den meget store lageropbygning i 2014, hvor der var rekordhøj produktion. Dette gav efterfølgende lav produktion i 2015, idet kvotesystemet var indrettet, så noget af det efterfølgende års kvote kunne udnyttes forlods. Den lave lagerbeholdning af sukker sammenholdt med en gennemsnitlig høst medfører forventning om stigende sukkerpriser i den nærmeste fremtid.

Produktionen pr. ha i 2016 forventes at blive gennemsnitlig, både rodudbytte og sukkerindholdet forventes at blive gennemsnitligt, og derved lander udbyttet formentlig omkring 12,5 tons sukker pr. ha. Den varme og tørre forsommer har nogle steder haft negativ indflydelse på udbyttet, mens der i

løbet af sommeren har været vand tilgængeligt. Produktionen af sukker ligger på niveau med den danske kvote. For 2017 skal produktionen indpasses den liberaliserede sukkerforordning, hvorfor arealet med sukkerroer i 2017 forventes at ligge på niveau med arealet for 2016 på ca. 33 tusinde ha (Danske Sukkerroedyrkere 2016).

Prisen for sukker har til og med 2016-dyrkningssæsonen primært været bestemt af EU, og kontrakterne har været udformet med forskellige tillæg. Fra 2017 er fragttilskuddet fjernet, mod at Nordic Sugar bekoster afhentningen af sukkerroer hos dyrkerne. Hvis man således sammenligner priserne eksklusiv fragttilskud, så er prisen pr. ton polsukker over de senere år steget fra 1.600 kr. i 2012 til ca. 1.900 kr. i 2013 for derefter at falde til ca. 1.400 kr. i 2016, som bekendt er det sidste år med kvoter. For 2017 forventes en pris på 1.200 kr. pr. ton polsukker.

Produktionsværdien af sukker var ca. 700 mio. kr. i 2015, hvilket er væsentlig lavere end i 2014. Dette skyldes primært en stor høst i 2014, som medvirkede til, at en andel af sukkerkvoten for 2015 forlods var benyttet allerede i 2014. Produktionsværdien forventes derfor at stige med ca. 1/3 til 950 mio. kr. i 2016 primært på grund af større areal. Med afskaffelsen af EU's sukkerkvoter forventes prisen til 2017 at falde, og med ca. uændret forventet areal forventes produktionsværdien for 2017 at blive ca. 800 mio. kr.

Kartofler

Kartoffelproduktionen i Europa er koncentreret på få lande, da to tredjedele af den samlede produktion finder sted i fem lande, Tyskland (19,7 pct.), Frankrig (13,6 pct.), Polen (12,6 pct.), Holland (12,0 pct.) og Storbritannien (10,0 pct.) (Cicco og Jeanty, 2016). Omvendt er kartoffelarealet spredt på mange bedrifter, da det gennemsnitlige areal med kartofler pr. bedrift var 0,8 ha, men med meget stor spredning, hvor Danmark topper listen med 20,6 ha kartofler pr. bedrift, mens Rumænien i den anden ende har 0,2 ha kartofler pr. bedrift. De 91 pct. af bedrifterne med kartofler i EU havde således mindre end 1 ha, men dyrkede kun 18,5 pct. af den samlede mængde kartofler i EU. Datamaterialet stammer fra 2013.

Af den handlede værdi af kartofler inden for EU var de 65 pct. "bordkartofler", dvs. evt. vaskede, men ellers ubehandlede. Læggekartofler og tidlige kartofler udgjorde i 2013 33 pct. af intra-EU handlen med kartofler, mens kun 1,5 pct. af handlen var stivelseskartofler. Det fremgår ikke i detaljer, hvor kartoflerne til industri bliver produceret, men de primære lande inden for forarbejdning af kartofler er Holland, Belgien, Storbritannien, Frankrig og Tyskland.

Antallet af kartoffelproducenter i Danmark er i 2016 opgjort til ca. 1.800 (Danmark Statistik, b), hvilket er godt 300 flere end sidste år. Hovedparten af stigningen (ca. 200) er inden for spisekartofler, mens de resterende er producenter af stivelseskartofler. Antallet af producenter har svinget fra godt 2.100 for ti år siden til et lavpunkt i 2015 med under 1.500 producenter. Til trods for, at antallet af producenter er lavere end tidligere, er det dyrkede areal med kartofler med ca. 46.000 ha i 2016 det største i de seneste 10 år og ca. 10 pct. højere end gennemsnittet af de sidste 5 år. 97 pct. af

alle stivelseskartofler bliver dyrket i Syddjylland, Vestjylland eller i Nordjylland. For spisekartofler er andelen ca. 72 pct. (Danmarks Statistik, b).

Der er fem kartoffelfabrikker, hvor de fire laver kartoffelmel, mens den sidste producerer kartoffelpulver og kartoffelflager. De fire melfabrikker ligger i Brande (Andels-kartoffelmelsfabrikken Midtjylland A.m.b.a. (AKM)), Toftlund (Andels-kartoffelmelsfabrikken Sønderjylland (AKS)), Karup (Karup Kartoffelmelsfabrik (AKK)), og Langholdt (Andelskartoffelmelsfabrikken Vendsyssel (AKV Langholdt)). KMC Granules er fabrikken, som producerer kartoffelpulver og kartoffelflager, fabrikken ligger også i Brande.

Arealet med spisekartofler gik 14 pct. tilbage fra 2014, og er nu gået yderligere 8 pct. tilbage, så der samlet set i 2016 dyrkes 13.500 ha med spisekartofler i Danmark. Modsat har udviklingen været stigende for stivelseskartofler og læggekartofler, hvor arealet med stivelseskartofler er steget ca. 25 pct. fra 2015 til 2016.

Kartoffelsæsonen har været præget af den tørre forsommer, hvor der allerede tidligt på sæsonen var behov for markvanding. Henover sommeren var der ikke behov for vanding. Udbyttet i stivelseskartofler i 2016 forventes at være omkring 480 hkg pr. ha, hvilket er på niveau med de foregående år. Det trendbaserede udbytte i 2017 forventes at være på niveau med 2016 på godt 480 hkg pr. ha. Både det forventede udbytte i spisekartofler i 2015 på 350 hkg pr. ha og det trendbaserede udbytte for 2016 er på niveau med sidste års udbytte.

Prisen på stivelseskartofler i 2016 har været på niveau med 2015, mens prisen på spisekartofler er steget ca. 8 pct. i forhold til 2015. Prisen på spisekartofler er dog meget svær at opgøre, da der er meget store prisforskelle henover sæsonen fra de tidlige og dyre kartofler først på sæsonen til de noget billigere spisekartofler senere på sæsonen.

Grovfoder

Grovfoderproduktionen har i 2016 været præget af den meget varme forsommer, hvor både majs og græs kom godt fra start, derefter den våde sommer, hvor produktionen af græs forblev høj uden tørkestress. Den varme forsommer og gode etablering af majs har medført, at den høstede majs mængde er høj i 2016. Den kontinuerlige græsvækst har også medført, at den producerede græsmængde er høj. Majsudbyttet i 2016 har været på niveau med rekordåret 2014 og ca. 35 pct. højere end 2015. Udbyttet i græs i omdrift har også været over middel og har således været ca. 10 pct. højere end i 2015.

Grovfoderproduktionen i 2016 vil i høj grad udgøre produktionsgrundlaget for mælkeproduktion i 2017. Med de stigende priser og gode grovfoderhøst forudsættes en stigning i mælkemængden i 2017. Der forudsættes en normalhøst i 2017 og en uændret arealanvendelse til majs og græs.

på mælkeprodukter, og dette til trods for at produktionen i USA er steget, og at der vil være en tilpasning af forbruget på grund af stigende priser (European Commission, 2016).

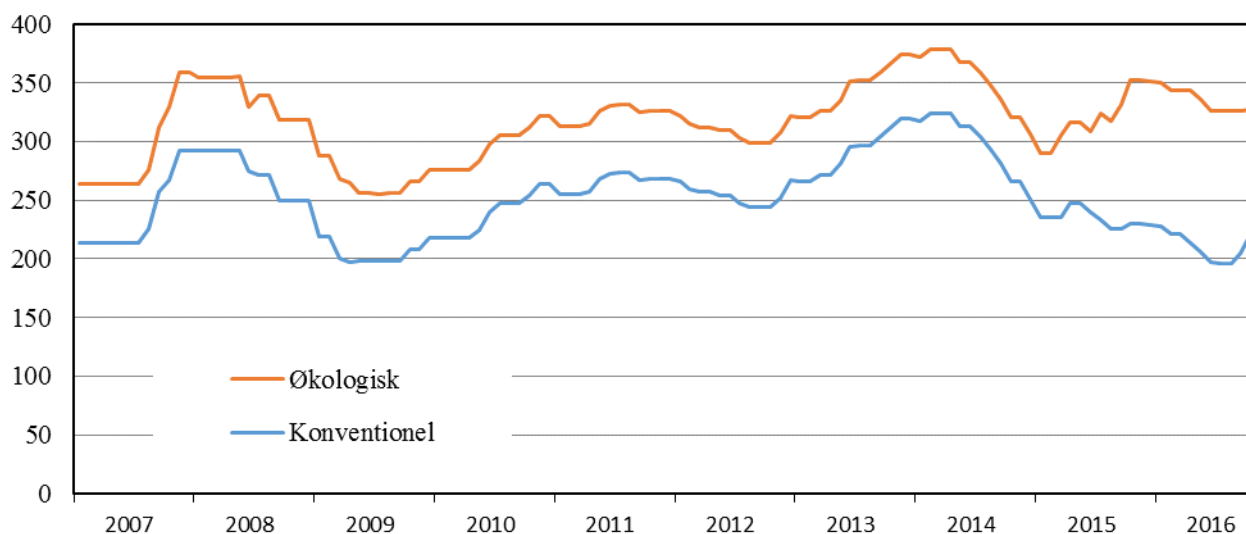
I New Zealand, der er verdens største eksportør af mejeriprodukter, er produktionen faldet i løbet af 2015/2016 på grund af de lave priser og vejrforhold, som er påvirket af El Nino vejrfænomenet (OECD/FAO, 2016). Frem mod 2025 forventes New Zealand (NZ) ifølge OECD/FAO (2016) at forøge markedsandelen af sødmælkspulver på verdensplan, hvor ca. 62 pct. af eksporten stammer fra NZ, mens EU forventes at forøge markedsandelen og eksporten af skummetmælkspulver og ost.

Ifølge Europakommissionen (European Commission, 2016) er Danmark det EU-land, som har haft den største relative stigning i antal slagtede malkekøer fra januar til juli 2016 i forhold til samme periode året før. Der er en stigning på mere end 20 pct. i perioden, mod et gennemsnit på ca. 6 pct. for hele EU. Det kommer dog efter en periode, hvor bestanden af malkekøer var gået op i forbindelse med ophøret af mælkekvote og tilbageholdelsen af de gamle malkekøer. Bestanden af malkekøer er således stadig højere end i 2014, hvilket også ses for en række andre gamle EU-lande, hvor specielt Irland og Holland har øget deres bestand af malkekøer. Blandt de nye EU-lande er malkekoen generelt forventet mere faldende end i de gamle EU-lande. Polen forventes at have det største fald (European Commission, 2016). I fjerde kvartal 2016 er der indført en mælkereduktionsordning, hvor man får 14 Eurocent pr. kg mælk, man reducerer med i forhold til 2015, men under nogle forudsætninger om, at man skal reducere ca. den mælkemængde, som man forudsagde, for at få det fulde beløb. Ordningen forventes at reducere produktionen med 1,07 millioner tons mælk (European Commission, 2016a).

Fra april 2014 til august 2016 er afregningsprisen for mælk for danske landmænd blevet reduceret fra 324 øre pr. kg til 196 øre pr. kg, hvilket er et fald på næsten 40 pct. (Landbrug og Fødevarer 2016). På linje med produktionen i EU er den danske produktion også blevet reduceret, så den for juli måned 2016 for første gang siden afskaffelsen af kvoten var lavere end samme måned året før. For den seneste opgjorte måned, september 2016, har den indvejede mælkemængde til de danske mejerier ligget 2,6 pct. under indvejningen for september 2015, men den indvejede mælkemængde er stadig 3,9 pct. højere end september 2014.

Figur 1.3 viser udviklingen i den danske mælkenotering. I oktober 2012 var gennemsnitsprisen for konventionel mælk (4,2 pct. fedt og 3,4 pct. protein) 2,44 kr. pr. kg, mens den steg til 3,24 kr. pr. kg i foråret 2014. Derefter var der næsten konstant fald til 1,96 kr. pr. kg i sommeren 2016. På det seneste er den steget igen, så den i oktober 2016 er på 2,21 kr. pr. kg. For regnskabsåret forventes den konventionelle mælk at falde fra 2,34 kr. pr. kg i 2015 til 2,16 kr. pr. kg i 2016.

Figur 1.3: Mælkenoteringen, øre pr. kg (4,2 pct. fedt, 3,4 pct. protein)

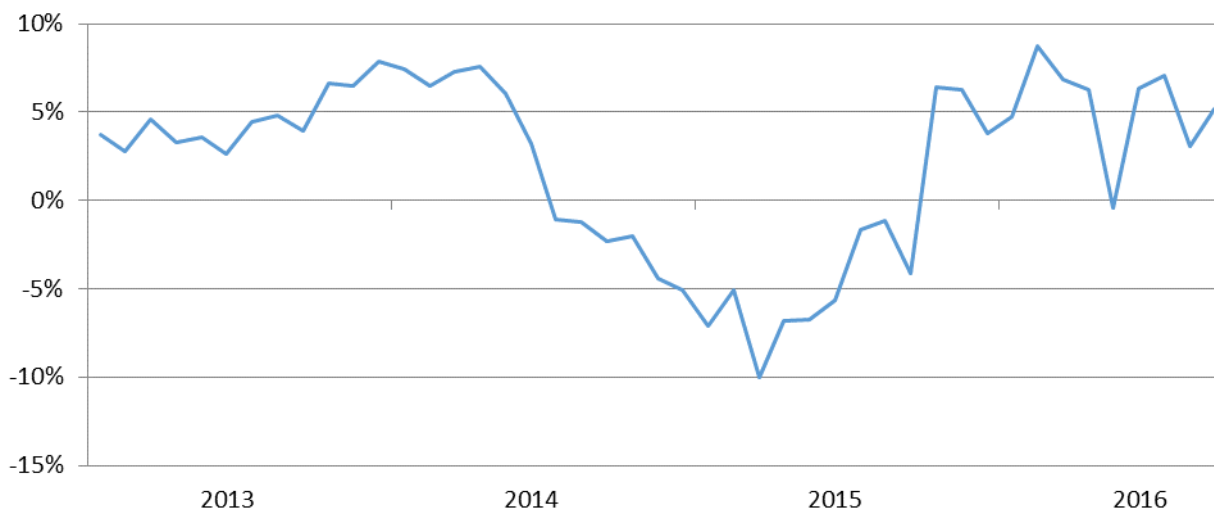

Kilde: Landbrug og Fødevarer (2016) via Farmtal Online

Den økologiske mælkepris har ikke haft samme dyk, da økologitillægget steg henover 2015 og 2016, og de relative udsving i prisen for økologisk mælk er derfor væsentligt lavere end for konventionel mælk. Økologisk mælk ventes at stige fra 3,21 kr. pr. kg i gennemsnit for 2015 til 3,40 kr. pr. kg i gennemsnit for 2016.

Stigningen i tillægget for økologisk mælk har en sammenhæng med ophøret af mælkekvoten pr. 1. april 2015. Ved konventionel produktion er der mulighed for at have flere køer pr. ha i kraft af højere udbytter, og at der ikke er krav om afgræsning. Dette fik flere økologiske producenter til at lægge om til konventionel produktion for derved at kunne levere mere mælk. I Figur 1.4 er udviklingen i indvejningen af økologisk mælk på mejerierne vist. Da der er store sæsonudsving i den producerede mælkemængde, er udviklingen vist som mængden i en given måned i forhold til gennemsnittet af de tilsvarende måneder de seneste fem år. Dvs. for marts 2015 er det udviklingen i forhold til gennemsnittet af marts måned for årene 2010-2014, hvilket giver 10 pct. lavere indvejning.

Figur 1.4: Relativ udvikling i indvejsningen af økologisk mælk i forhold til gennemsnit af samme måned de foregående 5 år.

Kilde: Danmarks Statistik (b)

Den samlede produktion af både konventionel og økologisk mælk i 2016 forventes at lande ca. 1,5 pct. højere end 2015. I 2017 forventes produktionen igen at stige, da priserne er stigende. Produktionsopbremsningen i forbindelse med de lave priser forventes at ophøre i starten af 2017, og derved forventes produktionen for hele året at stige.

Den samlede produktionsværdi fra mælk ventes at falde fra 12,7 mia. kr. i 2015 til ca. 11,8 mia. kr. i 2016 for så at stige til ca. 16,0 mia. kr. i 2017.

Slagtekvæg

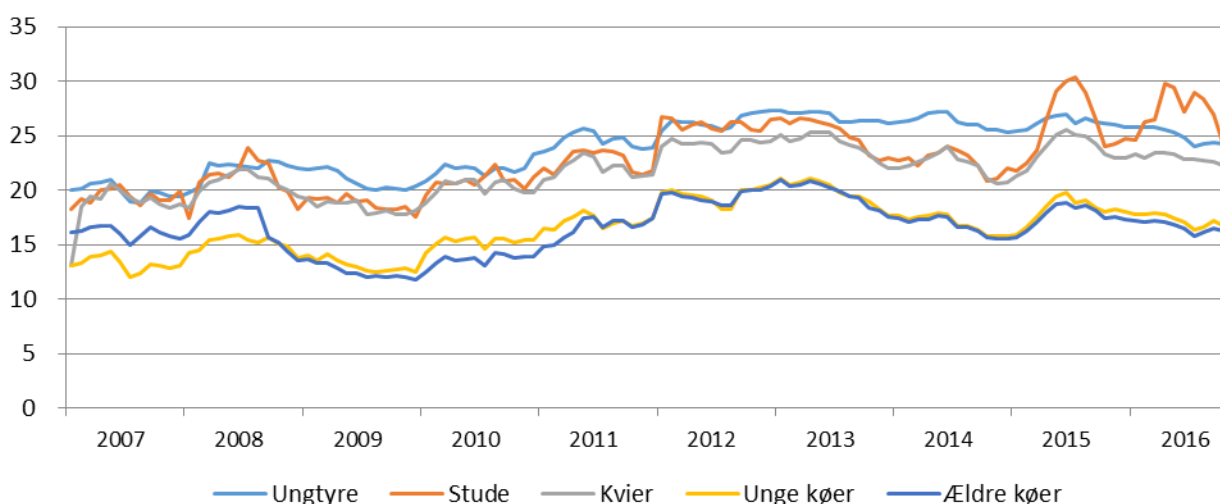
Den globale produktion af slagtekvæg forventes at stige de kommende år (OECD/FAO, 2016), hvor det især er udviklingslandene, som vil aftage den øgede produktion. På lidt kortere sigt forventes en moderat vækst, som stammer fra en række forskellige lande. I de fleste lande med eksport af slagtekvæg er produktionen baseret på afgræsning, og derfor spiller vejrforholdene for græsvækst en stor rolle for den samlede produktion. På den baggrund forventes stigende produktion i Brasilien, Paraguay og Uruguay. Produktionen i Argentina forventes på mellemlangt sigt at stige, men på grund af opbygningen af bestanden medfører det på kort sigt reducerede slagtninger (FAO, 2016).

FAO (2016) forventer en stigende produktion i USA, men til gengæld et fald i produktionen i Australien til et lavere niveau end meget længe. Også i New Zealand forventes lavere produktion på grund af store slagtninger i 2015 i forbindelse med lave mælkepriser. I EU forventes slagtningerne på grund af lave mælkepriser først at få effekt i indeværende år, hvilket fører til en stigning i oksekødsproduktionen. Den globale produktion af oksekød forventes at ligge på 68,4 mio. tons 2016 (OECD/FAO, 2016).

I første del af 2016 konstateredes, ligesom i 2015, prisstigninger på ungtyre i Danmark, men fra sommeren har tendensen igen været faldende jf. Figur 1.5. For ungtyre ventes gennemsnitsprisen i 2016 at blive ca. 4 pct. lavere end 2015, men i 2017 forventes den at komme tilbage på niveau med prisen i 2016. For kvæg forventes samme billede med et fald i 2016 og tilbagevenden til 2015-priser som gennemsnit for 2017.

Figur 1.5: Slagtekreaturer, kr. pr. kg slagtevægt

Kilde: Landbrug og Fødevarer (2016) via Farmtal Online

Den samlede produktionsværdi for oksekødsproduktionen (ab landmand) ventes at falde svagt fra ca. 3,01 mia. kr. i 2015 til ca. 2,95 mia. kr. i 2016 for at falde yderligere til ca. 2,8 mia. kr. i 2017, på baggrund af et forventet fald i mængden.

Svin

Produktionen af svinekød på verdensplan forventes i 2016 at falde marginalt med 0,7 procent til 116,4 mio. tons kød (OECD/FAO, 2016). Den lavere produktion skyldes primært en yderligere stagnation i produktionen i Kina, som er verdens ubestridt største producent af svinekød. Dårligt bytteforhold mellem svinekød og foder kombineret med nye miljøregler har forårsaget et fald i svinekødsproduktionen i Kina, som forventes at blive ca. 2,5 pct.

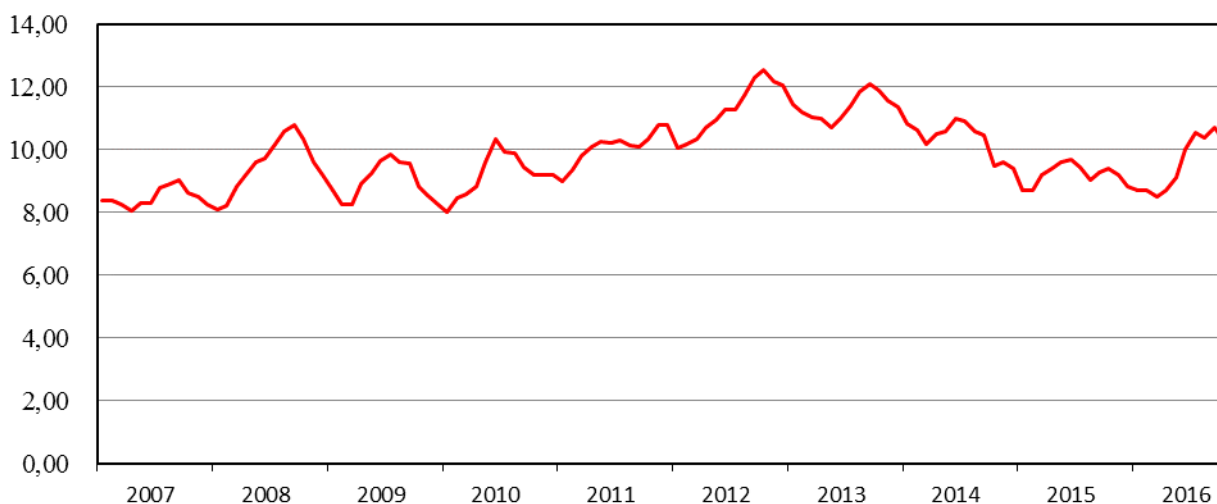
Produktionen i USA er stadig stigende i 2016 i forhold til 2015, som den også var det fra 2014, begge år på grund af bedre kontrol over sygdommen Porcine Endemic Diarrhoea (PED), der fører til stor smågrisedødelighed. FAO (2016) forventer en stigning i produktionen på 1,9 pct. i USA til ca. 11,3 mio. ton. I EU forventes svinekødsproduktionen for hele 2016 at stige med ca. 1 pct. Det er på trods af, at antallet af dyr faldt fra december 2015 til juni 2016. Stigende priser henover sommeren har været med til at øge produktionen (European Commission 2016).

Den lavere produktion i Kina betyder meget for verdenshandlen med svinekød, da Kinas forbrug udgør en stor andel af verdens samlede forbrug. Handlen med svinekød forventes derfor at stige

med 4,4 pct. i 2016 i forhold til 2015 (FAO 2016). I første halvdel af 2016 er Kinas import af svinekød på niveau med importen for hele 2015. Handlen med svinekød er tillige ved at have fundet ind i et nyt mønster oven på Ruslands handelsembargo i 2014. Ca. halvdelen af Brasiliens eksport af svinekød går til Rusland, mens USA og EU har øget eksporten til Asien. Således var EU's eksport af svinekød i 2015 på et lavt niveau og forventes i 2016 i forhold til 2015 at stige 24 pct. blandt andet på baggrund af en stigning i første halvdel af 2016 på 44 pct. i forhold til 2015 (European Commission 2016).

Slagtesvinenoteringen (Danish Crown) kan ses i Figur 1.6, hvor 2016 ses at være et år med positiv udvikling i svinenoteringen. Bemærk, at noteringen er før fradrag for f.eks. lav kødprocent, vægtfradrag mv., men at det også er før efterbetaling, så afregningsprisen til landmanden ligger gennemsnitligt ca. 50 øre pr. kg over den viste notering, men varierer fra landmand til landmand.

Figur 1.6: Slagtesvinenoteringen, kr. pr. kg

Kilde: Landbrug og Fødevarer via Farmtal Online (2016).

Svinetællingerne i Danmark viser, at antallet af søer i Danmark er faldet ca. 3 pct. siden 2015, og der er nu 1 mio. stk. Antallet af producerede smågrise forventes også at falde, men idet produktiviteten stiger med 0,6 til 0,8 fravænnede grise årligt pr. årssø, forventes den samlede produktion af smågrise igen i 2016 at overstige 30 millioner. Eksporten af smågrise forventes fortsat at stige til forventet 12,4 millioner i 2016 under forudsætning af, at eksporten i fjerde kvartal falder i forhold til andre kvartaler, som den gjorde i 2015. Hvis eksporten ikke falder, vil den samlede eksport af smågrise overstige 13 millioner i 2016 (Landbrug og Fødevarer, 2016b). Udviklingen forventes at fortsætte i 2017. Antallet af slagtesvin til danske slagterier forventes at falde med godt en halv million grise i 2016 til ca. 17,6 mio. stk. blandt andet som følge af færre søer og større eksport af smågrise.

Produktionsværdien af svin var 20,2 mia. kr. i 2015, og den forventes at stige til 20,9 mia. kr. i 2016, for efterfølgende at falde tilbage til 20,2 mia. kr. i 2017. Ændringen i produktionsværdien til

2016 er en kombination af faldende produktion men stigende pris, mens der for 2017 forventes uændrede priser i forhold til 2016, men den fortsatte nedgang i produktionen af slagtesvin til fordel for en stigende eksport af smågrise – på baggrund af et uændret soantal – får produktionsværdien til at falde.

Slagtekyllinger

Slagtekyllingeproduktionen forventes ifølge FAO (2016) at stige med 1,1 pct. til 116,2 mio. tons i 2016. Stigningen i produktion sker primært fra USA og fra Brasilien, mens produktionen omvendt forventes at falde i Kina. Efterspørgslen efter kyllingekød i Kina er faldende, og da fugleinfluenza vanskeliggør eksport medfører det en faldende produktion. Fugleinfluenza var årsag til en afdæmpet vækst i produktionen i USA i 2015, men der har kun været et enkelt udbrud i januar 2016, som ikke har forhindret vækst i produktionen i 2016.

Frem til 2016 har der kun været et udbrud af fugleinfluenza i Danmark (i 2006), men i november 2016 ramte fugleinfluenzaen en mindre besætning med ænder i Nordsjælland. Dette forventes at få en negativ indflydelse på eksporten af fjerkrækød.

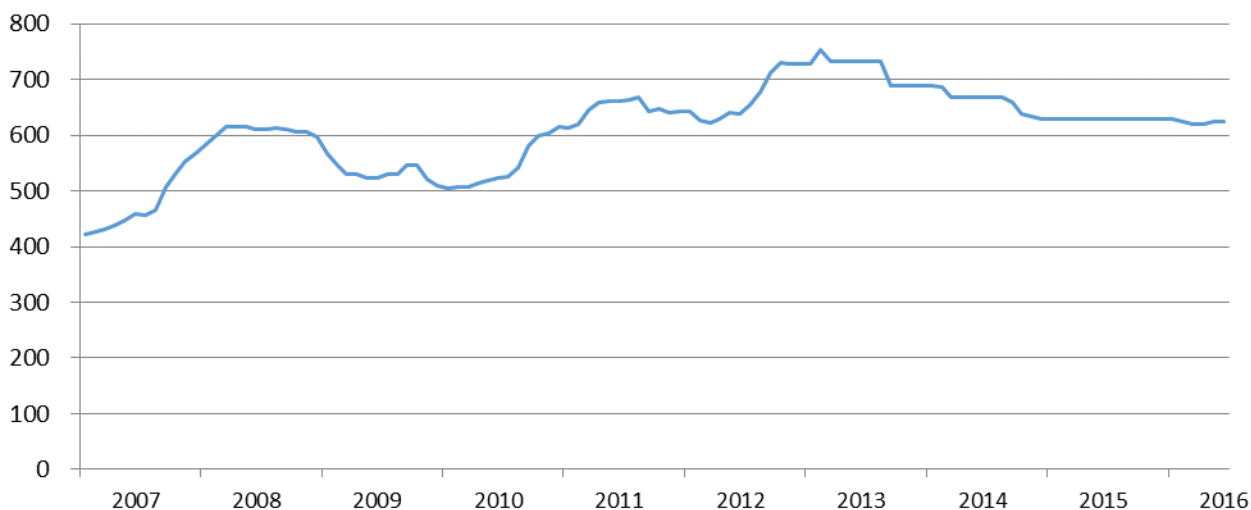
Fugleinfluenza (aviær influenza) opdeles i højpatogene og lavpatogene typer, hvor det er de højpatogene typer, hvor fjerkræet har størst dødelighed. På verdensplan er der mange udbrud af højpatogen fugleinfluenza, og specielt i Asien er der lande, hvor der er høj forekomst. Ifølge Blom (2016) har der været over 1.000 tilfælde pr. land i Vietnam, Thailand og Ægypten i perioden 2003 til 2016.

Forbruget af fjerkrækød er generelt i fremgang, men for 2016 forventes et fald i forhold til 2015 i Asien, hvor det primært er et fald i forbruget i Kina, som driver faldet, men der forventes også et fald i forbruget i Thailand. Forbruget i alle øvrige dele af verden er stigende, men med meget stor forskel på forbruget pr. capita fra land til land. F.eks. er fjerkrækødet ifølge FAO (2016) ca. 7 gange højere i Kina (19.100 mio. tons) end i Indien (2.865 mio. tons), til trods for at der relativt set ikke bor så mange flere mennesker i Kina end i Indien.

Handlen med fjerkrækød forventes at stige ca. 3,5 pct. i 2016, hvor USA's eksport er steget efter udbrud af fugleinfluenza i 2015. Det var forventet, at stigningen ville blive endnu højere, men udbruddet af fugleinfluenza i starten af 2016 forhindrede eksport til en række lande i første halvdel af 2016.

Som i de foregående år forventes produktionen af kyllingekød i EU fortsat at stige blandt andet på grund af lavere foderpriser. I 2016 forventes produktionen at stige med 4,0 pct. I Danmark forventes produktionen også at stige i 2016 i forhold til 2015, stigningen bliver fulgt op af et lille forventet fald i 2017. Udviklingen i salgspriserne for kyllingekød kan ses i Figur 1.7.

Figur 1.7: Salgspriser slagtekylling, øre pr. kg

Kilde: Landbrug og Fødevarer (2016) via Farmtal Online

Produktionsværdien af fjerkræ forventes at stige med op til 9,0 pct. fra 2015 til 2016, på baggrund af en stigende produktion og uændrede priser. Produktionsværdien af fjerkræ forventes at blive 1,88 mia. kr. i 2016 for derefter at falde lidt tilbage til 1,82 mia. kr. i 2017. Produktionsværdien af fjerkrækød har kun i 2013 været højere end det forventede i 2016.

Konsumæg

Den danske konsumægsproduktion er stærkt fokuseret på det danske detailmarked. Produktionen har en særstatus i EU i forhold til import af æg med salmonella, hvorfor importen af såkaldt skalæg er meget beskeden. Æggene, som anvendes i industrien, f.eks. i kager, er i høj grad baseret på import, da der ikke er noget krav om salmonellafrighed for dem. DTU Fødevareinstituttet har opgjort, at der i 2015 ikke har været salmonellatilfælde, som skyldes danske æg (Meister, 2016). Det er første gang, siden man begyndte at kortlægge smitekilder til salmonellatilfælde.

Produktionen i 2016 ventes at være på niveau med 2015-produktionen på ca. 69 mio. kg både i 2016 og i 2017. Produktionen ventes stort set at afspejle forbruget i Danmark. Produktionen af buræg er faldet, og udgør nu for første gang under halvdelen af den indvejede mængde æg. I løbet af 2016 har flere detailhandelskæder annonceret, at de vil stoppe salget af buræg inden for en kortere årrække. Dette har formentlig fået nogle producenter til at stoppe produktionen i stedet for, gennemføre investeringer.

Der er meget stor forskel på den gennemsnitlige besætningsstørrelse for de forskellige ægtyper. Produktionen af æg er i 2015 fordelt på:

25 producenter med buræg hvorfra der indvejes 30,8 mio. kg æg på pakkerne

38 producenter med skrabeæg hvorfra der indvejes 13,3 mio. kg æg på pakkerne

19 producenter med frilandsæg hvorfra der indvejes 3,5 mio. kg æg på pakkerne

82 producenter med økologiske æg hvorfra der indvejes 14,6 mio. kg æg på pakkerne

Hele væksten i indvejsningen er sket for de økologiske æg, hvor indvejsningerne er ca. fordoblet de seneste 10 år, mens skrabeægindvejsningen er steget fra 10 mio. kg æg de seneste fem år, hvilket modsvarer faldet i burægindvejsningen i samme periode. Indvejsningen af frilandsæg har ligget rimeligt konstant de seneste 10 år.

Priserne på æg til ægproducenterne har været stabile gennem hele 2014 og 2015, men i starten af 2016 faldt prisen på de konventionelle ægtyper, mens den steg på de økologiske æg.

Det er meget usikkert, hvad der sker med produktionen, efter de største dagligvarekæder har annonceret at de udfaser buræg, men i prognosen er forventet svagt faldende afregningspriser for både 2016 og 2017, og den samlede produktionsværdi forventes at falde fra ca. 770 mio. kr. i 2015 til 730 mio. kr. i 2017.

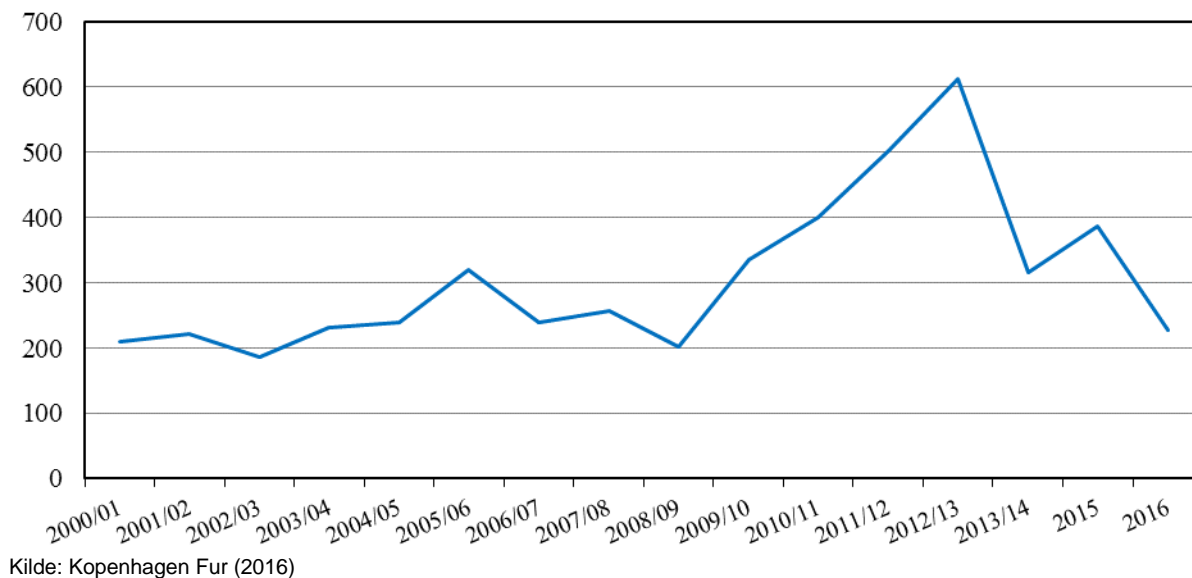
Pelsdyr

Produktionen af skind på verdensplan er faldet betydeligt siden 2013, som var året med de bedste skindpriser og året med en produktion på ca. 87 mio. minkskind på verdensplan. Siden da er produktionen faldet til ca. 54 mio. skind, hvilket dog ikke skyldes en reduktion i Danmark, hvor produktionen stadig er ca. 17 mio. skind, som den var i 2013. Det er i første omgang i Kina, at produktionen er faldet, men også de vestlige lande har reduceret deres produktion i takt med de faldende priser de seneste år (Kopenhagen Fur, 2016).

I Kina er der store lagre af minkskind, som gør, at opkøberne er meget forsigtige, og derudover er efterspørgslen fra Rusland faldet de senere år på grund af lave oliepriser og lav Rubel valutakurs, hvilket medfører lav købekraft for de russiske skindkøbere.

Den lave efterspørgsel efter skind har medført lave priser, som i 2016 forventes at ende på 227 kr. pr. skind. Dette er betragteligt under 2015-prisen på 378 kr. pr. skind og væsentligt under 2013 prisetoppen på 604 kr. pr. skind. Gennemsnitsprisen dækker dog både de danske og udenlandske skind, hvilket ikke er helt retvisende for de danske skind. F.eks. opnåede de danske skind en gennemsnitspris på 247 kr. pr. skind på juni-auktionen 2016 (Kopenhagen Fur, 2016), mens de udenlandske i gennemsnit opnåede 196 kr. pr. skind, og for den auktion blev gennemsnittet således 232 kr. pr. skind. Udviklingen i prisen for minkskind kan ses i Figur 1.8. Forskellen i prisen skyldes bedre kvalitet på de danske skind, men det kan også skyldes, at sammensætningen af skind i forhold til minkracer er anderledes i Danmark i forholdet til udlandet.

Figur 1.8: Gennemsnitlig årlig auktionspris for danske minkskind, kr. pr. skind

Ifølge en analyse i Pelsdyr Nyt (Møller, 2016) er den gennemsnitlige fremstillingspris i 2015 for minkskind inkl. aflønning af ejeren og forrentning af egenkapitalen på 318 kr. pr. skind for de 166 avlere, som har deltaget i analysen. Det ser dermed ikke ud til at blive så økonomisk fordelagtigt at være pelsdyravler i 2016, som det har været i de foregående år. Vær opmærksom på, at i Landbrugets Økonomi fastsættes produktionsværdien for de skind, som er produceret i 2015 til den pris de skind indbringer. Dvs. prisen på skind i 2016 vedrører skind produceret i 2015. Dette er i modsætning til den regnskabsmæssige håndtering for pelsdyrbedrifter, da man ikke kender salgsprisen for skindene, når regnskabet gøres op.

Fra januar 2017 opstarter implementeringen af et certificeringsprogram i minkbranchen, hvor dyrevelfærden bliver certificeret med mulighed for at lancere sine skind under Welfur. Beslutningen er taget af Fur Europe, dvs. det er et koncept, som skal udbredes til hele Europa.

Produktionen af minkskind i Danmark har fra 2013 til 2015 ligget stabilt med årligt 17 – 18 millioner skind. Produktionen forventes at blive lavere i 2016, sandsynligvis på grund af vigende priser de senere år.

I efteråret 2015 blev dyr fra danske besætninger testet positiv for plasmacytose, som er en sygdom blandt pelsdyr, man gennem mange år har arbejdet hårdt på at udrydde i Danmark. Men smitten i efteråret 2015 har bidt sig fast, og i starten af 2016 var sygdommen så udbredt, at man i branchen har valgt, at ikke alle med positive reagenter skal sanere besætningen, da der ikke kan skaffes nye avlsdyr (Pedersen, 2016). Det forventes dog, at branchen får styr på sygdommen, og det forventes ikke at have en væsentlig indflydelse på produktionen i 2017.

Fra en samlet produktionsværdi på ca. 9,7 mia. kr. i 2012 på baggrund af de opnåede priser i 2013, steg produktionen i 2013, mens værdien faldt til ca. 5,6 mia. kr. opgjort på baggrund af priserne realiseret på auktioner i 2014. Produktionsværdien var 6,8 mia. kr. i 2014 med de i 2015 realiserede priser på skind. Produktionen i 2015 var på niveau med produktionen i 2014 med ca. 17,8 mio. skind, men på grund af de meget lave priser i 2016 fører til en estimeret produktionsværdi på ca. 3,9 mia. kr., hvilket kun er 38 pct. af produktionsværdien i rekordåret. Det er meget usikkert, hvor prisen på minkskind ender i 2017, men i prognosen er brugt gennemsnit af de seneste tre år, hvilket giver en pris på 307 kr. pr. skind, og der forventes et lille fald i produktionen.

1.3 Produktionsomkostninger, faktorpriser og faktorforbrug

Produktionsomkostninger ved jordbrugsproduktionen er for hele sektoren skønnet at falde fra 75,8 mia. kr. i 2015 til 75,0 mia. kr. i 2016, jf. Tabel 1.2. Reduktionen er overvejende forårsaget af lavere priser, primært på foder (-5,6 pct.), som er en af de store omkostninger. Men omvendt er meget af foderet dyrket af landmændene selv, så det medfører også et fald i produktionsværdien. Derudover falder omkostningerne til arbejdsvederlag til brugerfamilien på grund af et forventet fald i antal bedrifter og dermed brugerfamilier. De samlede arbejdsomkostninger inklusiv vederlag til brugerfamilien forventes igen i år at falde marginalt i forhold til 2015 på trods af, at timeprisen på arbejdskraft er skønnet til at stige med 1,6 pct. for både den lønnede arbejdskraft og brugerfamilien. De lavere arbejdsomkostninger skyldes således en fortsat stigning i arbejdsproduktiviteten, som dog kun forventes at blive på 0,4 pct. på grund af faldende udbytter i planteproduktionen.

I 2017 forventes energipriserne at stige fra det relativt lave niveau, der har været siden 2014. Energiomkostningerne følger i nogen grad energipriserne, men ikke fuldstændigt, da der er faste omkostninger og afgifter, som ikke reguleres i takt med energipriserne. Det gælder f.eks. omkostningerne til el-nettet.

Forbruget af handelsgødning er som konsekvens af lempet regulering med mulighed for stigende kvælstoftilførsel til planteproduktionen steget i 2016 i forhold til 2015. Forbruget forventes også at stige i 2017, da der i lovgivningen gives yderligere mulighed for at øge kvælstoftildelingen i 2017 i forhold til 2016. Stigningen i forbruget af handelsgødning i 2017 i forhold til 2016 forventes at være på niveau med stigningen fra 2015 til 2016 på 20 - 25 pct.

1.4 Jordbruget opdelt efter driftsform og størrelsesgrupper

2015 var et år med lave afregningspriser på mælk. Dette ses også på regnskabsresultaterne, som viser dårlige resultater for mælkeproducenterne. Prisen på konventionel mælk var lav i løbet af hele 2015, mens økologitillægget gradvis steg i løbet af 2015, så de økologiske mælkeproducenter har leveret væsentlig bedre regnskabsresultater end de konventionelle. For svineproducenterne var der relativt lave priser i 2015, men omvendt er foderprisen faldet, så de producenter, som ikke er selvforsynende med korn, har fået en bedre økonomi. Svinepriserne er steget henover 2016, hvilket også afspejler sig i de forventede regnskabsresultater for 2016. Efter at prisen på minkskind i 2014 var faldet markant og gjorde sektorindtjeningen i 2013 lav, så steg prisen i 2015, og sektorindtjeningen

i 2014 var rimeligt relativt høj for pelsdyrproducenterne. I 2016 er prisen faldet til det laveste niveau meget længe, hvilket slår hårdt igennem i sektorindtjeningen for 2015, men som først får effekt på driftsresultaterne i 2016 regnskaberne (driftsåret 2015/16).

På den baggrund redegøres i dette afsnit for indtjeningen i udvalgte driftsformer, som primært baseres på de regnskaber, der indgår i Danmarks Statistiks jordbrugsregnskabsstatistik (Danmarks Statistik a) i årene 2011-2015 samt egne fremskrivninger til 2016 og 2017.

Om den anvendte regnskabsopstilling skal det bemærkes, at alle produktionsafhængige driftstilskud (tilskud til protein- og energiafgrøder, stivelseskartofler, handyrpræmier (fra 2015 slagtepræmie), moderfårpræmier, miljøstøtte og tilskud til økologisk produktion), indgår i resultatet af primær drift. Generelle driftstilskud, der primært består af den afkoblede enkeltbetaling, anses derimod for finansielle indtægter, hvorfor de alene indgår i driftsresultatet. Fra 2015 er EU-støtten reformeret, og hedder således ikke længere enkeltbetalingsordningen, men er en grundbetaling plus en betaling for at overholde tre grønne krav, som er: Flere afgrødekategorier, 5 pct. miljøfokusområder og permanent græs. Begge støttekategorier indgår i regnskabsopstillingen under de generelle tilskud, og anses dermed for at være en finansiell indtægt.

Jordbrugsbedriftenes indtjening belyses ved at se på de store landbrug, da disse bedrifter er tilrettelagt efter, at jordbruget skal sikre hovedindtjeningen for familien, ligesom de repræsenterer langt hovedparten af erhvervets produktionsværdi. Antallet af mellemstore jordbrug falder kraftigt fra år til år, da de ikke er tilstrækkeligt store til at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele, der er skabt af den teknologiske og økonomiske udvikling. Antallet af deltidsjordbrug er – i modsætning til antallet af mellemstore brug – forblevet nogenlunde uændret gennem en årrække, men disse brug tegner sig kun for en meget lille del af jordbrugsproduktionen. Derfor præsenteres jordbrugets indtjeningsforhold opdelt på driftsformer for plantebrug, malkekvægbrug, svinebrug, minkfarme og potteplante-gartnerier med 2 helårsarbejdere og derover. For fuldstændighedens skyld er driftsresultatet for de respektive størrelsesgrupper også vist sidst i afsnittet.

Den opgjorte indtjening er baseret på gennemsnittet af de pågældende brugstyper og størrelsesgrupper. Inden for de enkelte grupper er der imidlertid en betydelig spredning. For at afdække spredningen er der i bilagstabellerne gjort rede for jordbrugsbedriftenes indtjening for den bedste og dårligste tredjedel af brugene (øvre og nedre tertil). Inddelingen i øvre og nedre tertil er baseret på forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje. På grund af den anvendte fremskrivningsmetode kan spredningen kun vises for de historiske år.

I tabellerne med hovedtallene for de regnskabsmæssige resultater fremgår hvor mange bedrifter, som indgår i gruppen. Antallet af bedrifter i afsnit 1.4 er svingende. Udsvingene skyldes blandt andet, at der er en nedre grænse på to fuldtidsmedarbejdere, og der vil være nogle bedrifter, som f.eks. på grund af afgrødevalget ikke bliver talt med det ene år på grund af for lille arbejdsbelastning. Når de ligger lige på grænsen og ændrer afgrødevalget, så er de måske med i gruppen igen det efterfølgende år.

gende år. Derudover bevirker strukturudviklingen, at antallet af store bedrifter ikke følger den generelle udvikling i antallet af bedrifter.

Klassifikationen af landbrugsbedrifter er baseret på Standard output (SO). SO er udtryk for den omsætning en bedrift opnår ved besiddelse af et givet husdyr eller ved at dyrke en hektar med en given afgrøde. For ikke at klassifikationen skal ændres på grund af ændrede prisforhold fra et år til et andet er SO baseret på et glidende gennemsnit af de seneste fem års priser. Når de historiske prisrelationer ændrer sig, vil klassifikationen af bedrifter også kunne ændres. Eksempelvis vil flere bedrifter klassificeres som planteavlsbedrifter, såfremt prisforholdet mellem svinekød og afgrøder falder. Man skal derfor være varsom med at lave konklusioner på baggrund af udviklingen i antallet af bedrifter.

Plantebrug

Resultatet af den primære drift for de store plantebrug med 2 helårsarbejdere eller derover forventes at falde fra 1.227 t.kr. pr. bedrift i 2015 til 898 t.kr. i 2016, jf. Tabel 1.5. Faldet skyldes både lavere priser og lavere udbytter i de fleste salgsafgrøder. Både korn, raps og græsfrø har haft dårlige vækstbetingelser i 2016, hvilket påvirker plantebrugenes økonomiske resultater. Dette opvejes ikke af, at det gennemsnitlige areal forventes at stige med 5 pct. fra 383 til 402 ha pr. bedrift. Driftsomkostningerne forventes at stige med 6,6 pct., hvilket er mere end den førnævnte stigning i jordbrugsarealet.

Tabel 1.5: Hovedtal for plantebrug med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	5.644	6.361	6.583	6.505	6.517	6.547	7.255
Produktionsafhængige driftstilskud	113	24	19	25	42	41	40
Driftsomkostninger ²	4.522	4.785	4.968	5.021	5.333	5.690	6.156
Resultat af primær drift	1.236	1.600	1.633	1.508	1.227	898	1.138
Generelle driftstilskud	812	955	908	975	932	949	982
Forpagtningsafgift	726	837	749	790	860	874	866
Ordinære renteudgifter, netto	838	759	611	632	580	624	659
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	243	102	69	66	120	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	241	858	1.113	995	599	349	595
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	409	397	404	445	419	428	438
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-168	460	709	551	180	-79	157
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,8	2,6	3,0	2,6	1,8	1,1	1,5
- Øvre tertil	4,1	5,1	6,8	5,7	4,9		
- Nedre tertil	-0,4	0,3	0,1	0,0	-0,8		
Antal bedrifter	900	984	1.029	1.052	1.056	1.086	1.040
Jordbrugsareal, ultimo, ha	368	391	356	369	383	402	422
Heraf i selveje, ha	212	226	201	204	203	210	216
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,50	3,57	3,85	3,85	4,07	4,26	4,45

1. Produktionsværdien omfatter ikke nominelle kapitalgevinster (konjunkturgevinster) på lagerbeholdninger og besætninger.

2. Produktionsværdien og Driftsomkostningerne er inklusiv bedriftens interne forbrug af korn og grovfoder.

3. Beregnet på grundlag af arbejdstidsforbruget og overenskomstmæssig timeløn inklusiv tillæg for ansatte i landbruget.

Kilde: Egne beregninger baseret på Danmarks Statistik (a og b).

De generelle driftstilskud forventes at stige i første prognoseår med 1,8 pct. og yderligere med 3,4 pct. i det andet prognoseår. Baggrunden for stigningerne er primært udviklingen i arealet på ejendommene og sekundært udjævningen af landbrugsstøtten, som generelt vil blive til fordel for planteavlerne.

Den samlede forpagtningsafgift forventes at stige som følge af et større tilforpagtet areal. Forpagtningsafgiften pr. ha ventes dog at falde i 2016 og 2017 på trods af forventninger om øget kvælstofkvote. Årsagen er de faldende kornpriser, som forventes at sætte sig i forpagtningsafgifterne med en vis forsinkelse. De ordinære nettorenteudgifter forventes at stige i både 2015 og 2016, hvilket skyldes en øget gældsætning og stigning i bedriftenes gennemsnitlige størrelse.

Driftsresultatet før aflønning af brugerfamilien i 2016 forventes at falde med ca. 40 pct., hvorfor brugerfamiliens arbejdsindsats ikke vil blive dækket, ligesom der som gennemsnit ikke vil blive en forrentning af egenkapitalen. I 2017 forventes driftsresultatet før aflønning af brugerfamilien at stige igen, så brugerfamiliens arbejdsindsats igen vil blive dækket.

Ovenstående resultater og forventninger gælder for de store planteavlsbrug som helhed. Den detaljerede kommentering af den store spredning i resultaterne tager udgangspunkt i det seneste afsluttede regnskabsår, som er 2015. For dette år blev resultatet før aflønning af brugerfamilien 599 t.kr. Opdeles resultaterne for de store planteavlsbrug i 2015 i tre lige store grupper (tertiler) efter forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje, har den øvre tertil en forrentning på 4,9 pct. og den nedre tertil en forrentning på -0,7 pct. Den store forskel i forrentningsprocenter kan genfindes i den økonomiske produktivitet, som er 1,15 pct. i gennemsnit, 1,31 pct. for den øvre tertil og 0,94 pct. for den nedre tertil. Der er flere grunde til disse forskelle, men det er karakteristisk, at jordtilliggendet og produktionsværdien pr. helårsarbejder er størst på den bedste tredjedel af bedrifterne, hvilket indikerer forskelle i de anvendte produktionsmetoder og management.

Organisatorisk og finansielt adskiller den øvre og den nedre tertil sig også ved andelen af arealet, der er tilforpagtet. Mens det i gennemsnit er 47 pct. af arealet, der er tilforpagtet for de store planteavlsbrug, er det 62 pct. for den øvre tertil og 49 pct. for den nedre tertil; En andel som i øvrigt er stadigt stigende. Dette indikerer, at tilforpagtning vælges med henblik på at muliggøre stordriftsfordele gennem bedre kapacitetsudnyttelse. Der er en betragtelig forskel i driftsresultatet efter aflønning af brugerfamilien på 2,2 mio. kr. mellem øvre og nedre tertil, i 2015. Der henvises til Tabel B1.1 i bilagstabellerne for en mere detaljeret opgørelse.

Malkekvægbrug – konventionelle og økologiske

For de konventionelle mælkeproducenter med 2 helårsarbejdere og derover forventes resultatet af den primære drift i 2016 at forblive på det meget lave niveau fra 2015, men med et yderligere fald fra 284 t.kr. pr. bedrift i 2015 til blot 257 t.kr. i 2016, jf. Tabel 1.6. Det lave niveau er overvejende knyttet til de meget lave priser på mælk gennem 2015 og 2016.

Dette skal ses i lyset af en stigning i den gennemsnitlige besætningsstørrelse fra 225 til 240 malkekøer for gruppen, der alt andet lige burde have medført et forøget resultat af primær drift, da øget bedriftsstørrelse også fører til en stigende jordbrugskapital i selveje, som skal forrentes. De samlede driftsomkostninger stiger med 5,9 pct., hvilket afspejler stigningen i besætningen (6,7 pct.) og faldende enhedsomkostninger i form af lavere foderpriser, hvor omkostningerne til kraftfoder stiger mindre end produktionsomfanget (3,3 pct.).

Tabel 1.6: Hovedtal for konventionelle malkekvægbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	6.338	6.885	8.132	8.161	7.284	7.668	10.124
Produktionsafhængige driftstilskud	21	10	9	8	8	8	8
Driftsomkostninger ²	5.707	6.263	6.944	6.799	7.008	7.419	8.118
Resultat af primær drift	652	632	1.196	1.370	284	257	2.014
Generelle driftstilskud	522	586	585	607	575	590	616
Forpagtningsafgift	201	253	246	240	256	259	260
Ordinære renteudgifter, netto	847	874	797	769	749	799	857
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	119	105	99	75	81	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	7	-13	639	893	-227	-212	1.514
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	494	525	525	533	524	534	546
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-486	-538	114	360	-752	-747	968
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,4	1,3	2,9	3,7	0,2	0,1	4,9
- Øvre tertiel	3,3	3,1	4,7	5,9	2,1		
- Nedre tertiel	-0,5	-1,0	0,5	0,9	-2,3		
Antal bedrifter	2.133	2.329	2.198	2.212	2.154	2.053	1.990
Jordbrugsareal, ultimo, ha	150	169	176	178	183	193	206
Heraf i selveje, ha	111	120	127	127	130	137	145
Antal malkekøer, ultimo	182	203	210	200	225	240	258
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,44	3,73	3,98	4,05	4,26	4,44	4,66

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Ultimo 2016 er mælkepriserne begyndt at stige, og dette forventes at fortsætte ind i 2017 og det forventede resultatet af den primære drift forventes at blive på 2.014 t.kr., hvilket er det højeste resultat pr. bedrift meget længe, og også bedre end 2014, som ellers var et godt regnskabsår for mælkeproducenterne. Stigningen fra 2016 til 2017 skyldes hovedsagelig forventning om en stigning i mælkeprisen. Det ventes, at driftsomkostningerne stiger på niveau med produktionsomfanget, idet foderomkostningerne ikke ventes at falde yderligere i 2017.

Produktionsværdien for bedrifterne i gruppen stiger med ca. 5 pct., fra 2015 til 2016, hvilket er mindre end stigningen i produktionsomfanget. I 2017 forventes produktionsværdien at stige med ca. 32 pct. i forhold til 2016. Stigning i besætningsstørrelsen og mælkeydelsen bidrager til stigningen, men det er selvsagt mælkeprisen, som udgør hovedforklaringen på den kraftige stigning.

De generelle tilskud stiger svagt i kraft af bedriftsudvidelserne i både 2016 og 2017, men målt pr. ha er der et fald grundet landbrugsreformen og udjævningen af støtten. Selvom det var mælkepro-

ducenter og slagtekalveproducenter, som fik tillæg til støtterettighederne i 2005 og 2006, så er det ikke ensbetydende med, at det er de nuværende mælkeproducenter og slagtekalveproducenter, som primært bliver ramt af udjævning af støtten. Dels kan der f.eks. være mælkeproducenter i 2005 og 2006, som i dag er planteavlere, og dels har mælkeproducenterne formentlig købt landbrugsjord med støtterettigheder uden tillæg i mellemtiden. Stadig har de store mælkeproducenter dog en støtte som er ca. 29 pct. højere pr. ha end de store planteavlere.

Forpagtningsafgiften forventes at stige mindre end stigningen i det forpagtede areal, da der er kalkuleret med svagt faldende forpagtningsafgifter fra 2015 til 2016 og 2017. De ordinære renteudgifter forventes at stige fra 2015 til 2016 og yderligere til 2017, og stigningen er i takt med stigningen i bedriftsstørrelsen, da der forventes stort set uændret renteniveau.

Det er forudsat, at der ikke vil optræde realiserede tab fra finansielle instrumenter i prognoseårene. Som i 2015 forventes også i 2016 utilstrækkelig indtjening til at dække brugerfamiliens arbejdsindsats. I 2017 forventes malkekvægbrugene med mere end 2 helårsarbejdere at have næsten en million kr. til forrentning af egenkapitalen og konsolidering af bedriften. Dette er langt mere end det normale indtjeningsbillede for mælkeproducenterne, men det kommer også oven på et par økonomisk meget dårlige år.

Der er stor variation blandt de store konventionelle malkekvægbrug, hvorfor også spredningen kommenteres i dette afsnit. Den detaljerede kommentering af spredningen i resultaterne tager udgangspunkt i det seneste afsluttede regnskabsår, som er 2015. Den bedste tredjedel af brugene kunne således i 2015 kun forrente jordbrugskapitalen i selveje med 2,1 pct., hvilket skal holdes op imod et gennemsnit på 0,2 pct. For den dårligste tredjedel var forrentningen -2,3 pct. Parallelt hermed var den økonomiske produktivitet 0,97 i gennemsnit, 1,05 for den øvre tertiel og 0,88 for den nedre tertiel. Blandt de konventionelle malkekvægsbedrifter i gruppen er der karakteristiske forskelle. Den øvre tertiel har således flere malkekøer pr. brug, større produktionsværdi pr. helårsarbejder og lavere omkostninger pr. malkeko end den nedre tertiel.

De finansielle omkostninger er større for den øvre tertiel af bedrifterne i absolutte tal, men set i forhold til produktionsomfanget er finansieringsomkostninger højere for den nedre tertiel af bedrifterne. Forskellene er betragtelige, jf. Tabel B1.2 i bilagstabellerne.

For de økologiske mælkeproducenter med 2 helårsarbejdere og derover forventes resultatet af den primære drift at stige med ca. 50 pct. fra 1.265 t.kr. pr. bedrift i 2015 til 1.926 t.kr. i 2016, jf. Tabel 1.7. Til sammenligning var der i samme periode et fald for konventionelle bedrifter på 10 pct.

Den store forskel i det økonomiske resultat mellem de økologiske mælkeproducenter og de konventionelle kan overvejende forklares gennem stigende økologitillæg på mælk gennem første halvdel af 2016 og at der stadig er højere økologitillæg ved udgangen af 2016 end ved indgangen til 2016. Dette har ført til stigende produktionsværdi med ca. 10 pct. Bedrifterne forventes at vokse i gennemsnit fra en besætningsstørrelse på 186 malkekøer i 2015 til 198 i 2016 og 213 i 2017.

I 2017 forventes resultatet af den primære drift at stige til et rekordhøjt niveau på 2.681 t.kr. Stigningen fra 2016 til 2017 skyldes primært den stigende mælkepris, hvilket mere end opvejer, at økologitillægget forventes at falde fra gennemsnitligt 124 øre i 2016 til 92 øre i 2017.

De generelle tilskud falder svagt fra 2015 til 2016 for så at stige svagt fra 2016 til 2017. Forklaringen skal dels findes i udviklingen i bedriftsstørrelsen og i reformen af landbrugsstøtten. Som for konventionelle bedrifter ventes lavere forpagtningsafgifter pr. ha og de ordinære renteudgifter forventes også at stige for økologerne.

På den baggrund forventes driftsresultatet for de økologiske mælkeproducenter før aflønning af brugerfamilien at blive fordoblet fra 705 t.kr. i 2015 til 1.417 t.kr. i 2016. Det er her forudsat, at der ikke vil optræde realiserede tab fra finansielle instrumenter i prognoseårene. I 2017 forventes driftsresultatet før aflønning af brugerfamilien at stige med endnu 700 t.kr. til 2.135 t.kr., hvilket som nævnt er et rekord højt resultat. Disse forventninger er stærkt afhængige af økologitillæggets størrelse. Såfremt tillægget reduceres yderligere, vil resultaterne naturligvis blive tilsvarende lavere.

Der er også stor variation blandt de store økologiske malkekvægbrug. Den bedste tredjedel af brugene kunne således i 2015 forrente jordbrugskapitalen i selveje med 4,7 pct., hvilket skal holdes op imod et gennemsnit på 2,8 pct. For den dårligste tredjedel var forrentningen derimod kun 0,6 pct. Parallelt hermed udgjorde den økonomiske produktivitet 1,09 i gennemsnit, 1,17 for den øvre tertil og 0,98 for den nedre tertil i 2015.

Også blandt de økologiske malkekvægsbedrifter i gruppen er der karakteristiske forskelle. Den øvre tertil har således flere malkekøer pr. brug, større produktionsværdi pr. helårsarbejder og flere malkekøer pr. ha end den nedre tertil.

Tabel 1.7: Hovedtal for økologiske malkekvægbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	6.532	6.774	7.692	8.058	7.485	8.484	9.831
Produktionsafhængige driftstilskud	197	217	168	191	142	143	145
Driftsomkostninger ²	5.823	6.222	6.838	6.844	6.361	6.700	7.295
Resultat af primær drift	906	769	1.022	1.404	1.265	1.926	2.681
Generelle driftstilskud	637	650	700	712	620	606	628
Forpagtningsafgift	391	394	346	399	376	376	371
Ordinære renteudgifter, netto	810	784	729	744	686	739	804
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	116	81	85	117	119	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	225	160	561	857	705	1.417	2.135
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	493	509	477	515	527	536	546
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-267	-349	85	342	178	881	1.589
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,8	1,6	2,5	3,5	3,0	4,8	6,6
- Øvre tertil	3,4	3,6	4,3	5,4	4,4		
- Nedre tertil	-0,1	-0,7	0,1	1,5	0,2		
Antal bedrifter	292	321	304	299	276	263	255
Jordbrugsareal, ultimo, ha	222	225	235	229	219	230	243
Heraf i selveje, ha	136	135	152	140	134	141	148
Antal malkekøer, ultimo	170	180	179	184	186	198	213
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,88	3,88	4,00	4,37	4,11	4,25	4,42

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Da brugene også er større på den øvre tertil af de økologiske malkekvægbrug, er de finansielle omkostninger også tilsvarende større. Det indebærer, at forskellene i resultatet af den primære drift indskrænkes målt på driftsresultatet efter finansielle omkostninger og aflønning af brugerfamilien. Forskellen på øvre og nedre tertil er dog ca. 1.200 t.kr. For mere detaljerede information henvises til Tabel B1.3 i bilagstabellerne.

Svinebrug

Resultatet før aflønning af brugerfamilien for svinebrug med 2 helårsarbejdere og derover forventes i 2016 at blive 246 t.kr. før aflønning af brugerfamilien, hvilket ikke er tilstrækkeligt til at dække brugerfamiliens arbejdsindsats på 470 t.kr. Resultatet efter brugerfamiliens arbejdsindsats forventes således at blive -224 t.kr. For 2017 forventes det for første gang i fire år, at brugerfamiliens samlede arbejdsindsats bliver dækket. Indtjeningen for denne gruppe af producenter rækker dog kun til et lille bidrag til egenkapitalens forrentning på 59 t.kr. i gennemsnit pr. bedrift. Resultaterne for denne gruppe er præsenteret i Tabel 1.8.

Produktionsværdien forventes at stige fra 2015 til 2016 på grund af stigende priser og stigende produktion. Denne stigning i produktionsværdien forventes at accelerere ind i 2017 primært på grund af stigende priser. Driftsomkostningerne forventes i 2016 at stige med godt 1 pct. i forhold til 2015. Stigningen i omkostningerne er væsentlig mindre end stigningen i produktionsomfang, hvilket primært skyldes et fald i foderomkostningerne. Frem mod 2017 forventes driftsomkostningerne dog at

stige, så den samlede stigning i driftsomkostningerne modsvarer stigningen i produktionsomfanget. Antallet af helårsarbejdere forventes at stige til ca. 6 pr. bedrift i 2017.

De ordinære renteudgifter forventes at stige til trods for en lav refinansieringsrente på de variabelt forrentede lån i 2016 og 2017. Dermed følger renteomkostninger stigningen i produktionsomfanget og deraf følgende større balancer. Der er en forventning om en let stigende rente i 2017, som sammen med den fortsatte strukturudvikling øger de forventede renteudgifter med 40 t.kr. pr. bedrift pr. år til 2016 og 2017 til 845 t.kr. i gennemsnit i 2017.

I 2016 forventes en stigende produktionsværdi på grund af stigende priser. De stigende svinepriser kommer sammen med et kornprisfald for 2016, som ligger omkring 10 pct. i forhold til 2016. Specielt for de bedrifter med lille selvforsyning bidrager dette til forbedret indtjening, fordi prisfald på korn også fører til lavere omkostninger, når svineproducenterne benytter korn til foder. Samtidig forventes et lille prisfald på soyaskrå, som benyttes i svinefoder. Dog er det lave udbytte i 2016 med til at reducere den forventede stigning i indkomsten for 2016. Der forventes igen stigende produktionsomfang for store svineproducenter både i 2016 og 2017, hvilket også er årsagen til at den samlede omkostning til indkøb af foderkorn stiger i 2015 til trods for faldende priser.

Tabel 1.8: Hovedtal for svinebedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	10.269	11.935	12.086	11.656	11.368	11.967	13.158
Produktionsafhængige driftstilskud	9	6	6	6	2	2	2
Driftsomkostninger ²	9.441	10.180	10.643	10.351	10.784	10.895	11.781
Resultat af primær drift	837	1.761	1.449	1.311	587	1.075	1.379
Generelle driftstilskud	475	429	430	444	410	419	434
Forpagtningsafgift	394	407	433	430	454	446	432
Ordinære renteudgifter, netto	1.029	943	798	851	762	802	845
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	196	82	83	74	123	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	-307	758	565	399	-343	246	536
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	440	440	453	463	463	470	477
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-746	318	112	-64	-806	-224	59
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,1	3,3	2,5	2,1	0,2	1,4	2,1
- Øvre tertil	3,0	6,0	5,2	5,3	3,1		
- Nedre tertil	-2,0	0,5	-0,7	-1,6	-4,3		
Antal bedrifter	2.217	2.113	2.012	2.022	1.903	1.804	1.743
Jordbrugsareal, ultimo, ha	217	197	196	191	186	192	198
Heraf i selveje, ha	153	140	137	135	133	137	142
Antal svin, ultimo	5.075	5.370	5.429	5.782	6.243	6.495	6.849
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	4,71	4,80	4,96	5,24	5,71	5,82	6,04

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Det generelle driftstilskud forventes i 2016 at være en smule højere pr. bedrift end i 2015. Stigningen i jordbrugsarealet kompenserer for faldet i støtten på grund af den finansielle disciplin i EU, som ellers reducerer støtten lidt. Der vil også være nogle svineproducenter, som får gavn af udjævningen, som blev indført med CAP reformen i 2015, hvor landmænd med lave støtterettigheder får

et lille tillæg fra landmænd med høje rettigheder pga. store tillæg i støtten. Svineproducenterne har typisk ikke tillæg på deres støtterettigheder, da disse primært blev indført som kompensation for reducerede priser på oksekød og mælk.

Gøres de samlede forventninger til pris- og mængdeudviklingen op, bliver det forventede driftsresultat før aflønning af brugerfamilien 246 t.kr. i 2016 og 536 t.kr. i 2017. Selvom resultatet nu er positivt i gennemsnit, dækker det stadig over producenter, som har negative resultater i 2016 og 2017. Omvendt er der også svinebedrifter, som begge år vil opnå et positivt bidrag til aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats og egenkapitalen, men som gennemsnit er det først i 2017, at der er fås fuld aflønning af brugerfamiliens egen arbejdsindsats.

Den detaljerede kommentering af spredningen i resultaterne tager udgangspunkt i det seneste afsluttede regnskabsår, som er 2015. For dette år blev resultatet før aflønning af brugerfamilien på -343 t.kr. Efter aflønning af brugerfamilien blev resultatet for 2015 -806 t.kr., og dermed et utilfredsstillende økonomisk resultat for denne gruppe.

Når resultaterne for svineproducenter deles op i tertiler (tredjedele), ses at de bedste producenter opnår et resultat på ca. 980.000 kr. før aflønning af brugerfamilien og med ca. en halv million til forrentning af egenkapitalen. De har dermed mulighed for at konsolidere sig, og har dermed gode forudsætninger for at levere gode resultater efter finansiering i de kommende år også. Den øvre ter til af svineproducenterne i 2015 forrentede jordbrugskapitalen i selveje med 3,1 pct., hvorimod forrentningen i den nedre ter til udgjorde -3,4 pct. Gennemsnittet er 0,2 pct. Der er således ca. 6,5 procentpoint forskel mellem den nedre og øvre ter til i forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje.

Hovedtallene for svineproducenterne opdelt i tertiler er vist i Tabel B1.4. Det gennemsnitlige produktionsomfang på den øvre ter til er større end for den nedre ter til både med hensyn til svineproduktionens størrelse og jordbrugsarealet. Dette er med til at forklare noget af forskellen i produktionsværdien og driftsomkostningerne mellem tertilerne. Men det forklarer ikke den store forskel på mere end 2,7 mio. kr. i resultaterne både før og efter aflønning af brugerfamilien, der ses mellem den øvre ter til til den nedre. Dette afspejler også en stor forskel på, hvor dygtige landmændene er til at skabe et godt økonomisk resultat på baggrund af svineproduktionen. Der er også forskel mellem tertilerne på generelle driftstilskud, forpagtningsafgift og renteudgifter, men ikke så store som i produktionsværdien.

Resultatet for den øvre ter til af svineproducenterne i 2015 er faldet i forhold til de foregående år, men på grund af den forventede forbedring i prisrelationerne, forventes den øvre ter til igen i 2016 og 2017 at få et resultat på niveau med de foregående år. Meget ringere ser det ud for den nedre ter til, som i 2015 fik et resultat på -1,75 mio. kr. før aflønning af brugerfamilien, og selv med forbedrede prisrelationer i 2016 og 2017 forventes de ikke at få positive resultater. Det er dog værd at bemærke, at det ikke nødvendigvis er de samme bedrifter som år efter år befinder sig i den nedre ter til.

Minkfarme

Ved vurdering af regnskabsresultaterne og prognosen for minkfarmene er det vigtigt at være opmærksom på den tidsmæssige forskydning i forhold til opgørelsen af sektorindkomsten for branchen. I sektorindkomsten er der sammenhæng mellem produktion og pris således, at det er prisen i 2016 får indflydelse på sektorindkomsten i 2015, da det er året for produktionen af de skind som afsættes på auktioner i 2016. I regnskaberne anvendes i realiteten et gennemsnit af årets priser til at få produktionsværdien i indeværende år og beholdningsforskydningerne fastsættes til produktionsprisen på skind.

På minkfarme med 2 helårsarbejdere og derover forventes et fald i produktionsværdien fra 7.073 t. kr. i 2015 til 4.866 t.kr. i 2016. I 2017 ventes produktionsværdien igen at stige til 6.713 t.kr. Reduktion i 2016 skyldtes prisfald på 40 pct. i forhold til 2015, og det forventes at medføre de dårligste resultater for minkbranchen i lang tid, jf. Tabel 1.9. Der vil således være negative resultater for minkfarmene i gennemsnit i resultat af primær drift og derfor også i driftsresultatet både før og efter brugerfamiliens ejeraflønning.

Tabel 1.9: Hovedtal for minkfarme med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. farm

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produktionsværdi mv.1,2	6.942	8.534	9.455	6.141	7.073	4.866	6.713
Produktionsafhængige driftstilskud	18	5	4	6	0	1	1
Driftsomkostninger ²	4.448	4.752	5.355	5.119	5.365	5.684	6.054
Resultat af primær drift	2.512	3.788	4.104	1.028	1.708	-818	659
Generelle driftstilskud	181	189	200	222	193	215	229
Forpagtningsafgift	82	109	77	142	181	187	187
Ordinære renteudgifter, netto	337	267	260	281	260	283	303
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	69	23	27	-14	19	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	2.204	3.578	3.940	841	1.441	-1.072	398
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	444	456	475	499	487	501	515
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	1.760	3.122	3.465	342	954	-1.574	-117
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	11,9	18,0	17,9	2,7	5,5	-5,5	0,7
- Øvre tertil	20,8	28,9	29,9	6,6	12,1		
- Nedre tertil	5,7	9,2	7,9	-1,2	0,6		
Antal bedrifter	634	655	811	932	855	935	980
Jordbrugsareal, ultimo, ha	72	79	85	94	93	99	105
Heraf i selveje, ha	55	57	67	72	66	70	73
Antal svin, ultimo	4.367	4.067	4.063	3.432	3.902	4.162	4.420
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,76	3,82	4,33	4,40	4,68	4,83	4,96

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Produktionsværdien forventes at falde godt 30 pct. fra 2015 til 2016, hvilket altså er mindre end prisfaldet på skind. Der forventes fortsat en stigende besætningsstørrelse både til 2016 og 2017 med ca. 6 pct. hvert år. Driftsomkostningerne forventes overordnet at stige sammen med bedriftsstørrelsen.

Minkfarme har et begrænset jordbrugsareal, hvorfor de generelle driftstilskud og forpagtningsafgiften er væsentlig mindre end for de andre driftsformer. Det gælder også de ordinære nettorenteudgif-

ter, som også er væsentligt lavere end i andre driftsformer. Det skyldes dels et forholdsvis mindre kapitalkrav på pelsdyrfarme, dels krav om en større egenkapitalandel, idet en væsentlig mindre del af jordbrugskapitalen er bundet i aktiver, som kan stilles til sikkerhed for realkreditlån.

Efter det dårlige resultat i 2016 forventes resultatet for 2017 at stige, så der bliver et lille overskud før aflønning af brugerfamilien. Det er dog reelt ikke til at sige, hvordan prisen på skind udvikler sig, så det er alene en betragtning om, at efterspørgslen efter skind stiger, når prisen har været så lav i 2016. Der er i prognosen derfor lagt en pris ind på 307 kr. pr. skind, som svarer til gennemsnittet af de seneste tre års priser.

Som for de øvrige driftsgrene er der en væsentlig spredning i de økonomiske resultater blandt minkfarmene, som kommenteres på baggrund af resultaterne for 2015. På den bedste tredjedel af farmene udgjorde forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje i 2015 12,1 pct., hvorimod forrentningen udgjorde 0,6 pct. for den dårligste tredjedel af farmene. Der er tilsvarende en forskel i den økonomiske produktivitet, som spænder fra 1,40 for den øvre tertiel til 1,02 for den nedre tertiel med et gennemsnittet på 1,21. Det er karakteristisk for den bedste tredjedel af farmene, at de har flere avlstæver pr. farm og lavere foderomkostninger pr. avlstæve. For den dårligste tredjedel af farmene gør det modsatte sig gældende.

De finansielle omkostninger er kun ca. halvdelen på den bedste tredjedel af farmene, på trods af en produktion der er 2/3 mere værd, hvilket bidrager til, at forskellen i driftsresultatet mellem øvre og nedre tertiel stiger. For mere detaljerede information henvises til Tabel B1.5 i bilagstabellerne.

Potteplantegartnerier

Potteplantegartnerier dækker over gartnerier, som har minimum 2 helårsarbejdere, hvilket vil sige de fleste potteplantegartnerier, da denne produktion er væsentlig mere arbejdsintensiv end landbrugsproduktion. Således er de samlede aktiver i selveje ca. 10 gange højere pr. helårsarbejder for landbrug, end de er for potteplantegartnerier generelt.

Der forventes fortsat stigning i væksthusharealet på ca. 7 pct., også i 2016, dvs. der er en kraftig konsolidering i branchen, hvor enhederne bliver større og større. Det gennemsnitlige potteplantegartneri med 2 helårsarbejdere eller derover forventes i 2017 at være mere end en halv gang større end gennemsnittet i 2011. Priserne i 2016 ventes at blive noget lavere end i 2015, men på grund af stigende produktionsomfang forventes produktionsværdien at stige med 6 pct. i 2016. Omkostningerne forventes at stige med 9 pct., og det resulterer i et fald i resultatet af primær drift på ca. 34 pct. Stigningen i driftsomkostningerne skyldes dels stigningen i væksthusharealet, men omkostninger til udsæd og til vækstmedier stiger mere end væksthusharealet. Resultatet af den primære drift forventes at falde fra 968 t.kr. i 2015 til 640 t.kr. i 2016 for potteplantegartnerierne med mere end to fuldtidsbeskæftigede.

I 2017 forventes resultatet af den primære drift at falde yderligere, så resultatet forventes at ende på ca. 480.000 kr. Der er en lille forventet prisstigning, men produktionsstigningen som følge af øget

størrelse betyder, at produktionsværdien forventes at stige fra 15.250 t.kr. i 2016 til 16.375 t.kr. i 2017. Nogle driftsomkostninger forventes at stige kraftigere end væksthusharealet, hvilket er medvirkende til den faldende indtjening.

Tabel 1.10: Hovedtal for potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. gartneri

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Produktionsværdi mv.1,2	10.958	12.793	12.328	12.759	14.394	15.251	16.375
Produktionsafhængige driftstilskud	0	0	0	0	0	0	0
Driftsomkostninger ²	9.849	11.699	11.633	11.907	13.426	14.611	15.897
Resultat af primær drift	1.109	1.094	695	852	968	640	478
Generelle driftstilskud	77	112	100	129	126	161	177
Forpagtningsafgift	232	282	250	258	335	343	344
Ordinære renteudgifter, netto	306	329	276	263	266	293	325
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	34	-13	-5	18	40	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	612	608	274	442	453	165	-14
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	495	509	518	532	512	520	529
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	118	99	-245	-90	-59	-355	-543
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	4,5	3,9	0,2	1,8	2,2	-0,5	-1,7
- Øvre tertiel	10,8	10,5	10,8	10,6	11,7		
- Nedre tertiel	-15,7	-12,1	-16,5	-18,1	-11,8		
Antal bedrifter	237	189	180	174	159	147	135
Jordbrugsareal, ultimo, ha	13.131	15.288	15.034	15.539	17.545	18.814	20.297
Heraf i selveje, ha	9.921	10.546	11.003	10.973	11.928	12.735	13.671
Antal svin, ultimo	11,45	13,16	13,23	14,01	15,74	16,36	17,12
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	10.958	12.793	12.328	12.759	14.394	15.251	16.375

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

De generelle driftstilskud, som primært omfatter erhvervsudviklingsstøtte samt støtte til udvikling af miljøteknologi og energibesparelser, er beskedne og forventes at stige nogenlunde proportionalt med væksthusharealet. Forpagtningsafgiften forventes også at stige proportionalt med væksthusharealet, idet det antages, at den nuværende andel af væksthusharealet i selveje (70 pct.) opretholdes.

De ordinære nettorenteudgifter forventes at stige i både 2016 og 2017 som følge af øget gældsættelse i forbindelse med arealudvidelsen. Når potteplantegartnerierne i modsætning til de andre driftsformer ikke i samme grad nyder godt af det lavere renteniveau på de variabelt forrentede lån, skyldes det en anderledes sammensætning af gælden.

Det skønnede forløb indebærer, at driftsresultatet før aflønning af brugerfamilien reduceres fra 453 t.kr. i 2015 til 165 t.kr. i 2016. Dette fald betyder, at der kun er dækning for 1/3 af brugerfamiliens arbejdsindsats ved aflønning til en overenskomstmæssig timeløn. I 2017 forventes driftsresultatet før aflønning af brugerfamilien at blive reduceret yderligere, så der er underskud før aflønning af brugerfamilien.

Når potteplantegartnerierne opdeles i tertiler efter forrentning af jordbrugskapitalen i selveje springer gartneriernes størrelsesforskelle fra den øvre til den nedre tertiel i øjnene. Væksthusharealet for

den øvre tertil er mere end 3 gange så stort som arealet ved den nedre tertil. De store gartnerier leverer altså langt bedre økonomiske resultater og den øvre tertil opnåede således et resultat efter aflønning af brugerfamilien i 2015 på 1,09 mio. kr. og en forrentning af jordbrugskapitalen i selveje på 11,7 pct. i 2015. Den nedre tertil havde derimod et resultat efter aflønning af brugerfamilien på -604 t.kr., og en forrentning af jordbrugskapitalen på -11,8 pct. Selvom resultatet i 2015 for den nedre tertil var en smule bedre end i 2014 er det stadig et utilfredsstillende resultat. For mere detaljerede information henvises til Tabel B1.6 i bilagstabellerne.

Størrelsesgrupper

Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien for den gennemsnitlige jordbrugsbedrift forventes at falde fra -213 t.kr. i 2015 til -294 t.kr. i 2016, jf. Tabel 1.11. Produktionsværdien forventes at falde med 120 t.kr. og samtidig forventes driftsomkostningerne at falde med 6 t.kr. Faldet i produktionsværdi skyldes i lavere afgrødepriser, lavere udbytter og faldende mælkepriser. Reduktionen i den primære drift er på 116 t.kr., men da der ikke estimeres et tab på finansielle instrumenter (på 40 t.kr. i 2015) forventes resultatet efter aflønning af brugerfamilien at blive forringet med 83 t.kr.

Faldet i landbrugets økonomiske resultater afspejles også i den økonomiske produktivitet, som forventes at falde med 4,5 pct. fra 2015 til 2016. Faldet i den økonomiske produktivitet skyldes et skønnet fald i totalfaktorproduktiviteten på 1,1 pct., som kun delvis opvejes af et let stigende sektorbytteforhold. Faldet i totalfaktorproduktiviteten skyldes primært en dårlig høst med lave udbytter samtidig med, at handelsgødningsforbruget steg i 2016. Den animalske produktion (som bidrager til ca. 3/5 af den samlede værdi af jordbrugssektoren) er også faldet i forhold til 2015, hvilket primært skyldes nedgangen i producerede slagtesvin¹.

Det stigende sektorbytteforhold er opgjort på sektorniveau, hvor priserne på pelsdyrskind for 2016 henføres til 2015 produktionen. Da der forventes stigende priser for de producerede skind i 2016 bidrager de til stigende sektorbytteforhold i 2016, selvom priserne i 2016 har de laveste i en lang periode.

---

¹ Totalfaktorproduktiviteten beregnes som et fastvægtsindeks, et såkaldt Laspeyres-kædeindeks, hvor mængdeudviklingen vægtes med værdien af det pågældende produkt i basisåret. Vægtene stammer fra Danmarks Statistik, og de opdateres hvert 5. år, hvor seneste basisår er 2010. Andelen af den samlede værdi af svin, som kommer fra smågrise var lavere i 2010 (ca. 17 pct.) end den var 2015 (ca. 21 pct.). Når kædeindekset opdateres med nyt basisår må det forventes, at Totalfaktorproduktiviteten bliver opjusteret en smule pga. at den kraftige mængdemæssige udvikling i smågriseproduktionen tæller med en højere vægt.

Tabel 1.11: Hovedtal for jordbrug fordelt på størrelsesgrupper, 1.000 kr. pr. bedrift

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Alle brug							
Antal bedrifter	32.482	32.510	31.505	30.845	30.229	30.516	29.903
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	2.327	2.576	2.764	2.652	2.584	2.463	2.812
Produktionsafhængige driftstilskud	22	13	12	11	12	11	11
Driftsomkostninger ²	2.096	2.198	2.346	2.334	2.394	2.389	2.522
Generelle driftstilskud	199	208	216	222	206	214	219
Forpagtningsafgift	101	111	116	122	129	125	119
Ordinære renteudgifter, netto	272	256	220	227	204	207	216
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	46	24	22	20	27	-	-
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	250	250	254	262	261	262	263
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-217	-41	33	-78	-213	-294	-80
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.							
- Øvre tertil	2,6	4,1	4,3	3,3	2,2		
- Nedre tertil	-5,3	-5,3	-5,2	-6,1	-6,3		
Deltidsbrug (under 1 helårsarbejder)							
Antal bedrifter	19.939	20.075	19.513	18.979	18.730	19.853	19.861
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	367	408	411	376	405	390	426
Produktionsafhængige driftstilskud	11	8	7	6	6	5	5
Driftsomkostninger ²	412	420	444	428	461	486	511
Generelle driftstilskud	82	85	92	82	82	96	100
Forpagtningsafgift	17	19	22	21	26	25	24
Ordinære renteudgifter, netto	79	71	59	57	51	53	56
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	8	2	2	4	6	-	-
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	140	138	144	147	149	159	162
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-196	-150	-163	-193	-201	-232	-222
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.							
- Øvre tertil	0,5	1,3	0,6	0,1	0,1		
- Nedre tertil	-6,2	-6,6	-6,1	-7	-7,8		
Mellemstore brug (1-2 helårsarbejder)							
Antal bedrifter	5.290	5.060	4.705	4.445	4.380	3.653	3.199
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	2.250	2.369	2.450	2.257	2.180	2.091	2.235
Produktionsafhængige driftstilskud	30	14	15	15	20	21	21
Driftsomkostninger ²	1.952	1.887	1.985	1.912	1.905	1.923	1.972
Generelle driftstilskud	254	239	262	287	241	260	264
Forpagtningsafgift	109	102	131	143	123	128	120
Ordinære renteudgifter, netto	270	251	207	214	176	190	194
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	47	29	22	19	18	-	-
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	376	378	372	377	383	384	390
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-221	-26	10	-106	-165	-253	-157
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.							
- Øvre tertil	3,1	5,5	5,1	3,1	2,4		
- Nedre tertil	-2,9	-3,2	-2,8	-3,5	-4,2		
Store brug (mindst 2 helårsarbejdere)							
Antal bedrifter	7.254	7.375	7.287	7.421	7.118	7.010	6.842
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	7.769	8.621	9.271	8.711	8.566	8.529	10.006
Produktionsafhængige driftstilskud	47	24	21	21	25	24	24
Driftsomkostninger ²	6.829	7.250	7.672	7.459	7.782	8.019	8.617
Generelle driftstilskud	483	524	519	542	511	524	541
Forpagtningsafgift	326	366	360	368	404	407	397
Ordinære renteudgifter, netto	806	764	660	667	622	654	691
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	151	80	75	62	90	-	-
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	457	467	471	484	481	489	499
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-270	242	573	234	-277	-492	366
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.							
- Øvre tertil	5,3	7,3	8,7	6	4,6		
- Nedre tertil	-1,1	-0,7	-0,2	-0,7	-2,5		

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Ud over ændringerne i produktionsværdi og driftsomkostninger er der ikke væsentlige ændringer på de øvrige poster, hvor de generelle tilskud ventes at stige med 8 t.kr. pr. bedrift, mens forpagtningsafgiften ventes at falde med 4 t.kr. og de ordinære renteomkostningerne forventes at stige med 3 t.kr. Stigningen i de forventede renteomkostninger skyldes primært højere låneomkostninger som følge af kursskæring, administrationsomkostninger og rentemarginaler. Der forventes kun en mindre udvikling i bedriftsstørrelserne, som dog også vil bidrage til stigning i renteomkostningerne pr. bedrift. Den samlede forpagtningsafgift forventes at falde på grund af forventet faldende forpagtningsomkostninger. Faldet i de generelle tilskud er en følge af en budgetreduktion i landbrugsstøtteprogrammet for Danmark i årene 2015-2019.

I 2017 forventes driftsresultatet efter aflønning af brugerfamilien for den gennemsnitlige bedrift at stige betragteligt med 143 t.kr. under forudsætning af et trendbaseret høstudbytte. Produktionsværdien forventes at stige 103 t.kr. som følge af en forventet stigning i mælkeprisen og på en del vegetabiliske produktpriser i forhold til 2016 niveauet. Skindprisen forventes at blive på 2014 niveau, hvorfor produktionsværdien for pelsdyr vil stige, både som følge af øget pris men også som følge af øget produktion.

Driftsomkostningerne forventes at stige med 35 t.kr., som i nogen grad skyldes højere foderpriser. EU-støtteniveauet forventes omtrentligt uændret, men udjævningen af støtterettighedernes værdi vil fortsætte frem til 2019. Endelig forventes de ordinære renteudgifter at stige med 9 t.kr. Der forventes ikke stigninger i forpagtningsprisen som følge af de relativt dårlige produktpriser, og selv den lille stigning i det forpagtede areal medfører ikke en stigning i forpagtningsafgiften. Der forventes en gennemsnitlig forrentning af jordbrugskapitalen for alle landbrug på 0,9 pct. i 2016, dvs. at der kun meget begrænset beløb til forrentning af den indsatte kapital, når brugerfamiliens arbejdsindsats er aflønnet.

Resultatet af den primære drift på deltidsbrug (brug med aktivitet svarende til mindre end 1 heltidsarbejder), mellemstore brug og store brug er i vidt omfang bestemt af forskelle i produktionsvolumen og produktionens sammensætning. Stigende eller faldende mælke-, svine- og kornpriser påvirker således principielt alle størrelsesgrupper, ligesom stigende eller faldende priser på brændstof, foder, handelsgødning, arbejdskraft osv. berører alle grupper. Der vil dog være en tendens til, at de store brug i større omfang kan opnå bedre afregningspriser og lavere indkøbspriser i kraft af deres produktionsvolumen. Endvidere vil enhedsomkostningerne sædvanligvis falde med bedriftsstørrelsen som følge af de størrelsesøkonomiske fordele. Undtagelsen herfra er ofte kapitalomkostningerne. Da de store bedrifter har en højere gældsprocent, vil de også i mange tilfælde skulle betale en højere rente eller bidragssats på lån, idet den højere gældsprocent medfører højere risici for finansieringsinstitutterne, hvorfor risikopræmien er højere for disse kunder.

Resultatet af den primære drift for deltidsbrugene er primært bestemt af indtjeningsforholdene for korn, idet de tegner sig for en meget beskeden del af den animalske produktion. Kornudbyttet i 2016 forventes at være lavere end i 2015, grundet ugunstige vejrbetingelser. Samtidig forventes fal-

dende kornpriser (-10 pct. i 2016 i forhold til 2015), hvorved der samlet ventes et fald i produktionsværdien på 15 t.kr. pr. bedrift for bedrifterne med mindre end én helårsarbejder. Resultat efter aflønning af brugerfamilien forventes at ende på -232 t.kr. pr. bedrift. Produktionsværdien for deltidsbrug i 2017 med en trendbaseret normal høst skønnes at stige næsten 10 pct., eller hvad der svarer til 35 t.kr. pr. bedrift, hvilket vil være det højeste niveau i flere år. Til trods for den højere produktionsværdi medfører det ikke et stort løft i resultatet, da driftsomkostninger også ventes at stige betragteligt. Det er ikke specifikke omkostninger som stiger, men en generel stigning i alle omkostninger, dog med undtagelse af omkostninger til handelsgødning, som forventes at sige ca. 4,5 pct. Resultatet efter aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats ventes i 2017 at ende på -222 t.kr.

De mellemstore brug med en produktion svarende til 1-2 fuldtidsbeskæftigede beslaglagde 17 pct. af jordbrugsarealet i 2015 og stod for 8 pct. af malkekobestanden og 7 pct. af svinebestanden. Resultatet af den primære drift på de mellemstore brug er fortsat domineret af kornproduktionen, men er i forhold til deltidsbrugene i større omfang præget af den animalske produktions prisforhold. I 2016 faldt svinepriserne, hvilket har stor indvirkning på produktionsværdien som forventes at falde med gennemsnitligt 90 t.kr pr. bedrift og resultatet efter brugerfamiliens arbejdsindsats forventes at blive -253 t.kr. i 2016. I 2017 forventes jordbrugets produktpriser at være højere, og for denne gruppe slår de forventede stigninger i udbytter og kornpriser igennem på resultatet. Dette afspejles ved en stigning af produktionsværdien til ca. 2.235 t.kr pr. bedrift. De øvrige poster følger samme tendens som deltidsbrugene, og samlet medfører det et driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien på -157 t.kr. i 2017.

Selvom de store brug producerer en stadig større andel af de samlede landbrugsprodukter udgør deltidsbedrifterne den største gruppe af landmænd. Deltidsbedrifterne udgør i 2016 65 pct. af det samlede antal landmænd i Danmark, mens de mellemstore bedrifter med 1-2 helårsarbejdere udgør 12 pct. af landmændene. De store med mere end 2 helårsarbejdere udgør de resterende 23 pct. I 2011 var der også ca. 20.000 deltidslandmænd, men der udgjorde de kun 61 pct. af alle landmænd. De mellemstore udgjorde 16 pct. og de store udgjorde 22 pct. Antallet af store bedrifter er i perioden næsten konstant med ca. 7.000 bedrifter men dog en tendens til fald til under 7.000 i 2017.

De store brug tegnede sig i 2015 for 92 pct. af malkekobestanden, 92 pct. af svinebestanden og 55 pct. af landbrugsarealet, hvilket er en større andel af den animalske produktion end for bare tre år siden. Det er primært de mindre brug som stopper med husdyrproduktionen, sandsynligvis fordi landmændene på de mindre brug i gennemsnit er ældre end på de store. Det er formentlig mere et udtryk for den underliggende demografiske struktur, end det er fordi de mindre landbrug har solvensproblemer.

Resultatet af den primære drift er derfor i stort omfang bestemt af prisforholdene for mælke- og svineproduktionen. Imidlertid spiller prisændringen i planteproduktionen også en væsentlig rolle i form af ændrede foderpriser. En lille stigning i afregningspriserne på svin (på 2 pct. på slagtesvin og ca. 4 pct. på smågrise), men et fald i mælkeprisen (på 6 pct.) og et fald i skindpriserne (på 40 pct.) i

2016 fører til et driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien for de store brug på gennemsnitligt - 492 t.kr. Dette er et fald på mere end 200 t.kr. i forhold til 2015. En stor forventet stigning i mælkeprisen i 2017 vil kraftigt forbedre landbrugets bytteforhold sammen med stigende kornpriser, hvilket forventes at løfte driftsresultatet efter arbejds aflønning af brugerfamilien markant i 2017 til ca. 366 t.kr. pr. bedrift.

For de store bedrifter er der i løbet af de seneste 5 år sker en relativ vækst af det forpagtede areal, så det i 2011 udgjorde 32 pct. af det dyrkede areal for de store bedrifter, mens det forventes at udgøre ca. 36 pct. af det dyrkede areal i 2017. Der er dog ikke forventningen, at det fører til en tilsvarende stigning i den samlede forpagtningsafgift, da forpagtningsafgiften pr. ha ventes at falde på kort sigt. Stigningen i det tilforpagtede areal skyldes ikke alene de store bedrifters større jordtilliggende, idet der er en bevægelse mod større andel af forpagtet jord på alle brugsstørrelser.

For alle brugsstørrelser forventes det, at driftsresultatet efter aflønning af brugerfamilien vil falde fra 2015 til 2016. De lave udbytter i planteavl har medført en forringelse af produktivitet for alle størrelsesgrupper, og samtidig er der både for planteavl, pelsdyrproduktionen og mælkeproduktionen forringede prisrelationer, hvilket giver en forringelse af resultaterne. Svineproducenterne oplever en forbedring af resultaterne i 2016, men fra et meget lavt niveau. Deltidsbrugene er ikke så påvirket af prisforholdene inden for den animalske produktion, men de forventes alligevel at få forringede driftsresultater i kraft af lave udbytter i salgsafgrøderne, hvor bytteforholdet ligeledes forventes at være forringet.

Fra 2016 til 2017 forventes en forbedring i driftsresultatet efter aflønning af brugerfamilien for alle størrelsesgrupper. De mellemstore brug og især deltidsbrugene vil være præget af de forventede stigende kornpriser og stigende udbytter. Dette vil også præge de store bedrifter, men der har udviklingen i prisrelationerne på de animalske produkter en større betydning. Overordnet ventes driftsresultaterne efter aflønning af brugerfamilien at stige for alle grupper.

Der er betydelige forskelle i både forrentningsprocenten og driftsresultatet efter aflønning af brugerfamilien på hhv. den bedste og dårligste tredjedel af brugene, jf. sammenligningen for 2015 i Tabel B1.7 i bilagstabellerne. Da de respektive størrelsesgrupper dækker vidt forskellige produktioner, skal sammenligninger dog tages med forbehold. Det gælder imidlertid uden undtagelser, at den økonomiske produktivitet i den øvre ter til – målt på forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje – er væsentligt større end i den nedre ter til. Det gælder ligeledes uden undtagelser, at arealet er størst i den øvre ter til.

For deltidsbedrifterne gælder, at selv for den øvre ter til er indtjeningen ikke tilstrækkelig til at dække hele brugerfamiliens arbejdsindsats. For gruppen af mellemstore bedrifter er billedet fra 2011 til 2017, at der for den øvre ter til har været et positivt resultat efter aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats. I medium ter til har der alle år været positivt resultat før aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats, men negativt resultat efter. Undtagelsen er det forventede positive resultat efter aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats i 2017. Den nedre ter til har haft negativt resultat både før

og efter aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats i alle årene. Gruppen af store bedrifter har for øvre og nedre ter til samme indtjeningsmønster som gruppen er mellemstore bedrifter. For medium ter tilen er der dog en forskel, idet bedrifterne i denne gruppe i 3 ud af de 7 år fra 2011 til 2017 har - eller forventes at have - positivt resultat efter aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats.

For alle landbrug uanset størrelsesgruppe har der som gennemsnit for den øvre ter til været positivt resultat efter aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats for alle årene siden 2011, dog er resultatet for 2016 kun på 54.000 kr. Omvendt for den nedre ter til har der i alle årene fra 2011 været et negativt driftsresultat før aflønning af brugerfamiliens arbejdsindsats, hvilket vidner om den store spredning der er i landbrugets resultater.

Usikkerhed

Ovenstående prognoser for indtjeningen er behæftet med betydelig usikkerhed. Det gælder især for 2017. Men det gælder også for 2016, bl.a. fordi den beskrevne udvikling i priserne på landbrugsprodukter, foderstoffer, gødning og energi ikke er endelig opgjort ved analysens afslutning. Hertil kommer, at en del landmænd indgår kontrakter om fremtidigt salg af planteprodukter og fremtidigt køb af foderstoffer mv., hvorfor prisændringer på disse produkter og produktionsmidler først slår fuldt igennem efter kortere eller længere tid. I fremskrivningerne er der forsøgt taget højde herfor, men grundlaget er usikkert. Endelig bygger prognoserne for 2017 på forudsætninger om et trendbaseret normalt høstudbytte, hvorfor afvigelser herfra vil påvirke den faktiske indtjening i forhold til den forventede.

For at give en pejling på usikkerheden er effekten på indtjeningen beregnet ved en ændring i priserne på 5 pct. Der er her fokuseret på alle produkter og fodermidler. Dog er prisen på sukkerroer holdt uændret, idet prisen er kontraktmæssigt fastsat. Endvidere er effekten på indtjeningen beregnet ved en ændring i renten på gælden på 0,5 pct. point. Resultatet fremgår af Tabel 1.12, og det ses, at indtjeningen er forholdsvis følsom selv over for relativt begrænsede afvigelser fra det forventede pris- og renteniveau.

Tabel 1.12: Forventet driftsresultat før aflønning af brugerfamilien i 2017 ved en ændring i de anvendte priser på produkter og fodermidler på 5 pct. samt ved en ændring i renten på gælden på 0,5 pct. point, 1.000 kr. pr. bedrift

	Priser og rente som forventet	Resultat efter finansielle poster under forudsætning af			
		5 pct. lavere priser	5 pct. højere priser	0,5 pct. point højere rente	0,5 pct. point lavere rente
Alle brug	-60	-73	-46	-72	-47
Deltidsbrug	233	168	297	192	274
Mellemstore brug	865	394	1.170	723	1.008
Store brug	183	98	269	138	229
- Plantebrug	595	327	863	454	736
- Konventionelle malkekvægbrug	1.514	1.195	1.833	1.341	1.686
- Økologiske malkekvægbrug	2.135	1.817	2.453	1.970	2.300
- Svinebrug	536	207	865	361	711
- Minkfarme	398	200	596	335	462
- Potteplantegartnerier	-14	-797	769	-85	57

Kilde: Egne beregninger.

1.5 Brugerfamiliernes samlede indkomster

I de fleste jordbrug afhænger brugerfamiliens økonomiske forhold både af indtjeningen fra bedriften og indkomster fra andre kilder, idet der naturligvis er en betragtelig variation afhængig af brugsstørrelse. De mindre brug er eksempelvis kendetegnet ved at have en indtjening fra jordbruget under gennemsnittet, idet de ikke er i stand til at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele. Det betyder ikke nødvendigvis en lavere forbrugsmulighed fra brugerfamilierne, idet indtjeningen fra jordbruget helt eller delvis suppleres med indkomst fra andre kilder. Brugerfamiliens samlede indtjening fordelt på kilder og brugsstørrelse er belyst i Tabel 1.13.

Husstandsindkomsten på deltidsbrugene, som omfatter en stigende andel af samtlige jordbrug, har ligget på et forholdsvis stabilt niveau i omegnen af 400 t.kr. i årene fra og med 2010. Fra og med 2011 er husstandsindkomsten imidlertid øget med omkring 100 t.kr., hvilket er forårsaget af såvel et mindre underskud fra jordbruget som en øget lønindtægt uden for bedriften. For hele perioden gælder, at lønindtægten for brugerfamilien fra arbejde uden for bedriften har udgjort mindst 73 pct. (i 2013) af den samlede indkomst, og denne andel forventes også at være højere i 2016 og 2017 (omkring 79 pct.). Heraf følger, at brugerfamiliens indkomst på deltidsbrugene er betinget af anden indtjening. Indtjeningen fra jordbruget har således en begrænset effekt på husstandsindkomsten, hvorfor deltidsbrugene er rimelig upåvirket af forskydninger i jordbrugets prisrelationer.

På de mellemstore jordbrug, som omfatter en faldende andel af samtlige jordbrug, er den løbende husstandsindkomst i højere grad afhængig af indkomsten fra bedriften. Det skyldes, at den større arbejdsindsats på de mellemstore brug ikke giver samme mulighed for lønarbejde. Herved mistes lønindtægternes stabiliserende effekt på husstandsindkomsten. Husstandsindkomsten er der for mere afhængig af prisrelationerne i jordbruget. Eksempelvis var lønindkomstens andel af den samlede indkomst omkring 27 pct. i 2013, mens den forventes at være omkring 41,5 pct. i 2016 for at falde til ca. 34 pct. i 2017.

Tabel 1.13: Brugerfamiliens samlede indkomst, 1.000 kr. pr. bedrift

	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017*
Alle jordbrug							
Driftsresultat fra jordbrug før brugeraflønning	29	203	259	156	38	-35	150
Driftsresultat fra andre erhverv	37	34	48	44	53	57	59
Overskud af brugerbolig ¹	44	45	43	40	34	35	37
Private nettorenteudgifter	29	28	25	25	21	20	21
Lønindtægt	338	321	305	342	312	316	326
Pension, dagpenge og børnetilskud	67	81	79	68	83	92	95
Løbende indkomst i alt	485	656	708	625	498	445	646
Deltidsbrug (under 1 helårsarbejder)							
Driftsresultat fra jordbrug før brugeraflønning	-57	-9	-19	-46	-55	-84	-81
Driftsresultat fra andre erhverv	43	22	41	44	53	54	56
Overskud af brugerbolig ¹	39	39	41	41	33	33	35
Private nettorenteudgifter	22	20	19	19	16	15	16
Lønindtægt	430	399	378	439	386	381	390
Pension, dagpenge og børnetilskud	83	99	96	78	100	111	114
Løbende indkomst i alt	516	530	518	537	503	480	499
Mellemstore brug (1-2 helårsarbejdere)							
Driftsresultat fra jordbrug før brugeraflønning	160	351	394	278	227	140	244
Driftsresultat fra andre erhverv	40	50	59	39	52	59	59
Overskud af brugerbolig ¹	48	50	42	38	37	41	43
Private nettorenteudgifter	30	38	25	26	21	20	21
Lønindtægt	210	223	197	178	193	199	203
Pension, dagpenge og børnetilskud	46	58	58	56	58	60	62
Løbende indkomst i alt	473	695	725	563	547	479	589
Store brug (mindst 2 helårsarbejdere)							
Driftsresultat fra jordbrug før brugeraflønning	184	724	991	663	181	-10	809
Driftsresultat fra andre erhverv	17	58	57	51	53	64	66
Overskud af brugerbolig ¹	54	58	52	40	35	37	39
Private nettorenteudgifter	49	46	43	41	39	35	37
Lønindtægt	165	162	165	165	170	173	177
Pension, dagpenge og børnetilskud	34	45	44	45	46	48	49
Løbende indkomst i alt	404	1.000	1.266	924	447	278	1.103

Anm. Opgørelsen omfatter kun enkeltmandsejede jordbrug med oplyst privatøkonomi.

1. Overskud af brugerbolig er opgjørt som huslejeværdi fratrukket vedligeholdelse, forsikringer mv. De tilhørende renteudgifter er indeholdt under Private nettorenteudgifter.

Kilde: Egne beregninger baseret på Danmarks Statistik (a og b).

De mellemstore brug adskiller sig fra deltidsbrugene ved, at de i større grad kan udnytte stordriftsfordele og dermed kan producere med lavere enhedsomkostninger. Af samme grund er driftsresultatet fra jordbruget før aflønning af brugerfamilien ej heller negativt i alle årene på de mellemstore brug. Siden 2012 er det lykkedes de mellemstore brug af opnå en husstandsindkomst som minimum er på niveau med deltidsbrugene og nogle år højere. De størrelsesøkonomiske aspekter vil dog på den lange bane forventes at give anledning til en lønningsevne under gennemsnittet. Den ugunstige situation gør, at det især er de mellemstore brug, som ophører med at være selvstændige driftsenheder, som følge af strukturudviklingen. Dette sker enten ved udsætning af husdyr, bortforpagtning af jord og/eller frasalg af jord med henblik på at omlægge til deltidsbrug. Sidst er der naturligvis også en del som ekspanderer med henblik på at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele.

På de store brug, som omfatter godt en femtedel af samtlige jordbrug, slår svingninger i indtjeningen fra jordbruget kraftigt igennem på den løbende husstandsindkomst. Det lave/negative driftsre-

sultat for jordbruget i årene før 2011 afspejles således i en lav/negativ husstandsindkomst. Der er meget store forskelle i de store landbrugs løbende indkomst. Således forventes brugerfamiliens samlede indkomst kun at blive på 278 t.kr. 2016, mens den var 1.266 t.kr. i 2013, og den forventes også at blive over 1 mio. kr. i 2017. Lønindkomsten for denne gruppe er naturligt lavere end for gruppen af deltidsbedrifter og udgør over perioden 2011 til 2017 ca. 42 pct. af den lønindtægt, som ses på deltidsbedrifterne.

1.6 Perspektiver de kommende år

De estimerede resultater for 2016 for hoveddriftsgrenene er meget lave, idet det kun er svineproducenterne og de økologiske mælkeproducenter, som ser ud til at have en reel fremgang i forhold til 2015. Det skyldes de seneste flere års dårlige prisforhold, som det fremgår af sektorbytteforholdet i Tabel 1.1, som har ført til, at et stort antal mælkeproducenter og svineproducenter har en skrøbelig eller dårlig økonomi. Foruden den dårlige aktuelle økonomiske situation har mange producenter en høj gæld i forhold til egenkapitalen, og dermed en beskedent økonomisk soliditet.

Den dårlige økonomiske situation for hoveddriftsgrenene gennem flere år, har givet en situation med en meget beskedent omsætning af landbrugsejendomme, da der kun har været få eksisterende landmænd med økonomisk råderum til at investere i udvidelse af bedriften. I samme periode er der sket en betydelig forøgelse af andelen af landbrugsjord, som drives i forpagtning, hvilket indikerer en fortsat strukturudvikling, men at denne i mindre grad sker ved tilkøb af jord. De relative prisforhold sammen med en mere restriktiv kreditpolitik fra de finansielle institutioner har også betydet, at det har været vanskeligt for unge landmænd at etablere sig selvstændigt som landmænd.

I 2017 ser prognosen for landbrugets bytteforhold - og dermed også for landbrugets indtjening - mere lys ud især for svine- og mælkeproducenterne, og der vil ifølge prognosen være en del landmænd, som inden for disse driftsgrene vil have en et positivt driftsresultat efter aflønning af brugerfamiliens arbejdskraft i 2017. Det kan dog paradoksalt nok vise sig, at de økonomisk mest sårbare landmænd bliver mere pressede af deres finansielle samarbejdspartnere i denne situation. Hidtil har de finansielle institutioner været tilbageholdende med at begære landbrug konkurs eller udnytte en evt. salgsfuldmagt. Denne tilbageholdenhed skyldes, at efterspørgslen efter landbrugsbedrifter og dermed ejendomspriserne har været for lille. Denne efterspørgsel vil formodentligt stige i kraft af stigende produktpriser og spirende optimisme og dermed føre til omsætning af de landbrug med mest ringe driftsøkonomi.

Salgsfuldmagter eller konkursbegæring bliver oftest kun udløst, når der er likviditetsmangel, hvilket ikke umiddelbart ser ud til at være et problem på sektorniveau i 2017. Dog er der meget store individuelle forskelle mellem bedrifterne, ligesom afdragsprofilen på både bank- og realkreditlån varierer betragteligt mellem landmænd. Det virker ikke usandsynligt, at der vil være insolvente landmænd, som i kraft af store afdrag og likviditetsmangel bliver tvunget til at afhænde bedriften fordi der netop i opgangstider er stigende efterspørgsel efter landbrug og landbrugsjord.

2016 har på prissiden vist sig at være et år, hvor den økologiske produktion har distanceret sig fra den konventionelle produktion. Økologitillægget på mælk har således nået op på 129,5 øre pr. kg mælk fra april til august, og økotillægget skaffede de økologiske producenter en mælkepris, som var 60 pct. højere end prisen til de konventionelle producenter i sommeren 2016. Årsagen til den høje økologiske mælkepris skal ses i sammenhæng med mælkekvoteophøret i 2014, hvor der var økologiske producenter, som omlagde til konventionel produktion for at kunne udnytte jordtilliggendene til at dyrke mere foder og dermed få en højere kapacitetsudnyttelse. Da det tager noget tid at lægge om fra konventionel til økologisk produktion, har den stigende efterspørgsel efter økologisk mælk i 2016 ikke umiddelbart kunne imødekommes. Det ser dog ud til at indvejningen af den økologiske mælk stiger ultimo 2016 og økologitillægget på mælk er nu også faldet til 112,8 øre pr. kg mælk her ved udgangen af 2016.

Den økologiske svineproduktion har også nydt godt af høje priser i 2016. Men den økologiske svineproduktion er ellers ikke selvstændigt beskrevet i Landbrugets Økonomi 2016, da den udgør en meget lille mængde i forhold til den konventionelt producerede mængde svinekød.

Ikke desto mindre forventes, at der er et stigende antal landmænd, som går med strategiske overvejelser i forhold til omlægning af produktionen eller udvikling af forretningsområdet. Det kan både være økologisk produktion, produktion, hvor landmændene selv står for en større del af værdikæden, eller nicheproduktion, hvor landmanden producerer en vare, som i forskellige dimensioner adskiller sig fra standardprodukterne. Dette indikerer, at vi fortsat vil se en bipolar branche, hvor de store specialiserede producenter bliver stadig større, men også hvor de små producenter bliver flere, idet de søger at differentiere sig fra standardproduktionen med henblik på at forbedre deres bytteforhold. De store producenter har typisk ikke stor indflydelse på bytteforholdet, da de producerer til verdensmarkedet, hvorfor deres opmærksomhed ligger på forbedring af den økonomiske produktivitet. Et eksempel på en mellemløbet mellem fokus på bytteforholdsforbedring og produktivitet er produktionen af medicinfriske grise, som blev introduceret i 2016. Grisene bliver afregnet til en højere kilopris, men det er stadig vigtigt, at man er produktiv, for at produktivitetsforringelsen ikke udhuler bytteforholdsforbedringen.

Der produceres en række landbrugsvarer i Danmark, som på verdensmarkedet er nicheprodukter og som i de senere år har klaret sig godt i konkurrencen med andre landbrugsvarer², men som fylder en relativt stor del af den danske produktion. Det er eksempelvis græsfrø, havefrø, stivelseskartofler og pelsdyrskind. Når der produceres til et nichemarked, hvad enten det er en niche i Danmark eller på verdensmarkedet, så vil der typisk kunne oppebæres et større forventet afkast men også større risiko i forhold til udsving i efterspørgsel og priser. For en række landmænd med høj gæld kan den forøgede risiko ved nicheprodukter være en stor barriere for produktion af disse, selvom det umiddelbart virker som en attraktiv business case. Den høje gæld medfører, at de ikke har risikoevne.

---

² Pelsdyrproduktion kan med god ret siges at tilhøre beklædningsindustrien, men er med i Landbrugets økonomi fordi mange inputfaktorer er sammenlignelige med fødevarerproduktionen.

Efter nogle år, hvor landbrugssektoren har været præget af solvensproblemer og dårlig indtjening grundet vigende priser, er der således i 2017 udsigt til en forbedring af den driftsøkonomiske situation. Der ses ligeledes en række ny og interessante udviklingstendenser, bl.a. i form af mælkesektorens tilpasning til mælkekvoternes ophør, spirende interesse hos eksterne investorer for investeringer i landbrug, samt spørgsmålet om, hvornår – og i hvilket omfang - der kan komme gang i omsætningen af landbrugsejendomme. Omvendt viser analyserne i kapitel 3, at der er sket en markant udvikling i ejerforholdene i landbruget, hvor ejerne af landbrugsejendommene er blevet væsentligt ældre samtidig med at omfanget af forpagtning er steget. Ligeledes stiger gennemsnitsalderen på nyetablerede landmænd. Dette viser en tendens til at det ikke er samme person, som ejer og driver jorden, hvilket er en ny situation i det mindste for det moderne landbrug i Danmark. Det er endnu for tidligt at sige, om der er tale om midlertidige eller varige tendenser, men det er interessant at følge, om størrelsen af investeringen ved nyetablering som landmand er ved at blive så omfangsrig, at det fører til en udvikling imod ny ejerstrukturer i landbruget.

Bilagstabeller

I de nedenstående bilagstabeller er bedriftstyperne inddelt efter hhv. den bedste og dårligste tredjedel (øvre og nedre tertil) baseret på forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje.

Tabel B1.1. Hovedtal for planteavlsbrug med 2 helårsarbejdere og derover for 2015, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	6.517	8.393	4.685
Produktionsafhængige driftstilskud	42	39	49
Driftsomkostninger ²	5.333	6.025	4.652
Resultat af primær drift	1.227	2.407	83
Generelle driftstilskud	932	1.045	766
Forpagtningsafgift	860	1.212	754
Ordinære renteudgifter, netto	580	526	566
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	120	63	139
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	599	1.651	-609
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	419	452	413
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	180	1.199	-1.022
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,8	4,9	-0,7
Antal bedrifter	1.056	352	352
Jordbrugsareal, ultimo, ha	383	407	335
Heraf i selveje, ha	203	153	171
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	4,07	4,78	3,56

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Tabel B1.2. Hovedtal for konventionelle malkekvægsbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover for 2015, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	7.284	8.928	5.557
Produktionsafhængige driftstilskud	8	12	4
Driftsomkostninger ²	7.008	8.016	5.842
Resultat af primær drift	284	924	-281
Generelle driftstilskud	575	696	449
Forpagtningsafgift	256	312	219
Ordinære renteudgifter, netto	749	781	682
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	81	132	36
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	-227	394	-769
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	524	509	524
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-752	-115	-1.293
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	0,2	2,1	-2,3
Antal bedrifter	2.154	718	718
Jordbrugsareal, ultimo, ha	183	221	141
Heraf i selveje, ha	130	153	100
Antal malkekøer, ultimo	225	260	180
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	4,26	4,90	3,57

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Tabel B1.3. Hovedtal for økologiske malkekvægsbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover for 2015, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	7.485	10.120	5.319
Produktionsafhængige driftstilskud	142	157	104
Driftsomkostninger ²	6.361	8.115	4.887
Resultat af primær drift	1.265	2.162	536
Generelle driftstilskud	620	765	497
Forpagtningsafgift	376	490	330
Ordinære renteudgifter, netto	686	969	528
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	119	150	50
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	705	1.318	126
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	527	547	566
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	178	770	-440
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	3,0	4,7	0,6
Antal bedrifter	276	92	92
Jordbrugsareal, ultimo, ha	219	271	180
Heraf i selveje, ha	134	161	106
Antal malkekøer, ultimo	186	248	135
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	4,11	4,94	3,42

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Tabel B1.4. Hovedtal for svinebedrifter med 2 helårsarbejdere og derover for 2015, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	11.368	14.121	10.083
Produktionsafhængige driftstilskud	2	5	2
Driftsomkostninger ²	10.784	12.139	10.818
Resultat af primær drift	587	1.986	-733
Generelle driftstilskud	410	483	264
Forpagtningsafgift	454	640	418
Ordinære renteudgifter, netto	762	756	714
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	123	93	151
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	-343	981	-1.753
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	463	453	460
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-806	527	-2.213
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	0,2	3,1	-4,3
Antal bedrifter	1.903	634	634
Jordbrugsareal, ultimo, ha	186	215	119
Heraf i selveje, ha	133	149	83
Antal svin, ultimo	6.243	6.933	6.593
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	5,71	6,30	5,88

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Tabel B1.5. Hovedtal for minkfarme med 2 helårsarbejdere og derover for 2015, 1.000 kr. pr. farm

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	7.073	8.332	5.019
Produktionsafhængige driftstilskud	0	0	1
Driftsomkostninger ²	5.365	5.493	4.474
Resultat af primær drift	1.708	2.839	547
Generelle driftstilskud	193	226	144
Forpagtningsafgift	181	404	73
Ordinære renteudgifter, netto	260	146	309
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	19	34	-7
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	1.441	2.481	315
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	487	472	489
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	954	2.010	-174
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	5,5	12,1	0,6
Antal bedrifter	855	285	285
Jordbrugsareal, ultimo, ha	93	107	74
Heraf i selveje, ha	66	53	59
Antal avlstæver, ultimo	3.902	4.958	2.770
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	4,68	4,83	4,19

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Tabel B1.6. Hovedtal for potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og derover for 2015, 1.000 kr. pr. gartneri

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	14.394	22.263	3.531
Produktionsafhængige driftstilskud	0	0	0
Driftsomkostninger ²	13.426	19.985	3.528
Resultat af primær drift	968	2.278	3
Generelle driftstilskud	126	280	26
Forpagtningsafgift	335	598	73
Ordinære renteudgifter, netto	266	290	42
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	40	100	0
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	453	1.570	-86
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	512	479	518
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-59	1.091	-604
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	2,2	11,7	-11,8
Antal bedrifter	159	53	53
Væksthusareal, ultimo, m ²	17.545	23.306	6.929
Heraf i selveje, m ²	11.928	13.491	4.775
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	15,74	21,94	5,09

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Tabel B1.7. Hovedtal for jordbrug fordelt på størrelsesgrupper for 2015, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Alle brug			
Antal bedrifter	30.229	10.076	10.076
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	2.584	5.302	907
Produktionsafhængige driftstilskud	12	22	8
Driftsomkostninger ²	2.394	4.509	1.101
Generelle driftstilskud	206	385	77
Forpagtningsafgift	129	269	52
Ordinære renteudgifter, netto	204	365	79
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	27	55	12
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	261	361	200
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-213	150	-453
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	0,1	2,2	-6,3
Deltidsbrug (under 1 helårsarbejder)			
Antal bedrifter	18.730	6.243	6.243
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	405	645	285
Produktionsafhængige driftstilskud	6	6	6
Driftsomkostninger ²	461	552	452
Generelle driftstilskud	82	118	52
Forpagtningsafgift	26	44	20
Ordinære renteudgifter, netto	51	69	43
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	6	16	3
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	149	165	160
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-201	-77	-334
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	-2,3	0,1	-7,7
Mellemstore brug (1-2 helårsarbejdere)			
Antal bedrifter	4.380	1.460	1.460
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	2.180	2.777	1.586
Produktionsafhængige driftstilskud	20	20	20
Driftsomkostninger ²	1.905	2.085	1.650
Generelle driftstilskud	241	291	149
Forpagtningsafgift	123	142	91
Ordinære renteudgifter, netto	176	208	104
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	18	22	11
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	383	380	378
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-165	250	-480
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	0,2	2,4	-4,2
Store brug (mindst 2 helårsarbejdere)			
Antal bedrifter	7.118	2.373	2.373
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	8.566	10.737	6.716
Produktionsafhængige driftstilskud	25	49	7
Driftsomkostninger ²	7.782	8.732	6.983
Generelle driftstilskud	511	567	367
Forpagtningsafgift	404	560	296
Ordinære renteudgifter, netto	622	556	613
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	90	101	83
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	481	470	495
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-277	935	-1.379
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,3	4,6	-2,5

Anm. Noter og kilde, se Tabel 1.5.

Referencer

- Blom M. N. (2016): Fødevareresikkerhed og veterinære forhold. Årsberetning 2015. Det Danske Fjerkræråd. (<http://lf.dk/tal-og-analyser/statistik/aeg-og-fjerkræe/2015>)
- Cicco, A. D. & Jeanty, J.-C. 2016. The EU potato sector - statistics on production, prices and trade. Eurostat, Statistics Explained.
- Danmarks Statistik (a): Regnskabsstatistik for jordbrug 2011-2015 samt de bagvedliggende jordbrugsregnskaber.
- Danmarks Statistik (b): Statistikbanken (www.statistikbanken.dk).
- Danske Sukkerroedyrkere (2016): Personlig kommunikation, Klaus Sørensen, november 2016
- De Økonomiske Råd (2016): Dansk Økonomi, Efterår 2016 (<http://www.dors.dk/files/media/rapporter/2016/E16/e16.pdf>).
- Elmegaard, N. Dansk græs- og kløverfrøproduktion i et globalt perspektiv. Plantekongres 2016, 2016 Herning. SEGES P/S.
- European Commission (2016): Short Term Outlook for EU arable crops, dairy, and meat markets, Autumn 2016: (https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/markets-and-prices/short-term-outlook/pdf/2016-10_en.pdf).
- European Commission (2016a): 52 000 farmers from 27 MS participate in EU Milk Production Reduction Scheme. (http://ec.europa.eu/agriculture/newsroom/298_en.)
- FAO 2016. Food Outlook Biannual report on global food markets. <http://www.fao.org/3/a-i5703e.pdf>
- Kopenhagen Fur (2016): Auktionsrapporter. (http://www.kopenhagenfur.com/media/389421/juni_2016_avler_dk.pdf)
- Landbrug og Fødevarer (2016), Farmtal Online (<https://farmtalonline.dlbr.dk/Navigation/NavigationTree.aspx>).
- Landbrug og Fødevarer (2016a), Prognose for landbrugets økonomiske resultater 2016 – 2018 (http://vsp.lf.dk/~media/Files/PDF%20-%20Publikationer/Notater%202016/Prognose_notat_1618.pdf)
- Landbrug & Fødevarer (2016b): Eksporten af levende svin (<http://www.lf.dk/tal-og-analyser/statistik/svin/eksport-af-levende-svin>).
- Meister, M. (2016). Ingen Salmonellainfektioner i danske æg. (<http://www.food.dtu.dk/nyheder/2016/12/ingen-salmonellainfektioner-fra-danske-aeg?id=3d0c8b45-6f1d-446c-a4f9-23df1fe0a5af>)
- Miljø- og Fødevareministeriet (2016): Landbrugsstøtte. (<http://mfvm.dk/landbrug/landbrugsstoette/>)
- Mondrup, A. (2016). Frøudbytte kommer ned på jorden i 2016. Tidsskrift for frøavl, 105, 12-13.
- Møller, H. H. (2016). Minimer dine omkostninger i produktionen med benchmarking. Dansk Pelsdyravl, 78, 14-16.

OECD/FAO (2016). OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025, OECD Publishing.

(http://dx.doi.org/10.1787/agr_outlook-2016-en)

Pedersen, T. (2016). Et beretningsår, hvor plasmacytose fyldte meget. Dansk Pelsdyravl, 78.

UN (2016): World Economic Situation and Prospects 2016, Update as of mid-2016

(http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2016wesp_ch1_en.pdf).

USDA (2016): Wheat Outlook, 11.14.2016, 14. November 2016

(<http://usda.mannlib.cornell.edu/usda/current/WH/WH-11-14-2016.pdf>)

SEGES (2016): Personlig kommunikation, Jon Birger Pedersen, Chefkonsulent, SEGES

Østergaard, Jørgen (2016): Avlsresultat 2016, Tidskrift for Dansk Pelsdyravl nr. 6, 2016.

2. Agro- og fødevareindustriens konjunkturer

Konjunkturerne og indtjeningen i den danske agro- og fødevareindustri er afhængig af en række faktorer i et komplekst samspil. Som eksempel medførte fjernelsen af mælkekvoter i EU i 2015, at konkurrencen, vækstpotentialet og volatiliteten (ustabiliteten) steg for mejeriindustrien. Handelskonflikten over for Rusland fortsatte med at give store og akutte problemer for væsentlige dele af den danske agro- og fødevareindustri. Energiprisudviklingen havde også væsentlig betydning for dele af enzymindustrien. Endeligt er det også karakteristisk, at dele af biotekindustrien blev mærkbart påvirket – negativt – af de generelt dårlige konjunkturer i landbruget verden over.

Trods disse ydre påvirkninger har indtjeningen og produktionen samlet set i den danske agro- og fødevareindustri været relativt stabil gennem de senere år, men dog med betydelige forskelle fra branche til branche og fra virksomhed til virksomhed. Forskellene mellem brancherne kan forklares ud fra ejerskabsform (andelseje), efterspørgselselasticitet, tiltag og tilpasninger i de enkelte virksomheder, finansiell robusthed samt yderligere konsolidering i sektoren.

Den relativt stabile produktion og beskæftigelse i agro- og fødevareindustrien er ikke noget isoleret dansk fænomen. Det gælder generelt for EU under ét, at fødevareindustrien har en relativt stabil produktionsudvikling over tid – sammenlignet med at sektorer.

2.1 Udviklingen i de enkelte sektorer

Dette afsnit indeholder nærmere analyser af de enkelte sektors økonomiske udvikling, konjunkturer og konkurrenceevne. Analyserne tager primært udgangspunkt i regnskabstal for udvalgte væsentlige virksomheder i sektorerne. Regnskabstallene omfatter virksomheder med betydelige aktiviteter, datterselskaber m.m. i udlandet, hvorfor en væsentlig del af omsætningen og indtjeningen ikke direkte er koblet til de danske forhold.

Mejeriindustrien

Udviklingen i omsætning og resultat for udvalgte mejerier fremgår af Tabel 2.1.

Som det ses af tabellen, er Arla Foods langt det største mejeri, og målt i både omsætning og resultat er Arla Foods ca. 100 gange større end det næststørste mejeri. Arla Foods står for ca. 90 pct. af mælkeindvejningen i Danmark.

Tabel 2.1: Omsætning og resultat for udvalgte danske mejerier (mio. kr.)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Omsætning									
Arla Foods	47.742	49.469	46.230	49.030	54.893	63.114	73.600	79.125	76.540
Thise Mejeri	359	504	496	500	541	580	725	864	916
Nørager Mejeri A/S	242	257	204	213	243	230	267	347	339
Naturmælk		206	209	227	216	217	242	249	254
Årets resultat efter skat									
Arla Foods	939	555	971	1.268	1.399	1.895	2.236	2.380	2.200
Thise Mejeri	10	16	8	13	6	16	20	21	30
Nørager Mejeri A/S	2	5	1	-7	2	3	3	5	10
Naturmælk	5	4	2	2	-2	6	3	1	-5

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Tabellen viser, at Arlas omsætning og indtjening faldt i 2015. Årets omsætning blev 76,5 mia. kr. sammenlignet med 79,1 mia. kr. i 2014, svarende til omsætningsnedgang på ca. 3,3 pct.

Arlas resultat for 2015 blev 295 mio. euro (2,2 mia. kr.), svarende til et fald på 8 pct. Arla-indtjeningen (den værdi, Arla har skabt for hver kilo mælk leveret af ejerne) blev på 2,51 kr. mod 3,11 året før.

Omsætningsnedgangen fortsatte ind i 2016, idet der i 1. halvår af 2016 var en værdimæssig omsætningsnedgang på 5,3 pct. i forhold til samme periode i 2015, jf. Tabel 2.2.

Tabel 2.2: Nøgletal for Arla Foods' udvikling i 1. halvår

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Omsætning, mio. kr.	22.324	23.754	26.663	29.911	35.721	39.774	38.196	36.196
Resultat, mio. kr.	263	697	612	513	1.048	1.120	865	1.783
Balance, mio. kr.	30.193	30.603	32.569	38.319	44.678	48.621	50.504	50.532
Soliditet (%)	28	29	29	24	25	26	29	32
Arla-indtjening pr. kg.								
Andelshavermælk	2,03	2,37	2,71	2,64	2,87	3,30	2,52	2,24

Kilde: Årsregnskaber fra Arla Foods

Resultat for første halvår indeholder overskuddet fra frasalget af Rynkeby Foods A/S på 120 mio. euro. Med frasalget er den sidste af Arlas selskaber uden for kerneforretningen solgt.

Mens omsætningen faldt i værdi, steg den indvejede mælkemængde med 1,9 pct. Det illustrerer, at det kraftige fald i de globale mælkepriser har ramt Arla Foods hårdt.

Arla Foods understreger således også, at den svære markedssituation er et globalt fænomen, og at selskabet klarer sig bedre end de internationale konkurrenter. For helåret forventer Arla Foods at ligge i den høje ende af deres peer-gruppe mål, som er indeks 103-105. Det svarer til en mælkepris til selskabets landmænd, der er 3-5 procent højere end europæiske konkurrenters priser.

Som et led i Arla Foods' strategi, Good Growth 2020, blev der i 2016 foretaget flere tilpasninger. Målet er at reducere de samlede omkostninger med 400 mio. euro inden 2020. Effektiviseringspro-

grammet blev skudt i gang i starten af 2016, og selskabet forventer at opnå de første 100 mio. euro i besparelser, allerede inden udgangen af 2016. I den forbindelse blev 500 funktionærer afskediget i starten af året.

Det er Arlas ambition at øge den organiske vækstrate fra to procent, som er leveret i de seneste år, til mindst fire procent i 2020. Væksten skal fremover primært komme via organisk vækst, mens fusioner og opkøb kan forventes at få en mindre rolle end tidligere.

Arla Foods har i 2016 fortsat med at bevæge sig fremad i værdikæden ved stigende fokus på mærkevarer, innovation og forædling. Et andet tiltag i samme retning er åbningen af en lille onlinebutik for Arlas Unika-specialoste i slutningen af 2016. Arla har tidligere åbnet butik i Aarhus samt i Torvehallerne, København, hvor Unika-ostene blev afsat.

Der er flere og flere eksempler på, at fødevarevirksomheder forsøger at afsætte direkte til forbrugerne – mere eller mindre uden om detailhandel og andre mellemlid. Danish Crowns overtagelse af Slagter Munch Skagen kan ses som et andet eksempel. Denne mere fremadrettede integration kan også ses som modsvar på detailkædernes stigende salg af private labels, hvor der mere er tale om en bagudrettet vertikal integration.

Danmarks næststørste mejeri, Thise Mejeri, havde i 2015 en vækst i omsætningen til 916 mio. kr. mod 864 mio. kr. i 2013. Årets resultat steg med 38 pct. fra 21,4 mio. kr. til 29,5 mio. kr. Der er således sket en markant forbedring af selskabets økonomi i de seneste 3-4 år. I samme periode er soliditetsgraden to- til tredoblet. Soliditetsgraden var i 2015 på 28,2 pct., mod 10,6 i 2011, hvilket må siges at være en meget stor forbedring.

Mejeriets klart forbedrede indtjening skyldes et sammenspil af totalt set bedre markedspriskvilkår, en øget forædlingsgrad og effektivisering i produktionen.

Thise foretog i 2015 et strategisk skifte ved nu også at være involveret i kødproduktion. Under mærket "Thise & Ko" vil selskabet kunne levere økologisk oksekød til Coops butikker. Det sker i et strategisk partnerskab med Coop, hvor der garanteres både leverancer og priser

Thise Mejeri har positive forventninger til 2016 med fokus på øget markedsværdiopbygning og på en øget evne til indtjening og konsolidering. Thise forventer en klart større indvejning i 2016 fra dels eksisterende andelshavere, dels yderligere fem nye andelshavere. Thise forventer dermed at nå op på mere end 100 mio. liter mælk i 2016.

Nørager Mejeri, som er ejet af Nordex Food, havde i 2015 en svagt faldende omsætning i forhold til 2014. Omsætningen faldt således med 2 pct. til 339 mio. kr., og resultatet blev på 10 mio. kr. i forhold til 5 mio. kr. året før. Ledelsen karakteriserer årets resultat som tilfredsstillende og bedre end forventet, og der forventes et positivt resultat i det kommende år. Nørager Mejeri modtager mælk fra Rørbæk Andelsmejeri på kontraktbasis.

Det sønderjyske andelsselskab, Naturmælk, øgede sine mælkeleverancer i 2015/16. Omsætningen steg fra 249 mio. kr. til 254 mio. kr., men sidste års overskud på 1,3 mio. kr. blev vendt til et underskud på 4,6 mio. kr. Den stigende omsætning skyldes øgede mælkemængder. Ledelsen betegner det som et ikke tilfredsstillende resultat. Det forklares med et voldsomt presset marked for mejeriprodukter generelt og et ønske om at holde en tilfredsstillende aconto-pris til andelshaverne. Her er det værd at bemærke, at indtjeningen blandt andelshaverne tilsyneladende var vigtigere end mejeriets indtjening på kort sigt. Her fungerede andelshaverne ikke som den indtjeningsstødpude, som de ellers gør i andre andelsselskaber.

Kødindustrien

Kødindustrien er meget koncentreret med få store virksomheder, som står for langt størstedelen af omsætningen, jf. Tabel 2.3

Tabel 2.3: Omsætning og resultat for virksomheder inden for den danske kødindustri (mio. kr.)

Omsætning	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Svineslagterier										
Danish Crown*	48.534	44.346	46.972	44.757	45.211	51.754	56.462	58.164	58.029	59.556
Tican*	3.036	3.706	4.241	3.705	4.001	4.376	4.687	5.051	5.158	4.898
S B pork A/S	329	390	764	891	1.087	1.311	1.550	1.940	2.037	1.985
Fjerkræslagterier										
HK Scan Denmark**	1.364	1.514	1.708	1.579	1.625	1.637	1.509	1.625	1.482	1.254
Danpo A/S	1.031	1.112	1.255	1.279	1.472	1.583	1.771	1.784	1.813	1.817
Øvrig kødindustri										
Skare Meat Packers*	850	856	971	973	1.076	1.037	1.078	1.105	1.105	939
Stryhns	553	590	640	624	625	612	540	571	570	608
Atria Danmark	252	260	280			291	312	356	362	405
Årets resultat	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Svineslagterier										
Danish Crown	1.232	1.230	997	1.164	1.648	1.762	1.732	1.583	1.656	1.821
Tican	142	88	75	89	157	238	143	100	49	-32
S B pork A/S	7	-17	0	0	-38	-77	-30	-24	8	28
Fjerkræslagterier										
HK Scan Denmark**	-47	17	23	-16	13	-65	21	67	-80	-62
Danpo A/S	-258	-41	29	-35	55	63	52	52	50	63
Øvrig kødindustri										
Skare Meat Packers*	11	8	14	17	4	-18	-16	7	7	-44
Stryhns	34	28	19	23	22	5	5	21	29	35
Atria Danmark	23	34	25	26	28	22	18	21	21	22

*Driftsår, hvor 2010 = 2009/10 etc.

** Driftsår frem til 2010. Tidligere Rose Poultry

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Danish Crown er langt den største aktør i denne sektor, idet virksomheden står for ca. 90 pct. af omsætningen blandt de virksomheder, som er vist i Tabel 2.3. Danish Crowns resultat har gennem en årrække været meget stabilt trods et meget volatilt internationalt svinekedsmarked. Tabel 2.4 viser således udviklingen i centrale økonomiske nøgletal for Danish Crown-koncernen i perioden 2006/07-2015/16.

Tabel 2.4: Centrale nøgletal for Danish Crown-koncernen

	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Nettoomsætning, mio. kr.	44.757	45.211	51.754	56.462	58.164	58.029	59.556	60.038
Resultat af primær drift, mio. kr.	1.730	1.857	2.029	2.005	2.018	1.995	2.403	2.167
Årets resultat, mio. kr.	1.164	1.648	1.762	1.732	1.583	1.656	1.821	1.639
Balance, mio. kr.	21.306	22.615	23.953	25.522	24.725	27.015	26.775	25.257
Egenkapital, mio. kr.	3.940	5.101	5.391	5.797	5.962	6.423	7.172	6.897
Soliditetsgrad, procent *	23,2	27,0	26,9	24,7	26,2	23,8	26,8	27,3
Andelshaverleverancer, mio. kg.	1.402	1.377	1.450	1.373	1.324	1.317	1.330	1282,5
Samlet restbetaling, mio. kr.	981	1.316	1.394	1.274	1.229	1.218	1.311	1.196
Antal andelshavere	10.685	9.847	9.577	9.031	8.552	8.278	8.020	7.605
Ansatte heltidsansatte medarbejdere, ultimo				24.066	23.034	23.764	25.873	26.276

*Eksklusive ansvarlige lån

Kilde: Årsregnskaber fra Danish Crown

Danish Crown kom ud af regnskabsåret 2015/16 med en omsætning på 60,0 mia. kr. mod 59,6 mia. kr. sidste år, svarende til en stigning på 0,8 pct. Den stigende omsætning skyldes blandt andet opkøb i Sverige og generelt stigende priser. Overskuddet blev på 1.639 mio. kr. mod 1.821 mio. kr. sidste år. Selskabets samlede restbetaling blev 1.196 mio. kr. mod 1.311 mio. kr. sidste år, svarende til en restbetaling for grise på 100 øre/kg (105 øre/kg året før). Danish Crown bemærker, at det samlede giver et forspring i forhold til den tyske notering på 11 øre/kg. Selskabet betragter resultatet som tilfredsstillende.

Omsætningen og indtjeningen i årets løb har været positivt påvirket af udviklingen i Tyskland, USA og til dels Danmark, mens udviklingen i UK har bidraget negativt. Omsætningen er også øget betydeligt til Kina, Sverige og Japan.

Problemerne i UK skyldes datterselskabet Tulip Ltd., som i 2016 tabte ordrer for over en milliard kroner årligt og endte året med et underskud. Problemerne forklares med discountbutikkernes stigende udbredelse, hvor prisen spiller en langt større rolle. Danish Crown vurderer, at de ikke har været hurtige nok til at tilpasse sig denne udvikling. Vurderingen er endvidere, at kundernes krav er steget, at prisen er blevet et stadig større parameter, og at indtjeningen i britisk detailhandel er halveret siden 2013. Dermed er kunderne blevet langt mere aggressive end tidligere. Danish Crown forventer, at UK igen bliver et lønsomt marked, og UK betragtes som et hjemmemarked.

Ved udgangen af 2015/16 er soliditeten øget til 27,3 pct. fra 26,8 pct. sidste år. Stigningen kan henføres til den faldende balancesum, da egenkapitalen er faldet. Danish Crown har tidligere angivet en soliditet på omkring 30 procent som målsætning.

I november 2016 fremlagde Danish Crown sin nye strategi. For andelshaverne var en væsentlig del af planen et mål om 60 øre mere i afregning i 2021 i forhold til et vægtet gennemsnit af afregningen i Tyskland, Spanien, Frankrig og Holland. Dette mål bliver koncernens altafgørende nøgletal, og alle forretningsmæssige tiltag linkes derfor op på dette ene centrale nøgletal. Det er hensigten at nå målet gradvist frem mod 2021.

Ved at kunne levere en notering mærkbart over konkurrenterne forventer selskabet at gøre det mere attraktivt at være slagtesvineproducent i Danmark, således at råvaregrundlaget styrkes. I regnskabsåret 2015/16 lå Danish Crown 20 øre over indekset.

Som redskaber til at nå dette overordnede mål nævner selskabet fire væsentlige initiativer:

Fire klare hjemmemarkeder – Danish Crown vil befæste sine markedsplaceringer i Danmark, Sverige, England og Polen med henblik på at gøre selskabet til markedsleder i Nordeuropa.

Fokus på forbrugerne – Danish Crown vil satse målrettet på innovation for at styrke sin position inden for detailhandel, foodservice og måltidsløsninger. Derudover vil selskabet satse på enkelte produktgrupper med et globalt salgspotentiale.

Fokus på højværdi-produkter – Danish Crown vil satse målrettet på værdiforædling af koncernens råvarer, herunder økologi, grise opdrættet uden brug af antibiotika samt lokale specialprodukter.

En samlet enhed – Den interne organisering skal optimeres med henblik på at forbedre vidensdeling, udnytte synergier, styrke indkøbsfunktionen m.m.

Selskabet fremhæver fokusering, værdiskabelse og vækst som nøgleord for de næste fem år. I sammenhæng med fokuseringen nævner selskabet også muligheden for at frasælge aktiviteter uden for de deciderede kerneaktiviteter. Ud over målet om 60 øre mere i afregning er det også planen at sikre ejerne et afkast på 10 procent af deres investerede kapital i selskabet og at øge konsolideringen med på 200-300 mio. kr. årligt.

I tråd med den vedtagne strategi har Danish Crown foretaget investeringer inden for forædling. Danish Crowns svenske datterselskab KLS Ugglarps købte således Chark-Produkter AB, som producerer forædlede kødprodukter. Derudover har Danish Crown købt den kendte slagter Munch i Skagen, som har en landsdækkende delikatesseforretning.

Danish Crown har offentliggjort planer om at bygge en ny fabrik for 300 mio. kr. i Kina. Fabrikken vil basere produktionen på råvarer fra de danske ejere, og formålet med investeringen er at komme længere frem i værdikæden i Kina, frem for kun at levere råvarerne til andre virksomheders forædling.

Danish Crown blev i 2016 eneejer af tarmvirksomheden DAT-Schaub. Det skete i forlængelse af, at den hidtidige medejer, Tican, blev overtaget af Tönnies. DAT-Schaub er en af verdens største producenter af svinetarme og blandt de større aktører inden for lammetarme. Parallelt hermed har virksomheden udviklet aktiviteter inden for ingredienser, hvor der i dag produceres i både Danmark, Norge og Frankrig.

På tilsvarende baggrund købte Danish Crown i 2016 Ticans ejerandel på 10 pct. af SPF-Danmark. SPF-Danmark opererer inden for handel og transport af levende svin og står for en betydelig del af handlen med smågrise på både det danske marked og til eksport.

Tican A/S blev i slutningen af 2015 købt af den tyske fødevarekoncern Tönnies, og i marts 2016 blev den endelige aftale indgået. Tican Amba består imidlertid, og andelshavere skal derimod fortsat være andelshavere i Tican Amba, der formelt kommer til at stå for leveringen af grise til Tönnies. Det betyder også, at svineproducenterne fortsat vil være bundet af deres leveringspligt til slagteriet.

Som et resultat af det nye ejerskab flyttede man i 2016 en del af Ticans forædlingsaktiviteter til Tyskland og UK. Man havde haft stigende problemer med at producere forædlede baconprodukter til konkurrencedygtige priser til det engelske marked, og det var nu muligt at udnytte eksisterende kapacitet andre steder inden for Tönnies-koncernen. Tican vurderer, at flytningen medfører besparelser på ca. 15 mio. kr. primært som følge af lavere lønomkostninger, som vurderes i Tyskland og England at udgøre cirka det halve af de danske.

Tönnies blev oprettet i 1971 som et familieejt selskab, og det opererer i dag inden for områderne slagtning, udskæring og forarbejdning af svin og kreaturer. Selskabet er meget lukket med hensyn til virksomhedens økonomi, og man fremlægger således typisk kun tal for omsætning, antal slagtede svin og antal medarbejdere. Der er således ingen oplysninger om indtjening, egenkapital m.m. Tönnies-Gruppen omsatte således i sidste regnskabsår for 46,9 mia. kr. Målt på antal svineslagtninger er selskabet fjerdestørst i verden, mens Danish Crown er andenstørst i verden og størst i Europa, jf. Tabel 2.5.

Tabel 2.5: Verdens største svinekødsforarbejdningsvirksomheder

Nr.	Virksomhed	Land	Antal slagtninger (mio.)
1	Smithfield Foods WH Group	Kina	48,3
2	JBS Foods International	Brasilien	28
3	Danish Crown	Danmark	22
4	Tönnies	Tyskland	17,5
5	Yurun Group	Kina	17,5
6	Vion Food Group	Tyskland	15,7
7	Hormel Foods	USA	13
8	Coren	Spanien	10
9	BRF	Brasilien	9,6
10	Zhongpin	Kina	9,3
11	Jinluo	Kina	8,8
12	New Hope Group	Kina	8
13	Westfleisch	Tyskland	7,7
14	La Coop Federee	Canada	6
15	Wen's Food Group	Kina	5,8

Kilde: Pig International november/december 2016

Tönnies var også før købet af Tican etableret i Danmark, idet det ejer SB Pork A/S (tidligere Slagteriet Brørup A/S), som gennem de senere år er blevet en stadigt vigtigere aktør på det danske marked.

SB Pork fortsætter med at ekspandere. Med 1,7 mio. slagtede svin i 2015 var aktivitetsniveauet 9 pct. højere end året før. Omsætningen faldt med 2,6 pct. til i alt 2,0 mia. kr. Resultatet blev et overskud på 27,8 mio. kr. Det er dermed andet år i træk med overskud efter en længere årrække med betydelige underskud. Årets resultat betegnes som tilfredsstillende og i overensstemmelse med forventningerne. SB Pork forventer at vokse 5 pct. årligt, og et middel hertil er bl.a. at udbetale en løbende højere afregningspris til landmændene.

Som det blev vist i Tabel 2.3, har svineslagterierne generelt en mere stabil udvikling i omsætning og indtjening end fjerkræslagterierne. Efter flere år med meget svingende økonomiske resultater ser dele af fjerkræslagterisektoren dog ud til at være kommet ind i en lidt mere stabil udvikling.

HKScan Denmark (tidligere Rose Poultry) blev i 2010 blev solgt til den finske koncern HKScan. HKScan er blandt Europas ti største kødselskaber og har finske og svenske landmænd som hovedaktionærer. HKScan Denmark har i de seneste to år været inde i en negativ økonomisk udvikling, og selskabet har været hårdt ramt af Ruslandkrisen. I 2014 blev resultatet efter skat et minus på 80 mio. kr., og i 2015 blev resultatet et minus på 62 mio. kr. I disse to seneste år er omsætningen i alt faldet med 17 pct.

Resultatudviklingen betegnes som utilfredsstillende og forklares med en hård konkurrence på hovedmarkederne. Som konsekvens af den faldende omsætning har virksomheden igangsat en række nye initiativer med henblik på restrukturering af virksomheden. Dette indebærer bl.a. lukninger og centralisering. Slagteriet i Skovsgaard blev lukket i 2015 som følge af nødvendige kapacitetstilpasninger.

Det andet store fjerkræslagteri er Danpo (tidligere: Lantmännen Danpo). Danpo havde i 2015 en omsætning på 1,8 mia. kr., hvilket svarede til niveauet året før. Derimod blev årets resultat forbedret fra 50 mio. kr. til 63 mio. kr., hvilket er et historisk højt niveau

I 2013 blev Danpo, svenske Kronfågel og norske Cardinal Foods slået sammen til én stor nordisk koncern inden for fjerkræsektoren. Det nye selskab, Scandi Standard, blev dannet af CapVest Equity Partner og Lantmännen, og det blev et nyt førende selskab på kyllingemarkedet med en årlig omsætning på ca. 5 mia. kr. I sommeren 2014 blev selskabet børsnoteret på fondsbørsen i Stockholm. Knap halvdelen af samtlige aktier i selskabet blev i den forbindelse sendt i udbud.

Scandi Standard opererer på tværs af de skandinaviske lande, og det danske marked er koncernens største, målt i omsætning, efterfulgt af Sverige. I selskabets seneste kvartalsregnskab (november 2016) vises stor fremgang i både Sverige og Norge, mens det er mere trægt i det finske og danske marked. Det forklares bl.a. med, at Danpo har meget stor eksport, som det seneste års tid har været ramt af pressede priser og marginaler. Dertil kommer, at netop Danpo og det danske marked er meget prismæssigt udsat. Selskabet forsøger at løse dette ved at tilføre mere værdi til produkterne i Danmark, men det har vist sig vanskeligere for selskabet i Danmark end i de øvrige nordiske lande.

I 2016 købte Scandi Standard gennem Danpo den bestemmende anpart i Sødams Øko Fjerkræslagteri ApS. Sødams slagteri slagter godt 500.000 kyllinger om året, og sidste år omsatte man for omkring 18 mio. kr.

De øvrige virksomheder i kødindustrien har især fokus på forædling, og der er ikke på samme måde en vertikal integration tilbage til landmandsleddet.

Skare Meat Packers fik i 2014/15 et underskud på 44 mio. kr. mod et overskud på 6 mio. kr. året før. Samtidig faldt omsætningen fra 1,1 mia. kr. til 0,9 mia. kr. svarende til et fald på 15 pct. Selskabet anser det seneste resultat for utilfredsstillende, og det forklares med højere råvarepriser og mindre tilførsler af kreaturer efter mælkekvoternes bortfald i EU. Markedsforholdene vurderes derfor at have været særdeles udfordrende med lavere kapacitetsudnyttelse og lavere omsætning til følge.

Selskabet forventer dog at kunne øge både omsætning og indtjening fremover i takt med, at matchet mellem indkøbspriser og salgspriser normaliseres.

Stryhns havde i 2015 en omsætning på 608 mio. kr. (+7 pct.), mens overskuddet steg fra 29 mio. kr. til 35 mio. kr. (+18 pct.).

Stryhns har som mål at nå en omsætning på en milliard kroner og samtidig være lønsom, så der er ressourcer til at udvikle mærkevarer. Såfremt omsætningsmålet skal nås inden for en overskuelig fremtid, vil yderligere opkøb være nødvendige. Relevante opkøbsmål er virksomheder med mærkevarer, som har stærke positioner, og som har en høj effektivitet. I forlængelse heraf købte Stryhns i 2016 Jensen's Køkken af Jensen's Bøfhus. Købet blev begrundet med, at virksomheden passede ind i Stryhns strategi, og at saucer og dressinger i forvejen var en af selskabets kernekompetencer, og opkøbet er derfor et strategisk godt match med den øvrige forretning.

I 2015 lukkede Stryhns sin fabrik i Sydsverige, flyttede al produktion til Danmark og investerede i produktionsanlæg i fabrikken i Roskilde. Efter en årrække med fabrik i Landskrona har leverpostejgiganten Stryhns således sagt farvel til den sydsvenske by og flyttet al produktion til sin fabrik i Roskilde. Baggrunden var en forventning om at opnå en større effektivitet og bedre muligheder for produktudvikling ved at samle aktiviteterne på ét sted.

Stryhns A/S blev dannet ved en fusion i 2008 mellem Stryhns A/S og Graasten Salater. Stryhns A/S er et selskab i den norske AGRA-koncern.

Atria Danmark (ændrede navn fra 3-stjernet i 2015) producerer og sælger charcuterivarer og havde i 2015 en omsætning på 405 mio. kr. (+12 pct.) og et overskud efter skat på 22 mio. kr. (+4 pct.). Årets resultat betegnes som tilfredsstillende.

Selskabet konstaterer, at det danske marked i 2015 har været kendetegnet som et hårdt, konkurrencepræget og foranderligt marked. Specielt ses tendenser i retning af økologi, hvilket Atria Danmark

i 2015 har imødekommet igennem køb af aktiviteter fra Aalbæk Specialiteter A/S. Købet blev også begrundet med et ønske om at få et bredere sortiment.

Atria Danmark er en del af den finske koncern, Atria Plc. Atria Plc er noteret på børsen i Helsingfors.

Drikkevareindustrien

Drikkevareindustrien domineres af bryggerierne, hvor Carlsberg er langt den største virksomhed.

Tabel 2.6 Omsætning og resultat for danske bryggerivirksomheder (mio. kr.)

Netto omsætning	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Carlsberg	41.083	44.750	59.944	59.382	60.054	63.561	66.468	66.350	64.506	65.354	
Royal Unibrew	3.439	3.882	4.179	3.816	3.775	3.431	3.430	4.481	6.065	6.032	
Harboes											
Bryggeri A/S*	1.361	1.383	1.371	1.545	1.525	1.321	1.411	1.344	1.420	1.371	1.377
Vestfyen			165	190	184	183	210	227	230	211	188
Resultat											
Carlsberg	2.171	2.596	3.193	4.167	5.960	5.692	6.245	5.949	4.938	-2.926	
Royal Unibrew	228	152	-484	47	278	351	373	480	624	711	
Harboes											
Bryggeri A/S*	66	57	20	26	43	51	39	3	11	24	35
Vestfyen			-4	3	5	6	4	4	2	3	2

*Driftsårsregnskab

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Carlsberg omsatte for 65,4 mia. kr. i 2015, hvilket var en stigning på 1,6 pct. i forhold til året før. Driftsoverskuddet før særlige poster faldt fra 9,2 mia. kr. til 8,5 mia. kr. De særlige poster var imidlertid ekstraordinært høje i 2015 og udgjorde 8,7 mia. kr. Det betød således, at årsresultatet faldt fra +4,9 mia. kr. til -2,6 mia. kr.

De særlige poster omfattede nedskrivning af aktiver og restruktureringsomkostninger på 8,5 mia. kr. Nedskrivningerne var primært i Rusland (4,4 mia. kr.) og i Kina (3,3 mia. kr.).

I 2015 fik Carlsberg ny administrerende direktør, og man begyndte herefter at revidere det strategiske grundlag for Carlsberg. Der blev udarbejdet en omstruktureringsplan „Funding the Journey“, som skal gøre bryggeriet rentabelt igen og skaffe indtjening til dets ejere. Planen skal bruges til at finansiere tiltagene i syvårsstrategien Sail '22. Et af de umiddelbare mål var at forbedre de senere års indtjening, som havde været næsten konstant.

2016 har således været kendetegnet ved, at Carlsberg er i gang med en større transformation og omstrukturering, hvor vækst ikke er det vigtigste kortsigtede mål.

Som led i omstruktureringsplanen har Carlsberg bl.a. lukket en række bryggerier. I Kina har man således lukket eller solgt 13 bryggerier. Stort set alle lukningerne er sket i den østlige del af Kina, hvor bryggeriet i 2013 købte otte bryggerier med det formål at få fat på Chongqing Brewery. Som en del af handlen måtte Carlsberg også købe en række andre kinesiske bryggerier.

I forbindelse med offentliggørelse af 9-måneders-regnskabet for 2016 opjusterede ledelsen forventningerne til årets resultat. Opjusteringen skyldes en positiv udvikling i aktiviteterne i Østeuropa.

Danmarks og Nordens næststørste bryggeri, Royal Unibrew, forbedrede sit resultat yderligere i 2015. Omsætningen blev på 6 mia. kr., hvilket var næsten uforandret i forhold til året før. Derimod steg årets resultat steg fra 624 mio. kr. til 711 mio. kr. – en stigning på 14 pct. Dermed har der været seks år i træk med en stor stigning i resultatet efter det store underskud i 2008.

Efter selskabets økonomiske krise i 2008 har det fulgt en strategi som en regional bryggerivirksomhed med stærke lokale brands.

I 2013 købte Unibrew den finske drikkevarevirksomhed, Hartwall, hvorved Unibrew udbyggede sin position som den næststørste bryggerigruppe i Norden og Baltikum. Integrationen af Hartwall i Unibrew fortsatte i 2016, og det markante løft i indtjening og cash flow kan i høj grad tilskrives købet af Hartwall.

Den positive udvikling har bl.a. betydet, at egenkapitalen er mere end fordoblet siden 2012, og at soliditetsgraden – trods en betydelig vækst – ligger relativt højt, nemlig på 46 pct.

I de første 9 måneder af 2016 steg nettoomsætningen med 6 pct., mens indtjeningen steg med 9 pct.

Harboes Bryggeri havde i 2015/16 en næsten uændret nettoomsætning på knap 1,4 mia. kr., mens resultatet steg fra 24 mio. kr. til 35 mio. kr. Indtjeningen blev således igen forbedret efter et meget dårligt resultat i 2012/13.

Den forbedrede indtjening forklares med høj vækst på de internationale markeder, gode nordeuropæiske partnerskaber og kapacitetsudnyttelse. Derudover fremhæves også stærke mærkevarer samt innovation som mere grundlæggende styrker i virksomheden.

For 2016/17 forventes det, at resultatet før skat er 65-75 mio. kr. mod 51 mio. kr. i 2015/16.

Bryggeriet Vestfyen, som er Danmarks fjerdestørste bryggeri, og som kan betragtes som eksponent for de mellemstore bryggerier, havde en faldende omsætning og indtjening i 2015/16. Nettoomsætningen blev 186 mio. kr. (-11 pct.), og årets resultat blev 1,6 mio. kr. (-50 pct.). Resultatet betegnes som ikke tilfredsstillende. Nedgangen forklares bl.a. ved en hård priskonkurrence fra mærkevarerne på både øl og vand i Danmark, der har resulteret i faldende afsætning af private label-produkter. Selskabet vurderer, at prispresset er skabt af den priskrig, der er mellem de dyrere øl- og sodavandsmærker i det såkaldte premiumsegment. Det vurderes, at det stigende antal specialbryggerier ikke bare har udvidet ølmarkedet, men også skabt en stor priskonkurrence på premium-delen af markedet, og at det blandt andet er detailhandlen, der står bag prispresset.

Vestfyen er et af største bryggerier i Danmark, som udelukkende har haft dansk afsætning. I det kommende år skal bryggeriet dog for alvor i gang med at eksportere en lang række af sine produkter, specialøl såvel som klassiske pilsnere, til Kina.

Brød-, mel- og kagesektoren

Lantmännen Unibake DK, der især producerer frostbrød, fast food-produkter og bake off (forhævede frosne brødprodukter), har i de senere år gennemgået betydelige strukturelle forandringer, lukninger og sammenlægninger.

Årets resultat blev et underskud på 12 mio. kr., mod et underskud på 13 mio. kr. året før, og gennem de seneste 8 år er der således at akkumuleret underskud på ca. 180 mio. kr.

Udviklingen forklares med den fortsatte internationale afmatning og stærkt prispres fra selskabets kunder, der selv opererer i et konkurrencepræget marked.

Det noteres også, at på såvel de danske som de internationale markeder er den konkurrencemæssige situation præget af stort fokus på pris samt ønske om udvikling af private label-produkter, hvilket lægger pres på indtjeningen. Det danske marked har udviklet sig negativt, og der sker en stor forskydning fra mærkevarer til private labels.

Konkurrencesituationen forventes at være uændret i 2015 i såvel Danmark som på det internationale marked, der i begge tilfælde fortsat præges af overkapacitet og stort prispres. Selskabet vil i løbet af 2015 investere i vækst, konsolidering og udbygning af den eksisterende markedsandel inden for in-store og Food Service.

Tabel 2.7: Omsætning og resultat for virksomheder i den danske brødsektor (mio. kr.)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Nettoomsætning									
Brød									
Lantmännen Unibake DK ¹	1.520	1.409	1.273	1.157	926	911	888	918	
Lantmännen Schulstad ²	1.087	1.013	918	916	896	884	863	829	
Kohberg Brød	988	833	807	867	836	1008	997	945	
Lagkagehuset		120	173	249	315	407	478	552	
Mel									
Lantmännen Cerealia	1034	837	783	902	866	840	752	678	
Valsemøllen	559	451	428	533	519	527	511	513	
Kager m.m.									
Kelsen Group ⁴	847	755	882	989	1051	442	870	911	1.007
Bisca A/S	533	523	508	487	444	458	418	375	
Dan Cake	514	531	581	630	620	642	722	774	
Resultat efter skat									
Brød									
Lantmännen Unibake DK ¹	-31	-4	-20	-49	-21	-28	-13	-12	
Lantmännen Schulstad	2	32	31	-12	48	-1	27	4	
Kohberg Brød ²	29	26	33	3	-4	24	9	2	
Lagkagehuset		12	5	13	10	14	21	38	
Mel									
Lantmännen Cerealia	-1	-11	-142	-22	-43	-26	-13	-6	
Valsemøllen	12	14	17	15	13	13	20	18	
Kager m.m.									
Kelsen Group ⁴	12	23	54	71	74	23	140	115	130
Bisca A/S ³	5	20	12	-12	10	20	19	22	
Dan Cake	22	29	29	20	9	13	30	41	

1) Tallene for 2011 er ikke direkte sammenlignelige med foregående år p.g.a. omstrukturering af selskabet

2) Kohberg Brød A/S, Kohberg Bakery Group A/S og Kohberg Foodservice A/S blev fusioneret i 2013. Tallene for 2012 og 2013 er derfor ikke direkte sammenlignelige med tal før 2012.

3) Databrud mellem 2007 og 2008 samt mellem 2010 og 2011

4) Kelsen: Data for 2013 omfatter kun 7 måneder

Kilde: Årsregnskaber fra virksomhederne

Lantmännen Schulstad, som er en af de største producenter af frisk brød i Danmark, havde i 2015 en omsætning på 829 mio. kr., svarende til en nedgang på ca. 4 pct. Den faldende omsætning skyldes bl.a. forskydning fra mærkevareprodukter til private labels. Det totale marked skønnes være faldet med 1,2 pct. i samme periode. Årets resultat blev på 4,5 mio. kr. mod 27 mio. kr. året før, og resultatet betragtes af ledelsen som ikke tilfredsstillende.

Selskabet begrundet udviklingen med, at en fortsat større andel af friskbrød handles i discount, og ligeledes sælges en fortsat større andel som private label. Dertil kommer, at markedsvæksten er negativ, omend der konstateres en stigning i det totale marked inden for frisk brød i starten af 2016. Det vurderes, at konkurrencesituationen inden for detailhandlen øger prispresset i markedet.

I 2016 forventes der en uændret omsætning som følge af en fortsat øget konkurrence, fortsat forskydning fra mærkevarer til private labels, og overkapacitet i markedet. Det er selskabets målsætning at forblive en vigtig spiller i kundernes valg af private label-leverandør, men samtidig er det virksomhedens ambition fortsat at udvikle det danske friskbrødsmarked.

Kohberg Bakery Group A/S havde i 2015 en omsætningsnedgang på 5 pct. og nåede en omsætning på 945 mio. kr. Nedgangen forklares med et generelt faldende marked for selskabets traditionelle produktkategorier. Det konstateres dog, at selskabets markedsandel for mærkevarer er steget.

Årets resultat faldt fra 9 mio. kr. i 2014 til 2 mio. kr. i 2015. Selskabet forklarer den negative resultatudvikling med en kombination af konkurrencesituationen, engangsomkostninger og forøgede afskrivninger af nyt produktionsudstyr. Årets resultat anses som ikke tilfredsstillende.

Kohberg peger på nogenlunde samme markeds- og konkurrencevilkår som de to førnævnte brødproducenter: Et faldende marked for friskindpakket brød, stigende forbrugerpræferencer for frisk uindpakket brød, mere private labels, intensiv konkurrence på brødmarkedet, samt detailkæders fokus på indkøbspriser.

Der forventes et positivt resultat i 2016.

Lagkagehuset er nu landets tredjestørste bagerivirksomhed. Lagkagehuset tilhører gruppen af luksusbagere eller håndværksbagere, som distancerer sig fra de større etablerede brød- og bagerivirksomheder. Lagkagehusets omsætning voksede i 2015 til 552 mio. kr. (+15 pct.), mens resultatet blev 38 mio. kr. (+80 pct.). Resultatet anses for tilfredsstillende og i overensstemmelse med forventningerne. I 2015 udvidede Lagkagehuset aktiviteterne med 9 nye butikker, og det forventes at åbne 20 nye butikker i 2016.

Lagkagehuset står over for en international ekspansion, når man planlægger at åbne det første bageri i London.

Selskabet noterer, at bageribranchen oplever hård konkurrence som følge af, at flere og flere detailkæder tilbyder et alternativ til friskbagt brød i form af bake-off. Convenience-kæder tilbyder i stigende grad færdiglavede fødevarer og varemærker af høj kvalitet, hvilket skærper kravene til bagerne om god kvalitet til rimelige priser.

Det er bemærkelsesværdigt, at Lagkagehuset i perioden 2009-15 har været i stand til at øge omsætningen med 430 mio. kr., mens de tre store selskaber, Unibake, Schulstad og Kohberg, tilsammen og i samme periode har mistet omsætning på 560 mio. kr. Ud af en samlet omsætning på ca. 2,7 mia. kr. i 2015, fik de tre selskaber tilsammen et underskud på 6 mio. kr.

Lagkagehuset er et 100 pct. ejet datterselskab af moderselskabet Danish Bake A/S, som igen er ejet af kapitalfonden FSN Capital.

Lantmännen Cerealia, hvis aktivitet er møllerivirksomhed med produktion af salg af kornbaserede produkter, er en af de væsentligste udbydere af mel og kornbaserede produkter på det danske marked. Selskabet havde i 2015 en omsætning på 678 mio. kr., hvilket var et fald på ca. 10 pct. i forhold til året før. Resultatet blev et underskud på 6 mio. kr. mod et underskud på 13 mio. kr. året før. Gennem de seneste 7 år er der akkumuleret et underskud på ca. 260 mio. kr.

Selskabet forventer fortsat en meget vanskelig markedssituation med hård konkurrence først og fremmest på et vigende melmarked. Der forventes derfor et pres på både volumen og omsætning. Der arbejdes løbende med initiativer til forbedring af selskabets konkurrenceevne.

Cerealía meddelte i 2016, at deres fabrik i Odense (Havnemøllerne) lukker, og at produktionen af brød- og kageblandinger stopper. Forklaringen er, at det nordiske marked for kager og brød er vigende og har været det i nogle år. Den nuværende brødproduktion flyttes til Sverige, mens kageproduktionen udliciteres til en ekstern leverandør.

Valsemøllen, som er den anden store mel-industrivirksomhed i Danmark, har en noget mere stabil udvikling m.h.t. både omsætning og indtjening. I 2015 steg omsætningen med 0,5 pct. til 513 mio. kr., mens overskuddet faldt fra 20 mio. kr. til 18 mio. kr. Selskabet har præsteret et overskud hvert år gennem det sidste tiår.

Året er forløbet som forventet med hensyn til omsætningen og resultat.

For året 2016 forventes et aktivitetsniveau samt resultat af primær drift på samme niveau som i 2015.

Kelsen Group, som er verdens førende producent af "butter cookies", blev i august 2013 opkøbt af den amerikanske fødevarekoncern, Campbell Soup Company. Campbell Soup Company, der er blandt de helt store aktører på det amerikanske fødevaremarked, har en årlig omsætning på omkring 8 mia. dollars. I forbindelse med ejerskiftet blev det besluttet at omlægge regnskabsåret, hvorfor tallene for 2013 kun dækker over 7 måneder og derfor ikke er sammenlignelige med de foregående år.

Regnskabet for 2016 viste en omsætning på 1.007 mio. kr. (+11 pct.) og resultat efter skat på 130 (+13 pct.).

Campbell Soup Company offentliggjorde i 2016 en ny vækststrategi, som blandt andet indebærer markante investeringer i det danske småkage-brand Kjeldsens, som skal udbredes til endnu flere områder i Kina.

Bisca, som er blandt de markedsledende i Norden inden for biscuits, småkager og convenience-kager, blev i 2011 overtaget af den norske fødevarekoncern, Scandza AS.

Bisca fik i 2015 et overskud på 22 mio. kr. ud af en omsætning på 375 mio. kr. Overskuddet steg med 15 pct., og omsætningen faldt med 10 pct. i forhold til året før. Udviklingen forklares med hårde markedsbetingelser og pressede marginaler samt engangsomkostninger i forbindelse med et optimeringsprogram.

Bisca overtog i 2016 det svenske Godbiten Konditori, der årligt sælger svenske kager for godt 100 mio. svenske kr. Opkøbet begrundes med, at de skal udvide Biscas produktportefølje og innovation. Det skal bemærkes, at Bisca har besluttet at satse på Danmark som produktionsland – trods de gene-

relt høje produktionsomkostninger. Selskabet har således investeret yderligere i produktionskapacitet i Danmark med forventning om, at aktiviteterne vil vokse i fremtiden.

Det forventes, at indtjening før rente, skat og afskrivninger i 2016 vil stige fra 38 mio. kr. til intervallet 42-49 mio. kr.

Dan Cake producerer kager og andre bagerivarer efter ordre, som sælges primært i de nordiske lande og Vesteuropa. I 2015 blev nettoomsætningen 774 mio. kr., hvilket var en stigning på 50 mio. kr. i forhold til året før. Resultatet blev 41 mio. kr. mod 30 mio. kr. i 2014, og det betragtes som tilfredsstillende.

Dan Cake er ejet af en investorgruppe, som blandt andet tæller den danske konglomerat-virksomhed GIVESCO A/S.

Sukkerindustri

I 2009 blev Danisco Sugar overtaget af det tyske selskab Nordzucker. Samtidig skiftede Danisco Sugar navn til Nordic Sugar. Nordic Sugar består i dag af dels sukkeraktiviteter i Danmark, dels ejerskab af en række udenlandske dattervirksomheder med sukkeraktiviteter.

Nordic Sugar havde i 2015/16 en omsætning på 2,5 mia. kr. (-18 pct.) og et resultat blev på 62 mio. kr. (-72 pct.). Som det ses, var der tale om en betydelig nedgang i forhold til året før. Udviklingen forklares med betydelige prisfald og lavere salgsvolumen. Resultatet svarede til forventningerne men var ikke tilfredsstillende.

Nordic Sugar forventer i 2016/17 et positivt resultat (EBIT), selv om det stadig er påvirket af lave salgspriser.

I forbindelse med kontraktforhandlingerne med de danske sukkerroeproducenter meddelte Nordic Sugar, at man fra 2017-sæsonen er klar til at løfte den danske produktion af sukker med 20 pct.

Tabel 2.8: Økonomiske nøgletal for Nordic Sugar (mio. kr.)

	2008/09*	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Nettoomsætning	3.076	2.947	3.354	3.527	3.499	3.467	3.188	2.546
EBIT	157	18	172	492	619	585	251	-5
Årets resultat	76	705	234	417	490	494	222	62
Aktiver	4.516	4.194	3.940	3.975	3.895	4.095	3.543	3.292
Egenkapital	1.172	1.889	1.673	2.101	2.351	2.355	2.277	2.088

Kilde: Årsregnskaber fra selskabet

Det skal bemærkes, at det store resultat i 2009/10 primært skyldtes engangsindtægter af kapitalandele i datterselskaber.

Grovvaresektoren

Efter et par årtier med indenlandsk strukturtilpasning og konsolidering består grovvaresektoren i dag af to væsentlige virksomheder, DLG og Danish Agro, jf. Tabel 2.9.

Tabel 2.9: Omsætning og resultat for en række danske grovvarevirksomheder (mio. kr.)

Nettoomsætning										
Omsætning	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
DLG**	17.325	24.631	37.589	34.138	39.364	40.842	48.532	59.103	58.396	54.528
Danish Agro	1.335	2.868	3.468	2.980	13.347	15.833	17.600	25.128	24.136	28.476
Vestjyllands										
Andel	1.189	1.177	1.189	1.059	1.390	1.777	1.929	1.846	1.754	1.810
Brdr. Ewers A/S	440	585	854	757	836	1.072	1.117	1.275	1.168	1.407
Aller Mølle A/S	618	330	388	236	222					
NAG*	107	147	144	128	164	158	203	192	193	183
Resultat										
efter skat	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
DLG**	118	166	176	180	282	292	304	262	-277	352
Danish Agro	18	31	72	71	250	237	247	241	271	302
Vestjyllands										
Andel	14	31	32	41	74	78	71	103	103	112
Brdr. Ewers A/S	13	2	24	15	22	28	30	31	23	49
Aller Mølle A/S	11	-11	-2	-12	-2					
NAG*	2	1	-3	3	6	5	3	2	5	4

*Driftsårstal: 2014 = 2014/2015 etc.

** DLG's tal for 2014 og 2015 følger den internationale standard, IFRS. Tallene for de øvrige år er udarbejdet efter årsregnskabsloven

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

DLG omsatte i 2015 for 54,5 mia. kr. mod 58,4 mia. kr. i 2014. Nettoresultatet blev et overskud på 507 mio. kr. mod et underskud 262 mio. kr. i 2014. Resultatet efter minoriteter var 352 mio. kr., og heraf blev der foretaget en overskudsdeklarering på 105 mio. kr. til selskabets andelshavere.

Koncernegenkapitalen steg i 2015 med 405 mio. kr. til 4,5 mia. kr., og det gav en stigning i soliditet fra 20,8 pct. til 23,1 pct. Dette er dog fortsat en relativt lille soliditetsgrad

DLG betegnede resultatet som værende meget tilfredsstillende

I 2013 vedtog DLG et strategiskift, hvor målet var at omdanne DLG fra et vidtspændende konglomerat til en virksomhed med fokus på de tre kerneområder – Grovvarer, Vitaminer & Mineraler samt Service & Energi. DLG har efterfølgende frasolgt en række virksomheder samt effektiviseret og styrket kerneforretningen. Ved at frasælge ikke-kerneaktiviteter bliver der også frigjort kapital, som kan anvendes til at styrke selskabets placering på især internationale kerneområder.

Blandt de vigtigste frasalg kan nævnes:

DLG solgte sin 50 pct. andel i GASA Nord Grønt I/S til medejer GASA Nord Grønt a.m.b.a. efter 15 års medejerskab. Bestyrelsen i GASA Nord Grønt støttede frasalget og mente, at det ville styrke selskabet som salgsorganisation, at det fremadrettet bliver ejet 100 pct. af dem, der har produktion og salg af frugt og grønt som deres absolutte kerneforretning.

DLG solgte VitaLys til biotekvirksomheden Glycom. DLG startede sammen med en bred investor-kreds VitaLys i 2000 for at udnytte restprodukter fra landbruget som råvare til lysinproduktion. Produktionen startede i 2004, men tekniske og markeds-mæssige problemer har medført betydelige tab. I 2014 og 2015 var der således et samlet underskud på 100 mio. kr. Den nye ejer vil investere et stort trecifret millionbeløb og øge kapaciteten til produktion og forskning inden for HMO, som skal bruges i produktion af modernælkserstatning.

Efter mange års medejerskab af Danespo solgte DLG sin ejerandel på 49 pct. i kartoffelvirksomheden til franske Florimond-Desprez.

I 2016 lukkede DLG datterselskabet DLG Ingredients. Ærteaktiviteterne i DLG Ingredients blev overdraget til det norske firma Vestkorn Milling, og de øvrige tilbageværende aktiviteter i selskabet blev lukket ned.

I 2016 solgte DLG også Lammefjords Grønt til Flensted Food Group. Med dette salg blev de sidste fødevareaktiviteter i DLG Food frasolgt, og fødevareaktiviteterne blev dermed endegyldigt lukket ned. DLG's resterende aktiviteter inden for Food er nu alene forarbejdningen af rapsfrø i Food Oil, som bliver en integreret del af DLG's grovvareforretning.

I 2016 lykkedes det DLG at få solgt Kongskildes landbrugsmaskindel, og det blev den foreløbigt sidste og vigtigste del i frasalgsprocessen. DLG-koncernen beholder dog aktiviteterne i Kongskilde Industry og Kongskilde Grain, og vil nu øge sit fokus på at drive disse dele af Kongskilde videre.

DLG forventer i 2016 at have fokus på yderligere optimering af kerneforretningen. Det forventes også, at de finansielle nøgletal forbedres yderligere, og resultatet forventes at ligge på niveau med 2015. Trods frasalg af en række aktiviteter forventes den samlede indtjening på bundlinjen forbedret ved fortsatte effektiviseringer, konsolidering og et større koncernfokus på kerneforretningen.

Der vil samtidig blive ført en investeringspolitik, hvor investeringer som udgangspunkt holdes på niveau med de løbende afskrivninger og rettes mod koncernens strategiske forretningsområder. På denne baggrund forventes det, at selskabet står yderligere styrket til fremtidig vækst.

Første halvår af 2016 forløb tilfredsstillende. Både driftsresultatet og resultatet efter skat var således væsentligt bedre end i samme periode 2015.

Den anden store grovvarevirksomhed, Danish Agro, havde en markant vækstfremgang i 2015. Danish Agro havde således en omsætning på 28,5 mia. kr. mod 24,1 mia. kr. i 2014, svarende til en vækst på 18 pct. Væksten skyldes primært den øgede omsætning fra tyske Ceravis AG, som er konsolideret ind i årets sidste syv måneder. Efter skat realiserede Danish Agro-koncernen et overskud på 486 mio. kr. og et resultat efter minoritetsinteressenternes andel på 302 mio. kr. Det var selskabets hidtil bedste resultat. Samtidig steg Danish Agros egenkapital fra 3,2 mia. kr. til 4,1 mio. kr. ef-

ter fradrag af minoritetsinteressenternes andel. Koncernens soliditet udgør nu 30 pct., hvilket tidligere har været et langsigtet mål.

Danish Agro betragter selv 2016 som et konsolideringsår, hvor der skal udnyttes synergier, og hvor der skal ske en integration af de opkøb, der blev foretaget i de foregående. Det gælder specielt for grovvareselskabet Ceravis, der blev skabt via opkøb og fusioner i maj 2015 sammen med tre andre grovvareselskaber, der blev købt i 2016. Senere i 2016 frasolgte Ceravis nogle aktiviteter med henblik på at fokusere på Nordtyskland. I alt forventes Ceravis i år at omsætte for 10 mia. kr.

Danish Agro-koncernen forventer i 2016 en omsætning på ca. 35 mia. kr. svarende til en vækst på små 23 pct. Danish Agro har et erklæret mål om årlig vækst på 10 pct.

Danish Agro opkøbte i 2016 også aktiviteter, som ikke direkte ligger inden for de hidtidige kerneområder. Danish Agro blev således medejer af DanAvl, som er de danske svineproducenters avlssystem. Danish Agro begrundet ejerskabet med øget konkurrenceevne og internationalisering, og at genetik passer fint ind i Danish Agros internationaliseringsstrategi. Opkøbet kan også ses i forlængelse af, at en sammenhængende værdikæde er en vigtig del af DanAvls nye forretningsmodel.

Derudover har Danish Agro også øget aktiviteterne inden for landbrugsmaskinhandel i Danmark og i udlandet.

Vestjyllands Andel havde i 2015/16 et overskud på 112 mio. kr. ud af en omsætning på 1,810 mia. kr. Overskuddet var det højeste nogensinde. Af årets overskud blev 37,5 mio. kr. udbetalt til andels-haverne.

Vestjyllands Andel har i slutningen af 2016 været i fusionsforhandlinger med Næsbjerg Foderstofforening A.m.b.A. Næsbjerg Foderstofforretning omsætter for ca. 210 mio. kr. årligt, men har haft underskud de seneste tre år. Fusionsansøgningen er under behandling af konkurrencemyndighederne.

Vestjyllands Andel forventer et lavere resultat i 2016/17, idet budgettet er på 82,1 mio. kr. mod 112 i 2015/16.

Brdr. Ewers opnåede større omsætning (1,4 mia. kr.) og større indtjening (49 mio. kr.) i 2014. Resultatet anses som meget tilfredsstillende og bedre end forventet.

Brdr. Ewers købte i 2015 H. C. Handelscenter, og dette har bidraget væsentlig til den stigende omsætning og indtjening. Der forventes en lavere indtjening i 2016 på grund af en intensiveret konkurrencesituation

Det tyske grovvareselskab, ATR Landhandel, har gennem en årrække fået fodfæste i Danmark. Tidligere blev foderet produceret på en fabrik i Nordtyskland, men i slutningen af 2014 åbnede selska-

bet en foderfabrik i Århus. En yderligere udvidelse, som vil medføre en fordobling af produktionen i Danmark, er under overvejelse.

Markfrøvirksomheder

DLF (tidligere DLF-TRIFOLIUM), som er Danmarks største kløver- og græsfirma med ca. 90 pct. af den indenlandske produktion, ca. 50 pct. af det europæiske marked og 20 pct. af det globale marked, fik i 2015/16 en rekordomsætning på 3,6 mia. kr. mod 3,4 mia. kr. året før (5 pct.). Omsætningsvæksten skyldtes primært en mængdemæssig salgsvækst, idet den mængdemæssige afsætning af frø steg med fire pct. sammenlignet med sidste sæson. Det blev dermed det syvende år i træk med omsætningsvækst. Resultatet blev 125 mio. kr. mod 79 mio. kr. året før. Resultatet er bedre end forventningerne, og bestyrelsen betegner årets resultat som yderst tilfredsstillende.

DLF's stigende omsætning i 2015/16 skyldes vækst på de fleste markedsområder, dog med relativt højere vækstrater i Nordamerika og New Zealand end i Europa. Det vesteuropæiske marked er dog stadig koncernens væsentligste afsætningsområde. Eksport til og afsætning på det kinesiske marked faldt i 2015/16 i forhold til det relativt høje niveau året før. Derimod er det værd at bemærke, at markedet i Rusland synes stabiliseret, og DLF's afsætning var uændret sammenlignet med året før.

I 2016 overtog DLF aktiemajoriteten i det sydamerikanske frøfirma Estero. Virksomheden, der er den tredjestørste aktør i Uruguay, blev etableret i 2002 med fokus på at markedsføre fodergræs og andre afgrøder til landbruget i Uruguay.

DLF blev i 2012 medejer (50 pct. af aktierne) i Jensen Seeds. Jensen Seeds opformerer havefrø, herunder især spinatfrø, hos frøavlere i Danmark. Jensen Seeds er verdens førende producent af spinatfrø. I 2016 købte DLF de resterende 50 pct. af aktierne i Jensen Seeds.

En strategisk diversifikation fortsatte i 2016, hvor lucerne blev nyt forretningsområde. DLF opkøbte således et sorts- og forædlingsprogram i lucerne, som Florimond Desprez, der har planteforædling i Nordfrankrig, har udviklet. Baggrunden er, at lucerne betragtes som en strategisk vigtig højbærdefrøgrøde, der samdistribueres med fodergræs i mange af de lande, hvor DLF driver eller vil udvikle sin frøforretning.

Egenkapitalen steg til næsten 1,080 mia. kr. Det medførte samlet set en stigende soliditetsgrad fra 43,7 pct. til 49,3 pct., hvilket er et højt niveau sammenlignet med andre virksomheder i agro- og fødevareindustrien.

Der foregår en betydelig konsolidering blandt virksomheder med aktiviteter på eller i nærheden af DLF's forretningsområder. I denne proces vil det være et krav fra konkurrencemyndighederne, at fusionerede virksomheder frasælger aktiviteter på bestemte markeder eller produktgrupper. I den forbindelse kan der komme virksomheder til salg, som kan passe ind i DLF's fortsatte vækststrategi.

For 2016/17 forventes der en svag stigning i koncernafsætning og -omsætning sammenlignet med året før som følge af organisk vækst og gennemførte opkøb. Det bemærkes, at usikkerhed fortsat præger markedsmulighederne i Kina og Rusland. Der forventes et noget lavere resultat i 2016/17 som følge af faldende dækningsgrad, en lavere kapacitetsudnyttelse af produktionsapparatet som følge af en lavere høst i 2016 samt en øget indsats i forskning og udvikling.

DSV Frø Danmark (tidligere Hunsballe Frø A/S) blev i december 2012 overtaget af Deutsche Saatveredelung AG (DSV). DSV Frø Danmark øgede i 2015/16 omsætningen med 13 procent, mens resultatet faldt fra 3,6 mio. kr. til 3,3 mio. kr. Resultatet blev betragtet som tilfredsstillende og på niveau med forventningerne.

Tabel 2.10: Omsætning og resultat for danske markfrøvirksomheder (mio. kr.)

Nettoomsætning	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
DLF-TRIFOLIUM	2.252	2.061	2.001	2.146	2.290	2.601	3.325	3.391	3.565
DSV Frø DK	160	151	146	175	133	160	173	176	199
Resultat efter skat	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
DLF-TRIFOLIUM	42	35	31	44	140	80	99	79	125
DSV Frø DK	5	1	-6	7	1	1	2	4	3

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Fødevareingrediens- og biotekindustrien

Fødevare- og ingrediensindustrien domineres af nogle få store og meget internationalt orienterede selskaber.

Tabel 2.11: Omsætning og resultat for danske fødevareingrediens- og biotekvirksomheder (mio. kr.)

Omsætning	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Novozymes	7438	8146	8448	9724	10.510	11.234	11.746	12.459	14.002
Chr. Hansen									
Holding A/S	3.551	3.808	4.111	4.735	5.205	5.504	5.632	6.397	7.061
Dupont Nutrition									
Bioscience ¹	3.722	2.795	3.226	3.110	1.978	3.279	3.346	3.422	3.693
CP Kelco	1139	1.118	1.417	1.200	2.447	1.307	1.303	1.417	1.855
Årets resultat efter skat									
Novozymes	1.042	1.062	1.194	1.614	1.828	2.016	2.201	2.525	2.825
Chr. Hansen									
Holding A/S	326	-137	143	884	978	1.042	985	1.211	1.367
Dupont Nutrition Biosci-									
ence ¹		2.361	2.361	818	1.631	579	489	233	497
CP Kelco	-88	-449	-24	-34	161	336	-26	184	67

¹ 2011: 9 måneder

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Novozymes fortsatte med en stærk vækst ind i 2015: Omsætningen steg fra 12,2 mia. kr. til 14,0 mia. kr. (+12 pct.). Den organiske salgsvækst var 7 pct. mod et langsigtet mål om 10 pct. Nettoresultatet steg fra 2,5 mia. kr. til 2,8 mia. kr. (12 pct.).

2016 har budt på flere nedjusteringer af de økonomiske forventninger, og det har medført betydelige aktiekursfald og en lidt faldende tillid i forhold til tidligere. Aktiekursen nåede i efteråret 2016 det laveste niveau i 2 år – dog efter en periode med store kursstigninger.

Der er flere årsager til opbremsningen i væksten. Den faldende oliepris er en væsentlig faktor, da den har påvirket efterspørgslen efter bioenergi og bioethanol, hvor Novozymes' enzymer er vigtige. Novozymes' salg inden for forretningsområdet Landbrug og Foder er også vokset mindre end forventet, hvilket forklares med den generelt dårlige økonomi i landbruget.

I Novozymes' nye strategi, "Partnering for impact" (offentliggjort i 2015) understreges det, at det i fremtiden bliver stadig vigtigere at indgå partnerskaber for at levere innovation til kunderne. Et eksempel på partnerskab er aftalen med Monsanto om etableringen af The BioAg Alliance. Alliancen indebærer samarbejde om bæredygtige løsninger til landbruget. Monsanto vil især stå for test og kommercialisering, og Novozymes' bidrag er viden og kompetencer inden for bl.a. bioteknologiske løsninger og herunder gæring.

Monsanto blev i 2016 opkøbt af den tyske kemivirksomhed Bayer, hvilket kan påvirke alliancen. Novozymes vurderer dog, at selv om fusionen umiddelbart kan medføre usikkerhed, vil det også kunne skabe en yderligere markedsadgang for Novozymes' produkter.

Novozymes har foretaget flere opkøb og andre investeringer i 2016. Selskabet har således investeret 300 mio. kr. i en indisk enzyffabrik, der skal lave enzymer til det globale juice- og vinmarked.

For hele 2016 venter enzymselskabet nu en organisk salgsvækst på 2 pct. mod tidligere ventet 2-4 pct., mens forventningerne til salgsvæksten i danske kroner skrues ned til 0-1 pct. fra tidligere ventet 1-3 pct.

CP Kelco (tidligere: Copenhagen Pectin) producerer pektin, som sælges over hele verden. Selskabet ejes af J.M. Huber, som er en amerikansk familieejet koncern. CP Kelco har over 1.500 kunder i mere end 100 lande, og produkterne bruges som fødevaringredienser eller som ingredienser i industrielle og farmaceutiske produkter. Virksomheden ejer og driver seks fabrikker i Europa, Sydamerika og Asien.

Nettoomsætningen var i 2015 på 1,9 mia. kr., svarende til en stigning på 31 pct. i forhold året før. Årets resultat endte på 67 mio. kr., mens der året før havde været et overskud på 184 mio. kr. Det faldende overskud forklares dog med valutakursændringer og andre finansielle forhold, idet der bortset herfra var en betydelig indtjeningsfremgang.

Selskabet forventer i 2016 en omsætning og et resultat før finansielle poster på 2015-niveauet.

Dupont Nutrition Bioscience (tidligere Danisco) markedsfører biobaserede ingredienser til føde- og drikkevarer samt industrielle enzymer til en lang række industrier. Størstedelen af selskabets omsætning sælges på det europæiske marked og er produkter inden for Nutrition & Health divisionen.

På selskabets fabrikker i Grindsted og Haderslev produceres primært emulgatorer, stabilisatorer, kulturer, medicinalvarer og enzymer (primært til melproduktion og bageri).

Selskabets havde i 2015 en omsætning på 3,7 mia. kr. (+ 8 pct.) og et resultat på 233 mio. kr. (+113 pct.). Omsætningsvæksten er især opnået i Mellemøsten, Nordamerika og Kina, mens indtjeningsvæksten skyldes omkostningsreduktioner og stigende fokus på salg.

Chr. Hansen er en global bioscience-virksomhed, som udvikler naturlige ingredienser til fødevarer- og kosttilskudsbranchen, den farmaceutiske industri og landbrugssektoren. Chr. Hansen udvikler og producerer kulturer, enzymer, probiotika og naturlige farver.

Selskabet har tre forskellige forretningsdivisioner:

- Culture & Enzymes-divisionen fremstiller kulturer, enzymer og såkaldte probiotika til fødebranchen og især mejeribranchen.
- Health & Nutrition-divisionen fremstiller produkter til virksomheder, som gør sig inden for kosttilskud, modermælkserstatning, håndkøbsmedicin og dyrefoder.
- Natural Colors-divisionen fremstiller naturlige farver til fødevarerbranchen. Det er især til is, mejeriprodukter, frugtblandinger, drikkevarer og færdigretter.

Chr. Hansen blev i 2005 købt af den franske kapitalfond, PAI, som gennemførte en omfattende transformationsproces i selskabet. I 2010 blev Chr. Hansen børsnoteret, og PAI's ejerandel er gradvist blevet reduceret. I 2012 købte Novo A/S 25,7 pct. af aktierne i Chr. Hansen af PAI, og Novo A/S er den største aktionær. Chr. Hansen er i dag ejet af 22.000 institutionelle og private aktionærer.

Chr. Hansen A/S har gennem de senere år haft en betydelig vækst i både omsætning og indtjening.

Chr. Hansen havde i 2015/16 en omsætning på 949 mio. euro (7,1 mia. kr.), og resultatet blev 184 mio. euro (1,4 mia. kr.). Omsætningen steg dermed med 10 pct., og der var en organisk omsætningsvækst på 12 pct. Resultat efter skat steg med 13 pct. Resultaterne for 2015/16 blev bedre end forventet.

Virksomhedens største forretningsområde, Food Cultures & Enzymes, voksede med 12 procent. Derimod var der mindre fremgang i forretningsområdet Health & Nutrition, hvor "animal health" og til dels også "plant health" lider under de vanskelige forhold i landbruget. Omsætningen i denne del af selskabet voksede kun med 2 pct. set over hele året, og omsætningen var uændret i det seneste kvartal af regnskabsåret.

I starten af 2016 købte Chr. Hansen det amerikanske selskab, Nutrition Physiology Company (NPC) og udvidede dermed sin forretning for mikrobielle løsninger til husdyrsektoren. Chr. Hansen begrundede opkøbet med, at det er hensigten at udvide forretningen inden for mikrobielle løsninger til

animal health. Med dette opkøb udvides platformen inden for probiotika, som hjælper landmændene med at forbedre produktiviteten og sundheden for deres dyr ad naturlig vej.

I 2016 købte Chr. Hansen finske produktrettigheder for 543,5 mio. kr., idet selskabet erhvervede den probiotiske stamme LGG (anvendes til fødevarer og kosttilskud) fra det finske selskab Valio. Opkøbet begrundes bl.a. med, at hensigten er at udvide deres nuværende forretning inden for mikrobielle løsninger til ”human health”, og med erhvervelsen heraf kan selskabet både udnytte det fulde potentiale i LGG-mærket på alle markeder for kosttilskud og modernælkserstatninger og følge nye muligheder inden for mejeriprodukter – også i kombination med Chr. Hansens egne probiotiske stammer.

Stivelsesindustri

Den danske stivelsesindustri domineres af de to andelsselskaber, KMC og AKV-Langholt.

Tabel 2.12: Omsætning og resultat for danske kartoffelmelsvirksomheder (mio. kr.)

Nettoomsætning	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	15/16
KMC	665	661	677	883	944	936	1.090	1.095	1.191
AKV Langholt	114	127	111	105	127	150	166	177	183
Resultat efter skat	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	15/16
KMC	74	16	-35	103	140	90	109	76	111
AKV Langholt	27	19	4	26	42	41	38	30	31

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

KMC er primært et udviklings- og salgsselskab, der sørger for at afsætte kartoffelstivelse fra de tre andelsejede kartoffelmelsfabrikker i Karup, Brande og Toftlund. KMC har dog også selv fabrikker, dels en fabrik, der producerer kartoffelflager og kartoffelgranulat til for eksempel chips, dels en fabrik, der producerer modificeret stivelse og andre ingredienser til fødevarerindustrien baseret på kartoffelmel. KMC havde indtil 2011 udenlandske produktionsselskaber i Kina og Vietnam, men de blev solgt med henblik på at skabe større fokus på produktionsaktiviteterne i Danmark. KMC er Europas fjerdestørste producent af kartoffelstivelse. Selskabet eksporterer til godt 80 lande, og næsten 95 pct. af afsætningen er eksport. Der er salgsselskaber i Danmark, Tyskland, UK, Rusland, Kina, Thailand, Hong Kong, og Forenede Arabiske Emirater.

KMC fik i 2015/16 et overskud på 111 mio. kr. sammenlignet med et overskud på 76 mio. kr. året før (+46 pct.). Resultatet anses som værende meget tilfredsstillende og er betydeligt bedre end forventet. Omsætningen steg fra 1.090 mio. kr. til 1.095 mio. kr. (+9 pct.)

Selskabet pointerer, at med bortfaldet af EU-støtten fra 2012 er kartoffelstivelsesmarkedet i EU nu frit og uden produktionsbegrænsninger. Dette har for KMC medført, at selskabet i 2015/16 havde den største produktion af kartoffelstivelse i selskabets historie, og samtidig er der udbetalt den højeste afregningspris for kartoflerne nogensinde. Den store produktion skyldtes dels gunstige dyrkningsforhold, dels at der blev tilplantet rekordstore arealer.

KMC Gruppen har i løbet af det forgangne år fremskrevet sin strategiplan, så den nu løber frem til 2025. Planen indeholder markante investeringer i alle dele af værdikæden, og i 2016 har man bygget en ny fabrik i Toftlund. Det var en investering på mellem 250 og 300 mio. kr. Samtidig er der overvejelser om at investere i selskabets to eksisterende fabrikker i Midtjylland.

Selskabet har en tostrengt strategi, som bygger på dels et volumenorienteret salg af basisprodukter, dels en værdiorienteret produktudviklings- og forædlingsaktivitet. På lidt længere sigt satses der på udvikling af nye kartoffelsorter med nye og forbedrede egenskaber samt på en bedre udnyttelse af kartofflens øvrige bestanddele såsom proteiner og fibre.

KMC ser grundlæggende positivt på de aktuelle markedsforhold. Det vurderes, at KMC's produktudbud matcher den stigende efterspørgsel efter kvalitetsfødevarer. Samtidig har en række af Europas øvrige kartoffelstivelsesproducenter oplevet en nedgang i deres produktionsmængder.

KMC forventer et resultat i 2016/17 på samme niveau som året før.

AKV-Langholt – som er den anden kartoffelmelsvirksomhed i Danmark – fik i 2015/16 et resultat på 31,1 mio. kr. mod budgettet 15,2 mio. kr. og mod 30,2 mio. kr. året før. Ledelsen vurderer, at resultatet er tilfredsstillende. Det positive resultat forklares med en stor produktion i kampagnen 2015 af både stivelse samt en tilfredsstillende drift.

Afsætningen af specialstivelser til papirindustrien samt stivelse til fødevarerindustrien sker gennem den 50 pct. ejede selskab Cargill-AKV I/S. Det noteres, at priserne på især papirmarkedet har været pressede, mens efterspørgsel og priser på fødevarestivelse har været stigende mod årets slutning.

Hele årets overskud på 31,1 mio. kr. blev tilbageført til avlerne i form af efterbetaling.

AKV Langholt forventer samme produktionsvolumen i 2016/17 som i det foregående år. Der forventes et positivt resultat men på et lavere niveau end året før.

AKV Langholt vil i 2016 investere 100 mio. kr. i en modernisering af produktionsanlægget, og det forventes at forbedre fabrikkens resultat med 10 mio. kr. om året. De 100 mio. kr. skal bruges på et nyt proteinanlæg og to nye inddampningstårne.

Handel med pelsskind

Pelsdyravlernes skindprodukter bliver næsten fuldt ud afsat via København Fur. København Fur aftager ca. 98 pct. af de danske pelsskind, men derudover afsættes også skind fra en række andre lande. Ca. 30 pct. af afsætningen er importerede skind.

Der holdes fem auktioner i hver salgssæson, som strækker sig fra januar til september, hvor de sidste skind sælges. Der er mellem 400 og 800 købere fra hele verden under hver auktion. 98 pct. af produktionen går til eksport.

På fem auktioner i 2016 solgte København Fur 25,7 millioner minkskind, og det gav en auktionsomsætning på 6,1 mia. kr. Gennemsnitsprisen på danske minkskind for året nåede 235 kr., mens udenlandske minkskind opnåede en gennemsnitspris på 184 kr.

I takt med den stigende auktionsomsætning og de stigende priser er København Furs økonomiske situation blevet forbedret yderligere. De seneste to års faldende verdensproduktion og priser har imidlertid haft en negativ effekt på både omsætning og indtjening, jf. Tabel 2.13.

Tabel 2.13: Nøgletal for København Fur (mio. kr.)

	2005/ 06	2006/ 07	2007/ 08	2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16
Totalomsætning	5.345	4.238	5.029	4.025	7.117	8.082	10.570	13.322	8.072	10.874	
Auktionsomsætning	4.887	3.843	4.574	3.637	6.521	7.445	9.778	12.312	7.385	9.962	6.100
Nettoomsætning	458	395	455	398	596	641	810	1.010	687	912	
Årets resultat	160	100	133	81	252	269	371	432	135	186	
Eksport	5.226	4.115	4.906	3.902	6.945	7.921	10.418	12.927	7.888	10.636	
Egenkapital	592	578	623	592	756	829	993	1.164	1.002	1.131	
Soliditet (%)	67	69	68	59	71	58	48	47	44	46	
Antal solgte skind (mio. stk.)	16,0	16,5	18,6	18,8	20,3	19,7	21	22	24,2	29,8	25,7
Eksportomsætning, procent (auktion)	97,8	97,1	97,5	96,9	99,3	99,4	99,0	100	99,0	99,0	
Eksportomsætning, procent (koncern)	97,8	97,1	97,5	96,9	97,6	98,0	98,0	97	98,0	97,0	
Antal årsværk	324	328	340	337	339	340	354	386	424	477	

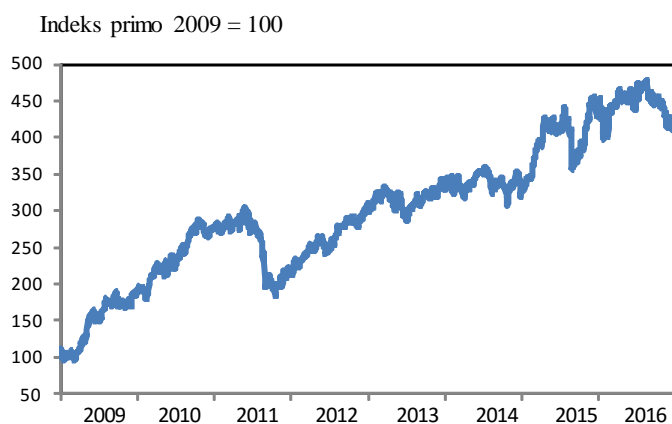
Kilde: Årsregnskaber fra selskabet

2.2 Aktiekursudvikling på børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder

Aktiekursudviklingen afspejler investorers tillid til virksomhedernes fremtidige konkurrence- og indtjeningsevne. En væsentlig del af kursudviklingen blandt agro- og fødevarevirksomheder kan forklares ud fra de generelle konjunkturer, mens en anden del skyldes specielle forhold vedr. sektoren og virksomhederne.

Fra primo december 2015 til primo december 2016 faldt aktiekurserne på børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder med 7 pct., jf. Figur 2.1.

Figur 2.1: *Aktiekursudvikling på børsnoterede danske virksomheder i agro- og fødevareindustrien, januar 2009 - primo december 2016.*

Anm: Sammenvejet i forhold til størrelsen på virksomhedens omsætning
Kilde: Egne beregninger på grundlag af dagskurserne

Aktiekurserne på agro- og fødevarevirksomhederne har dermed udviklet sig i samme retning som det gennemsnitlige aktiekursindeks for alle danske industriaktier i perioden.

Carlsberg er den dominerende virksomhed blandt de børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder, hvorfor kursudviklingen på Carlsberg-aktier påvirker den vægtede kursudvikling meget. Chr. Hansen og Novozymes er andre væsentlige selskaber, som indgår i indekset.

2.3 Skøn for udviklingen i 2017

Set over en længere årrække er markederne for agro- og fødevareindustrien blevet mere ustabile og uforudsigelige. Ustabiliteten har især været synlig i form af svingende priser, hvor både landmændene og agro- og fødevareindustrien har oplevet store op- og nedture. Det ses især på mælke- og kornmarkederne, hvor tidligere tiders prisstabilitet skabt af EU's markedsordninger er afløst af kraftigt svingende priser.

Siden 2007 har der været to fødevarekriser, hvor priserne på korn og andre basale landbrugsvarer steg voldsomt i løbet af få måneder. Der har også været handelspolitiske indgreb og embargoer, som har påvirket priserne på landbrugsvarer. Samtidig hermed er prisstøtten reduceret markant i EU's landbrugspolitik i de senere årtier. Endeligt har der gennem de senere år været et stigende pres på de internationale markeder, hvor både små lagre og spekulation har været med til at give turbulens og ustabile priser.

Det er også kendetegnende, at udsving i primærlandbrugets konjunkturer og indtjening kun i begrænset omfang slår igennem i agro- og fødevareindustrien. Primærlandbruget er i vid udstrækning en "stødpude", som tager udsvingene – både de positive og de negative – mens udsvingene er langt mindre i de tilknyttede virksomheder. I de seneste år har der dog været eksempler på, at andelsse-

skaber har fraveget deres vedtagne konsolideringspolitik og kortsigtede indtjeningsmål for i stedet at føre flere penge tilbage til andelshaverne. Hensynet til ejernes økonomi har dermed både direkte og indirekte påvirket andelsvirksomhedernes økonomi.

I flere af virksomhederne i den danske agro- og fødevareindustri er der i de senere år sket nye vægtninger i de strategiske mål, hvilket kan forventes at påvirke udviklingen i de kommende år. Vækst som målsætning er flere steder nedtonet som mål – vækst udtrykkes nu mere som et indirekte mål eller et middel til at forbedre indtjeningen. Derimod er den løbende indtjening nu mere i fokus som et direkte mål.

Fokus på kerneaktiviteter og frasalg af mere perifere aktiviteter genfindes også i flere af virksomhedernes udmeldinger. Konglomeratvirksomheder findes næppe mere i den danske agro- og fødevareindustri. Der kan findes flere forklaringer på dette kursskifte: transparent økonomi, fordele ved store markedsandele på kerneområder, specialiseringsfordele og færre synergier mellem meget diversificerede aktiviteter er væsentlige årsager. Under alle omstændigheder kan de strategiske forandringer få betydning for sektorens udvikling på både kortere og længere sigt.

De senere års udvikling i virksomhedernes indtjening viser tegn på, at den økonomiske nedtur i agro- og fødevareindustrien er aftagende. De enkelte virksomheders forventninger til den fremtidige indtjening varierer fra konstant til positiv, og der er overvejende mere positive end negative forventninger til den fremtidige udvikling på kort sigt.

Fokus på omkostningsreduktion er også et synligt tiltag og tilpasningsredskab i flere virksomheder. Selv om omkostningstilpasning er et vedvarende emne, synes der at være forøget opmærksomhed på dette i disse år. Rationaliseringer og afskedigelser er relevante resultater af sådanne tiltag, og det kan også påvirke udviklingen i de kommende år.

Handelskonflikten med Rusland har dog haft en meget negativ konsekvens for flere sektorer, og det er sandsynligt, at ulemperne for den danske agro- og fødevareindustri kan blive længerevarende – især til skade for de virksomheder, som direkte eller indirekte er påvirkede heraf.

Risikoen for udbrud af alvorlige husdyrsygdomme i Danmark er kommet nærmere, og det vil i værste fald medføre alvorlige økonomiske problemer blandt mange virksomheder i agro- og fødevareindustrien.

Virksomhederne anfører herudover en række usikkerheder og risici, som kan påvirke den fremtidige vækst og indtjening. Landbrugets økonomi, rente- og valutakursudvikling, økonomiske konjunkturer m.m. er væsentlige elementer. Agro- og fødevareindustriens store afhængighed af internationale markeder betyder i sagens natur også, at den internationale handelspolitik samt international økonomi, politik og samarbejde i det hele taget er af stor betydning på både kort og lang sigt.

2.4 Den danske grønsagsbaserede dybfrostindustri

Den danske produktion af dybfrosne grønsager – hvor især dybfrosne ærter dominerer – var stor og betydningsfuld frem til midten af 1990'erne. Siden er dyrket areal, produktion, afsætning, markedsandele og international konkurrenceevne forringet – og udviklingen ser ud til at fortsætte. Sektoren er blevet konsolideret og siden opkøbt af en stor europæisk aktør, men indtjeningen har aldrig indfriet forventningerne. Andre lande i og uden for Europa har samtidig øget deres markedsandele.

I de seneste årtier har der således været en negativ økonomisk udvikling, og med de seneste udmeldinger fra industrien er der tegn på, at sektoren ender med udelukkende at bestå af mindre og ubetydelige nicheproducenter.

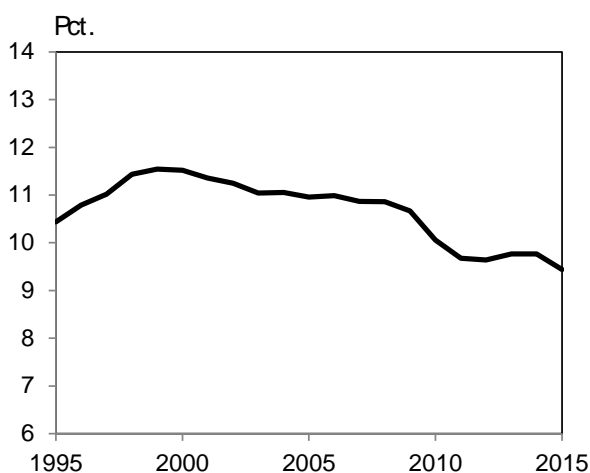
I dette afsnit identificeres en række problemer og årsager, som kan forklare udviklingen.

Markedsattraktivitet for dybfrostindustrien

Efterspørgsels- og markedsvækst er væsentlige indikatorer for, hvor attraktivt et marked er. Som det bliver vist senere, har der været en forventning om, at de internationale markeder for dybfrosne grøntsager var præget af en stor vækst, blandt andet fordi efterspørgselsparametre som convenience og sundhed var vigtige – på både kort og lang sigt.

Det viser sig imidlertid, at denne præmis om stor efterspørgselsvækst ikke fuldt ud blev opfyldt. Man kan således se, at dybfrosne grøntsagers andele af den samlede internationale handel med grønsager ikke er steget som forventet. Dybfrosne grønsager står for knap 10 pct. af det samlede internationale salg af grøntsager. Andelen er endog svagt faldende, jf. Figur 2.2.

Figur 2.2: Dybfrosne grønsagers andel af den samlede internationale handel med grønsager, 1995-2015.

Anm: 3 års glidende gennemsnit

Kilde: Egne beregninger på grundlag af UN (2016)

Den internationale handel med landbrugs- og fødevarer har i forvejen en relativt lille vækstrate – set i forhold til andre produktgrupper, jf. for eksempel Hansen (2013). Den internationale markedsvækst for dybfrosne grønsager er endog mindre end for fødevarer – set over de sidste ca. 15 år. Frosne grønsager er steget mindre end grønsager i alt og også mindre end fødevarer under ét. Den internationale handel med frosne ærter er imidlertid steget endnu mindre (Hansen, 2016). Det indikerer, at en af de afgørende forudsætninger for at satse på dybfrosne ærter (jf. Maltha og Heinze, 1991) ikke holder.

Der kan være flere forklaringer på, at forudsætningerne om høj markedsvækst ikke holder. En væsentlig årsag er, at dybfrosne grøntsager ikke har fået det sundhedsimage, som der ellers var forventninger om.

Overordnet set står dybfrostindustrien over for nogle væsentlige markedsmæssige udfordringer, fordi sundhedsbølgen i stigende grad lægger vægt på friske fødevarer. Selv om dybfrosne grønsager i mange tilfælde er både sunde og ernæringsrigtige, er der ofte en tro på, at friske grønsager er sundere, jf. Erin-Madsen (2013) og Abildgaard (2007).

Flere virksomheder i dybfrostsektoren har proaktivt reageret på disse trends via innovation og nye produkter, der indarbejder disse forbrugertrends. Dertil kommer, at dybfrostkonceptet er fint i overensstemmelse med den convenience-bølge, som også er fremtrædende på de fleste internationale markeder. Generelt forventes der kun en meget lille vækst på dybfrostområdet i de kommende år, men produkter med klart fokus på sundhed og ernæring forventes fremover at få en stigende markedsandel jf. IBISWorld (2014, 2016).

En anden forklaring er, at friske grønsager i flere og flere tilfælde er oplagte alternativer til dybfrosne grønsager. Ved hjælp af teknologi, infrastruktur, globalisering og markedsadgang kan man nu nemmere flytte grønsager over store afstande og bringe dem til forbrugermarkeder over det meste af verdenen. Som eksempel kan nævnes, at Afrikas rolle som leverandør af friske grønsager til Europa er blevet styrket i løbet af de seneste årtier. Dermed begrænses dybfrosne grønsagers konkurrencemæssige fordele.

Strukturudviklingen frem til i dag

Den danske dybfrostindustri kan føres tilbage til slutningen af 1920'erne, hvor Odense Konserverfabrik blev grundlagt. Senere blev Frigodan-Brenderup, Svendborg Konserverfabrik, Falster Frost, RødbyFrysehus, Nyborg Lynfrost samt Sønderjyds Kål og Vendsysselske Grønlangkål etableret. Op igennem 1980'erne oplevede branchen en større strukturtilpasning gennem sammenlægninger og fabrikslukninger, således at der i 1990 kun var to større virksomheder med speciale i produktion og forarbejdning af dybfrosne grøntsager, nemlig Frigodan og Svendborg Konserverfabrik.

Disse to virksomheder blev opkøbt af Danisco A/S og sammenlagt i 1990/91. Netop sammenlægningen og den dermed næsten fuldendte konsolidering af branchen var en væsentlig drivkraft bag opkøbet, som forventedes at kunne skabe betydelige synergier og stordriftsfordele. Frigodan fortsat-

te herefter som varemærke på det danske marked og senere også på eksportmarkederne. Som supplement til de danskproducerede grøntsager opkøbte Danisco Foods fabrikker rundt omkring i Europa.

Danisco Foods og herunder selskabets dybfrostaktiviteter blev dog aldrig nogen stor succes. De økonomiske resultater var generelt skuffende, og der var næppe tilstrækkelige synergier med andre dele af koncernen, som kunne udnyttes optimalt. Dertil kom, at Danisco var et konglomerat, som strategisk set ville fokusere mere på kerneaktiviteterne og afvikle de mere perifere aktiviteter.

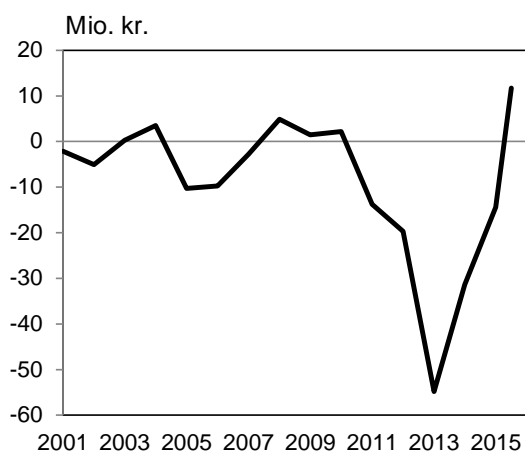
Baggrunden for strategiskiftet var, at selskabet var delt i flere helt forskellige forretningsområder, hvor aktionærene ikke kunne være sikre på, at alle aktiviteter fungerede optimalt på samme tid. Det var sandsynligvis derfor også et pres fra aktionærer og investorer, som var afgørende for, at Danisco solgte sine fødevarer- og sukkeraktiviteter med henblik på at fokusere på kerneaktiviteterne. Daniscos afviklingsprogram betød frasalg af 100 produktionssteder med 10 mia. kr. i omsætning og 10.000 ansatte, og hele Danisco Foods blev afviklet.

I den forbindelse overtog den belgiske koncern, Ardo N.V., i oktober 2000 alle Danisco Foods' aktiviteter inden for frosne grøntsager og færdigretter. Ardo A/S (Danmark) blev derfor stiftet som et 100 pct. ejet datterselskab under Ardo-koncernen. Ardo A/S havde i de følgende år ca. 80 pct. af markedet for dybfrosne grøntsager i Danmark (Børsen, 2003). Ardo A/S er stadig den dominerende danske producent af dybfrosne grøntsager.

Ardo A/S

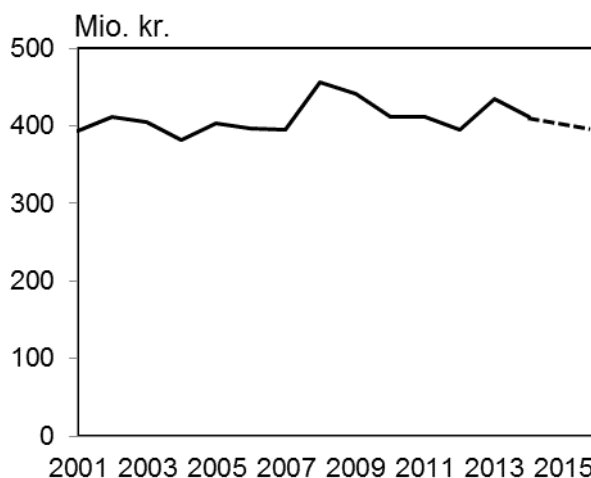
Ardo A/S er i dag virksomhedsekspONENTEN for den danske produktion af dybfrosne grøntsager. Ardo A/S har gennem de seneste år haft meget svingende men også negative økonomiske resultater. Figur 2.3 - 2.6 viser nogle centrale regnskabsmæssige nøgletal for virksomheden siden etableringen i Danmark.

Figur 2.3: Årets resultat i Ardo A/S

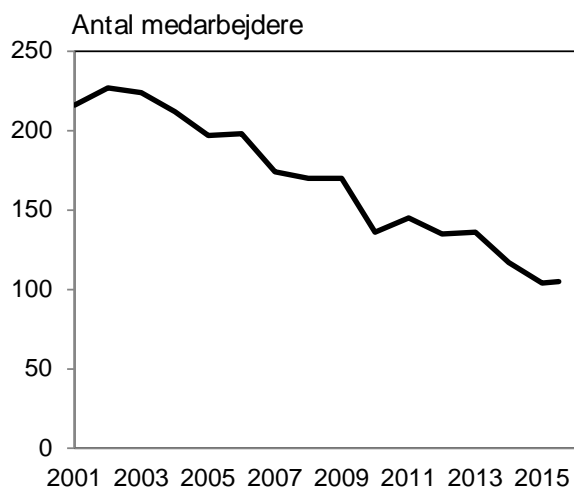
Kilde: Ardo A/S (flere årgange)

Figur 2.4: Årlig nettoomsætning i Ardo A/S

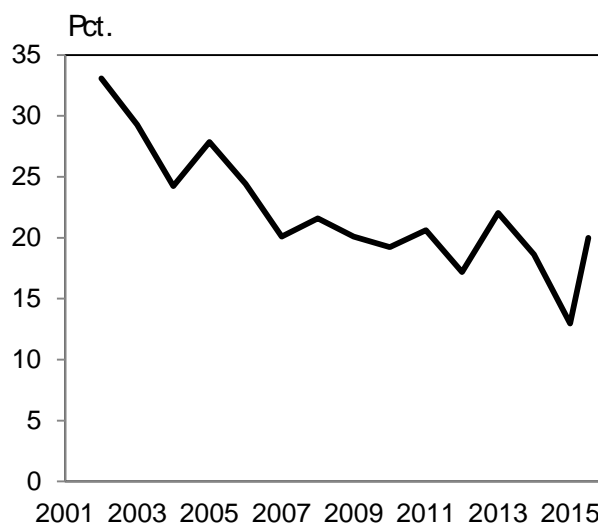
Kilde: Ardo A/S (flere årgange)

Figur 2.5: Gns. antal medarbejdere i Ardo A/S

Kilde: Ardo A/S (flere årgange)

Figur 2.6: Eksportandel i Ardo A/S

Kilde: Ardo A/S (flere årgange)

I perioden 2001-2015, hvor Ardo A/S opstod efter Ardo-koncernens opkøb af de fleste aktiviteter i Danisco Foods, har der været et samlet underskud på mere end 140 mio. kr. Der har været negative resultater efter skat i ni år ud af de 14 år jf. Figur 2.3.

Omsætningen har været relativt konstant. Omregnet til realværdi har der dog været et fald på ca. 20 pct., så der har reelt været en betydelig negativ vækst. Mens der har været faldende omsætning i den danske del af Ardo-koncernen, har der for koncernen under ét været en betydelig vækst: I perioden 2004-2015 er omsætningen i løbende værdi steget med 113 pct., mens der i mængder har været en stigning på 101 pct., jf. Ardo N.V. (2015).

I takt med effektiviseringer, omstruktureringer og udflytning er antallet af ansatte faldet betydeligt (Figur 2.5). Antal medarbejdere er således mere end halveret i perioden 2001 til 2015.

Ardo A/S' eksport har gennem hele perioden fået en gradvist mindre betydning for den totale afsætning. Eksportandelen er således faldet fra knap 40 pct. til nu 20 pct. Selskabet har gentagne gange meldt ud, at konkurrencen på eksportmarkederne er hård, og at man vil satse mere på hjemmemarkedet. Dette afspejler i høj grad udviklingen (Figur 2.6).

Ardo A/S betegner selv de seneste års resultater som utilfredsstillende. Udviklingen forklares med, at markedsvilkårene i Danmark igen har været påvirket af konkurrencen på hjemmemarkedet med pres på omsætningen som følge. I forbindelse med omstrukturering er dele af grønsagsproduktionen blevet flyttet til udlandet. Dette har betydet et væsentligt fald i omsætningen på primært eksportmarkederne.

Ifølge Ardo A/S (2013) er vilkårene for at drive frostgrønsagsproduktion i Danmark ekstremt hårdt pressede på grund af konkurrence fra vore nabolande samt et øget afgiftsniveau i Danmark. Samtidig har råvarepriserne være stigende, idet de har været koblet til kornpriserne, Ardo A/S (2013).

Ardo påpeger også, at finanskrisen har påvirket forbrugsmønstrene, således at andelen af discount-køb er vokset, hvorved salgspriserne er kommet under pres.

Ardo A/S gennemførte i 2012 væsentlige omstruktureringer, og der blev investeret i produktionsfaciliteter i form af automatisering, energi og lønbesparelser samt i produktionsudstyr til øget dansk egenproduktion af bæredygtige grøntsager.

Ardo A/S meldte i 2014 ud, at man ville nedskalere produktionen i Danmark efter flere års kamp for at skabe flere lokale arbejdspladser. Samtidig blev Ardo A/S lagt ind under det engelske selskabs ledelse.

Baggrunden for disse tiltag var en erkendelse af, at virksomheden har haft svært ved at tjene penge i Danmark. Derfor besluttede man at downsize virksomheden ved at fokusere på nicheproduktion af de produkter, som de er særligt gode til, mens andre produkter i stedet flyttes til koncernens fabrikker i udlandet. I Danmark vil der blive fokuseret mere på salgsselskabet. Samtidig har man vurderet, at der var mange fælles synergier med Ardo i England, hvorfor selskaberne lige så godt kunne blive lagt ind under den samme ledelse (Food Supply, 2014a). Dette samtidige ledelsesskifte markerede, at den belgisk ejede virksomhed ikke længere så samme muligheder for produktion i Danmark, som man tidligere havde håbet.

Ardo A/S begrundet selv udviklingen med, at rammevilkårene for danske fødevareproducenter er for dårlige (Food Supply, 2014b). Det påpeges, at PSO- og NOx-afgifterne samt de høje lønninger har gjort det markant dyrere at producere i Danmark sammenlignet med landene omkring os. Der peges blandt andet på de høje energiafgifter som et område, der gør det svært at drive en virksomhed som Ardo A/S, hvor det er et ufravigeligt og energiforbrugende krav, at grøntsagerne hele tiden opbevares på frost.

Ardo fik i 2015/16 et væsentligt forbedret resultat i form af et overskud på 11 mio. kr. Virksomheden forklarer udviklingen med „et endnu stærkere samarbejde og en endnu bedre måde at gøre brug af Gruppens moderselskab samt det udvidede netværk på 20 fabrikker i Europa“ (Ardo 2016). Det kan tolkes som en bedre udnyttelse af synergier og stordriftsfordele på tværs af landegrænser i koncernen.

Markedsudvikling: Antagelser og forudsætninger

Data for forbrugsudviklingen tilbage i 1970'erne og 1980'erne kunne tyde på, at efterspørgslen efter frosne fødevarer – og herunder i særdeleshed frosne grøntsager – var inde i en begyndende vækstfase, som allerede var i fuld gang i USA, og som ville fortsætte i resten af den vestlige verden.

I perioden 1980-2000 steg forbruget af frosne grønsager med 44 pct., hvilket forklares med dels convenience, dels tilgængelighed over hele året (Pollack, 2001).

Dybfrosne fødevarer blev vurderet til at være et typisk højindkomstprodukt, hvor forbrugerne efterspørger et helt eller næsten helt færdiglavet produkt, som er nemt at anvende. Netop forventningerne om, at dybfrosne grønsager ville være et fremtidigt højvækstområde, var et væsentligt element i de danske strategiske overvejelser på området.

Frigodan og dermed også dybfrosne grønsager var således en vigtig brik i Daniscos ambitiøse vækststrategi i 1990'erne. Det var koncernledelsens mål, at Frigodan skulle femdoble sin omsætning fra 800 mio. kr. i 1991 til 4 mia. kr. i 2000 (Bøving, 1991). Denne femdobling forudsatte en betydelig stigning i eksporten, idet den hjemlige markedsandel var høj (80 pct.). Visionen for Frigodan i starten af 1990'erne var ambitiøs: "At være den foretrukne leverandør af dybfrosne produkter baseret på vegetabilier til den europæiske levnedsmiddelsektor i løbet af fem år" (Maltha og Heinze 1991).

Baggrunden for, at Frigodan skulle bidrage med så meget omsætningsvækst, var en forventning om ændringer i forbrugsmønstret. Med stigende erhvervsfrekvens stiger efterspørgslen efter forarbejdede varer og færdigretter. Man forventede, at stadig flere kvinder i især Sydeuropa ville komme på arbejdsmarkedet. Når – eller hvis – disse lande fulgte mønstret fra USA, ville forbruget af dybfrosne grønsager derfor være kraftigt stigende i lande som Italien og Spanien.

Hos Danisco var der en klar forventning om en stigende bevidsthed hos forbrugerne om sunde kostvaner, og at det især ville gavne Frigodans afsætning. Udgangspunktet var således, at Frigodans dybfrosne produkter var både sundere og mere friske end selv de mest friske grønsager i butikkerne (Maltha og Heintze, 1991).

Selv om man vurderede, at Danmark klimamæssigt og teknologisk var i stand til at levere en unik kvalitet, var det fra starten ikke hensigten at markedsføre egne mærkevarer. Spørgsmålet om kvaliteten af dybfrosne versus friske grønsager er efterfølgende blevet søgt besvaret på videnskabelig vis. Flere undersøgelser viser, at dybfrosne grønsager generelt har et lige så højt indhold af vitaminer og mineraler som friske. Se f.eks. Bonwick and Birch (2013).

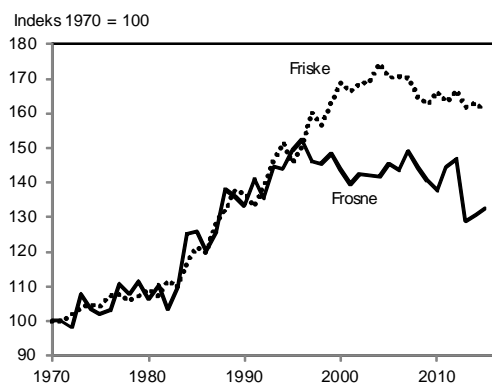
Det er dog usikkert, om forbrugerne også har denne opfattelse. Ofte fremhæves det, at dybfrosne grønsager generelt har et dårligt omdømme, jf. for eksempel Erin-Madsen (2007). Blandt adskillige kokke har dybfrosne grønsager også et dårligt image, jf. for eksempel Abildgaard (2007).

Markedsudvikling: Faktisk udvikling

De relativt optimistiske forventninger til markeds-, pris- og efterspørgselsvækst har imidlertid vist sig ikke at holde stik.

Forbruget af frosne grønsager i USA – som på mange områder er et foregangsland med hensyn til forbrugsvaner – steg ikke mere end totalforbruget af grønsager. Der var således ikke tale om det højvækstmarked, som man ellers havde forventet. Fra midten af 1990'erne blev udviklingen endnu mere negativ for frosne grønsager, som oplevede et stagnerende eller endog faldende forbrug, jf. Figur 2.7.

Figur 2.7: Udvikling i forbrug af frosne og friske grønsager pr. indbygger i USA

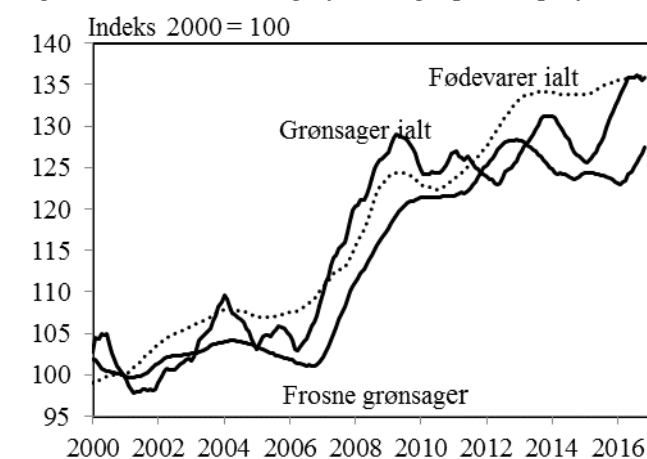
Kilde: Egen fremstilling på grundlag af USDA (2016)

Figuren viser, at frosne og friske grønsager havde samme forløb i perioden 1970-95, hvor der var årlige gennemsnitlige vækstrater på 1,5 pct. regnet i mængder. Friske grønsager fortsatte med denne vækstrate frem til 2007, hvorefter forbruget stagnerede eller faldt – sandsynligvis som resultat af finanskrisen og recessionen. Forbruget af frosne grønsager nåede imidlertid toppunktet i 1996, hvorefter der har været en gennemsnitlig årlig forbrugsvækst på -1 pct.

Udviklingen i forbruget af frosne ærter, som har speciel betydning for de danske forhold, har også vist sig at være langt mere negativ end forventet og forudsat. I USA er forbruget faldet over de seneste årtier, og forbruget pr. indbygger ligger nu ca. 20 pct. under niveauet i starten af 1970'erne, jf. Hansen (2016).

Når det gælder prisudviklingen, er det værd at bemærke, at de gennemsnitlige forbrugerpriser på frosne grønsager har udviklet sig relativt svagt siden 2000. Priserne er således steget mindre end priserne på grønsager under ét (minus 6 pct. point), og også betydeligt mindre end priserne på alle fødevarer (minus 9 pct. point), jf. Figur 2.8.

Figur 2.8: *Udvikling i forbrugerpriser på frosne grønsager m.m. i Danmark*

Anm.: Løbende 12 måneders gennemsnit

Kilde: Egen fremstilling på grundlag af Danmarks Statistik (2016)

Som figuren viser, har udviklingen for de tre produktgrupper haft samme mønster: Fødevarekrisen og prisstigningerne på især korn på verdensplan i 2007-08 slog igennem på forbrugerpriserne på de tre produktgrupper, men det efterfølgende prisfald på korn slog ikke igennem på forbrugerpriserne. Især i de seneste år har prisudviklingen på frosne grønsager været ugunstig. Set for hele perioden har der været et realprisfald på frosne grønsager.

Den svage prisudvikling kan være en væsentlig forklaring på den danske dybfrostindustri's negative økonomiske udvikling.

Såfremt forbrugerpriserne på dybfrosne ærter havde fulgt prisudviklingen på fødevarer i gennemsnit, såfremt detailhandlen og industrien ville have delt denne merpris ligeligt, og såfremt halvdelen af Ardos omsætning og indtjening kommer fra frosne ærter, har den svage prisudvikling mellem ærter og fødevarer i gennemsnit betydet et samlet tab for Ardo i 2000-15 på 65 mio. kr. – alt andet lige. Det antyder, at salgsprisudviklingen er én – men ikke den hele – forklaring på indtjeningsproblemet.

Den negative prisudvikling kan begrundes med den lave markeds- og efterspørgselsvækst, der har været i samme periode. Dertil kommer, at den stigende import fra bl.a. Kina samt omfanget af discount og private labels lægger et yderligere pres på prisudviklingen.

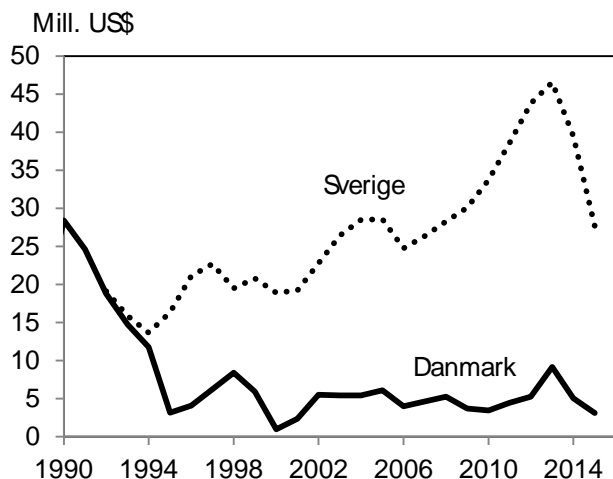
Udvikling i eksport og markedsandele

Udviklingen i eksport og markedsandele kan være indikationer på, hvorledes konkurrenceevnen har udviklet sig over tid. Her viser det sig, at Danmark gennem de seneste årtier har haft en faldende eksport og faldende markedsandele, når det gælder dybfrosne grønsager, hvoraf dybfrosne ærter er langt det vigtigste produkt i den danske produktion. Det er også bemærkelsesværdigt, at Danmarks eksport af dybfrosne grønsager var større end Sveriges i starten af 1990'erne, men at udviklingen siden gået i hver sin retning, jf. Hansen (2016). Hvis der fokuseres på dybfrosne ærter, som er ho-

vedproduktet inden for produktionen af frosne grønsager i Danmark og Sverige, og som netop udnytter de gode naturgivne forudsætninger i både Danmark og Sydsverige, viser der sig et endnu mere tydeligt billede, jf. Figur 2.9.

Figur 2.9: Danmarks og Sveriges eksport af dybfrosne ærter

Kilde: Egne beregninger på grundlag af UN (2016)

Som det ses, havde Danmark og Sverige i starten af 1990 en eksport af dybfrosne grønsager i næsten samme størrelsesorden. Siden er udviklingen gået i hver sin retning, omend Sveriges eksport er faldet markant i 2014-15.

Sverige er i dag verdens fjerdestørste eksportør af dybfrosne ærter, mens Danmark er nr. 21

Konkurrence- og afsætningsforholdene på markedet for dybfrosne grønsager har også på andre områder forandret sig. Tidligere store eksportlande som Frankrig og Holland har mistet terræn og har tabt markedsandele, mens Polen er blevet en stadig større eksportør. Belgien er fortsat verdens største eksportør med en verdensmarkedsandel på 22 pct. Verdensmarkedsandelen har været relativt konstant, mens Kina – som nu er verdens næststørste eksportør – har haft en markant vækst i både produktion, eksport og verdensmarkedsandele de senere år. Hvis den seneste udvikling fortsætter, vil Kina snart være verdens største eksportør.

Private labels og dybfrosne grøntsager

En stor del af de danske dybfrosne grønsager sælges under private labels, altså supermarkedskædernes navn. Det gælder både nationalt og internationalt.

Allerede under Danisco Foods' ejerskab var der en klar erkendelse af, at det var de store mærkevarereproducenter, der for alvor tjente penge ved forædling af dybfrosne grønsager. Frigodan skulle derfor på én gang satse på både at fastholde den eksisterende afsætning til forarbejdningsindustrien og

samtidig sælge direkte til detailhandlen (Bøving, 1991). Det var dog en svær balancegang, da man på den måde skulle konkurrere med sine kunder.

I 2002, hvor Ardo A/S havde en markedsandel i Danmark på omtrent 80 pct., dækkede Ardos eget varemærke, Frigodan, 20 pct., mens resten udgjordes af private label-produkter produceret af Ardo (Nielsen, L. (2003).

Coop sælger typisk dybfrosne grøntsager under eget navn og i flere tilfælde produceret af Unifrost, som er et datterselskab under den belgiske koncern, Dujardin Foods. Dujardin Foods, som i 2014 blev fusioneret med Ardo-koncernen, betegner sig selv som en af Europas førende producenter af frosne grøntsager, urter, ingredienser og færdigretter. Dujardin Foods fokuserer på salg til den internationale detailhandel samt til det internationale industri- og foodservice-marked.

Markedsundersøgelser fra USA viser, at private labels inden for gruppen af almindelige frosne grøntsager har en markedsandel på ca. 45 pct., mens den er endnu højere for frossen frugt, nemlig ca. 65 pct., jf. Statista (2015). Til sammenligning har private labels en markedsandel i USA for føde- og drikkevarer på ca. 25 pct., jf. NPD (2012). Det understreger, at private labels er relativt vigtigt, når det gælder frosne grøntsager.

Private labels forventes også at få en stigende betydning i de danske supermarkeds kæder. Danmarks to store dagligvarekæder, Coop og Dansk Supermarked, forventer således at øge andelen af private label-varer fremover, jf. for eksempel Visholm (2012).

Med den stigende betydning af private labels ændres både udbuddet af fødevarer og magtbalancen mellem detailhandlen og fødevareindustrien. Jo mere private labels vinder frem, desto mere trængt bliver mærkevarerne – og dermed bliver fødevareindustrien mere decimeret til at være en råvareleverandør i en stigende intern konkurrence.

Konsolidering i den internationale dybfrostindustri

I april 2014 offentliggjorde Ardo N.V. og Dujardin Foods en fusionsaftale. Begge fusionspartnere er belgiske fødevarevirksomheder, som blev etableret for 40 år siden af to brødre. I det nye selskab vil 100 pct. af aktierne være ejet af de nuværende ejere af Ardo N.V., som således forbliver et familieejt selskab. Ardo vil også være navnet på den nye koncern.

Der er flere årsager til fusionen mellem de to virksomheder. For det første løser fusionen et påtrængende generationsskifte. For det andet er det målet, at fusionen mellem de to relativt ens selskaber gør det muligt at udnytte en række synergier med henblik på at bevare både markedspositioner (markedsandele) og konkurrenceevne.

Efter fusionen vil selskabet have mere end 15 pct. af det europæiske marked, og dermed er der taget et væsentligt skridt i retning af en stærkere konsolidering i Europa.

Konsolideringen af den europæiske dybfrostindustri foregår flere steder. Som eksempel blev danske Daloon i slutningen af 2015 opkøbt af hollandske Izico, som er en af de største producenter af dybfrosne snacks i Europa (Izico, 2015).

Findus og selskabets datterselskaber blev også i slutningen af 2015 købt af Nomad Foods. Købet omfattede Findus' aktiviteter i Sverige, Norge, Finland, Danmark, Frankrig, Spanien og Belgien. Nomad Foods har en årlig omsætning på godt 11 mia. kr. (15 mia. kr. efter købet af Findus) og opererer primært inden for dybfrostsegmentet (Nomad Foods, 2015). Nomad Foods er blandt de allerstørste virksomheder i Europa inden for dybfrosne fødevarer.

Da dybfrostindustrien er sårbar over for udsving i de årlige høstvolumener, høsttidspunkter m.m., vil det være fordelagtigt at sprede både råvarer og salgsvare på flere produktgrupper. De store dybfrostvirksomheder i Europa har nu via opkøb, fusioner og organisk vækst opbygget flere store fabrikker med produktion af en lang række dybfrostgrønsager, hvilket har den fordel, at fabrikkerne har stor fleksibilitet på den daglige produktionskapacitet. Modner ærterne således langsommere eller hurtigere end forventet, kan dette passes ind i produktionen, mens det i Danmark med et meget snævert produktsortiment enten medfører stopdage i høsten eller overspring af ærtemarker, som derved ikke høstes, idet fabrikken ikke har den fornødne kapacitet, når ærterne er modne og klar til høst.

Dertil kommer, at flere af de store internationalt orienterede supermarkeds kæder nu foretrækker at indkøbe fra færre men større leverandører, som kan tilbyde et bredt sortiment inden for produktgruppen. Dette kan også fremme en udvikling i retning af industrivirksomheder med en bredere produktportefølje, mens de meget specialiserede virksomheder bliver nedprioriterede.

Mulige årsager, refleksioner og konklusioner

Det er karakteristisk, at den danske produktion af dybfrosne grøntsager – herunder især ærter – har gennemgået en så negativ udvikling i de seneste årtier. Historisk, dyrkningsmæssigt og organisatorisk har Danmark haft mulighederne for at fastholde og udvikle denne sektor, men det er ikke lykkedes. Tværtimod ser det nu ud til, at endnu et afviklingskapitel er ved at blive skrevet, idet Ardo A/S nu vil „downsize virksomheden ved at fokusere på nicheproduktion“ (Ardo A/S, 2015).

Andre sektorer i dansk landbrug – også inden for planteavl – har haft en langt mere positiv udvikling, herunder for eksempel produktion af markfrø. Generelt har dyrkningen af specialafgrøder haft strenge tider i Danmark, og når det gælder frilandsgrønsager, spisekartofler m.m. har Danmark tabt markedsandele, omend tabet af markedsandele ikke har været så stort som for ærter til dybfrost (Hansen, 2012).

Det er også karakteristisk, at der har været en langt mere positiv udvikling i Sverige, og at en familieejet dybfrostvirksomheder i Belgien i dag hører til blandt de største i Europa. Det er også bemærkelsesværdigt, at et så stort selskab som Danisco Foods satsede så mange ressourcer på dette områ-

de og havde så store ambitioner, men alligevel ikke fik succes. Modsat har Findus i Sverige indtil videre haft god vækst.

Ærteproduktionen i Sverige er imidlertid også kommet under stort pres på grund af den nye ejer, Nomad Foods' beslutning om at lukke fabrikken i Sverige. Trods et gunstigt klima, trods stigende arealer med ærter gennem en længere årrække og trods store investeringer i produktionsanlæg og lagerfaciliteter er planen nu at flytte produktionen til Tyskland. Det antyder, at de komparative fordele ved ærteproduktion i Danmark og Sverige får mindre betydning, mens centralisering og stor-drift i forarbejdnings- og afsætningsleddene bliver vigtigere.

Endelig er det også bemærkelsesværdigt, at den belgiske Ardo-koncern som et af de største selskaber i Europa inden for dette område ikke fik succes med opkøbet af Frigodan og dannelsen af Ardo A/S. Mulighederne for udnyttelse af synergier og stordriftsfordele burde ellers have været til stede.

Det er ikke nødvendigvis bekymrende, at en sektor eller en industrigren udvikler sig negativt, reducerer eller helt lukker. Det kan skyldes, at de basale konkurrencemæssige fordele ikke findes mere, og at ressourcer som kapital, arbejdskraft og jord derfor søger over i andre sektorer, hvor der er større afkast.

Der er utvivlsomt flere forklaringer på den negative udvikling i den danske grønsagsbaserede dybfrostindustri. Derfor er det også vanskeligt at identificere endsige kvantificere de relevante årsager. Dertil kommer, at forklaringerne kan være indbyrdes sammenhængende. På grundlag af de forudgående afsnit kan følgende mulige årsager anføres og begrundes:

- Manglende fokus på forretningsområdet. Danisco var et konglomerat med flere forskellige forretningsområder, hvor der ikke var tilstrækkelige synergifordele i forhold til andre produktionsgrene og forretningsområder (Hansen, 2016).
- Manglende attraktivitet, kompetence og prestige blandt landmænd i at producere specialafgrøder som ærter til dybfrost. Ærteproduktion foregår i konkurrence med produktion af blandt andet markfrø, sukkerroer og korn. En stor del af ærteproduktionen styres via bagudrettet vertikal integration, hvor industrien har en væsentlig indflydelse. Samtidig er landmandens benyttelse af egne maskiner begrænset, hvilket kan begrænse kapacitetsudnyttelsen.
- For svag vertikal integration i værdikæden. Det er vanskeligt at fastholde landmænd i et længerevarende strategisk samarbejde. Et decideret medejerskab kunne styrke landmændenes motivation.
- Svært at fastholde kvalitetsfordel. Det har vist sig vanskeligt at fastholde den kvalitetsfordel, som danske ærter har, helt ud i forbrugerleddet. Der har ikke kunnet opnås nogen væsentlig prisfordel. Danske kvalitetsfordele har således ikke kunnet opveje høje danske produktionsomkostninger – især ikke under lavkonjunkturer.

- For svag markedsstyrke og afsætningskompetence i forhold til detailhandelskæderne. Magtbalancen mellem industri og detailhandel forandres i disse år. Detailhandlen opnår generelt en stigende forhandlingsmagt, og det svækker industriens position. Det gælder især, når konkurrencepresset i forvejen er stort, når nye lande indtræder på markederne, og når private labels har en stor markedsandel.
- Danske rammebetingelser har generelt været ugunstige på kerneområder for dybfrostproduktionen, herunder med hensyn til skatter og afgifter. Rammebetingelserne bør dog ikke vurderes enkeltvist eller isoleret: Et erhverv vil altid have relativt gode og dårlige rammebetingelser. Det er dog sandsynligt, at afgiftsstrukturer og miljølovgivning påfører erhvervet særøkonomisk kostninger, som ikke opvejes af andre fordele, og som ikke eksisterer i samme omfang i konkurrerende lande, jf. også Hansen (2012).
- Konsolideringsbølgen i den internationale dybfrostindustri fortsætter, og størrelse og markedsandele er vigtige konkurrenceparametre. Jo senere man kommer med i konsolideringsbølgen, jo sværere er det at opnå en gunstig markedsplacering.
- De observerede vækstrater for markeds- og forbrugsudvikling fra 1980'erne og 1990'erne har været aftagende, og de generelle forventninger til markeds- og forbrugsudvikling er ikke blevet opfyldt. Dette har dog ramt dybfrostindustrien ikke bare i Danmark men også i andre lande, da der har været tale om mere eller mindre identiske tendenser i det meste af den vestlige verden.
- Et for specialiseret råvaregrundlag medfører en lav kapacitetsudnyttelse og en for høj risikoeksponering i industriledet – og samtidig bliver industrivirksomheden mindre attraktiv som leverandør til detailledet.
- Dybfrosne grønsager opfylder forbrugernes behov for nemme og sunde fødevarer, men det har ikke været muligt at opnå en tilstrækkelig forbrugeraccept på dybfrosne grønsagers kvalitet.
- Forbrugerpriser på frosne grønsager har udviklet sig relativt svagt siden 2000. Den negative prisudvikling kan begrundes med den lave markeds- og efterspørgselsvækst, der har været i samme periode. Dertil kommer, at den stigende import fra blandt andet Kina samt omfanget af discount og private labels lægger et yderligere pres på prisudviklingen. Den svage prisudvikling kan være en væsentlig forklaring på den danske dybfrostindustri's negative økonomiske udvikling.
- Svag konsolidering i dybfrostindustrien, store markedsandele for private labels, svag efterspørgselsvækst, og stigende import fra lavomkostningslande som Kina og Polen er alle forhold, som sætter den vesteuropæiske dybfrostindustri under pres.
- Ledelsesmæssigt har udviklingen i Ardo A/S været noget turbulent: I 2001 fyres den administrerende direktør i Ardo A/S (efter mindre en ét års ansættelse). I 2006 blev hele den fire mand store ledergruppe i Ardo A/S fyret. I 2014 blev den administrerende direktør fyret, og den danske del af Ardo blev lagt ind under koncernens engelske selskab med ledelse derfra. Fire forskellige topchefer på mindre end 15 år medfører risiko for manglende kontinuitet og

strategisk fokus. Det skal dog understreges, at udskiftningerne i topledelsen kan være både årsag til og konsekvens af en negativ økonomisk udvikling.

Eksemplet viser, at tilsyneladende gode naturgivne betingelser ikke altid er tilstrækkelige til at sikre en kommerciel succes. Hele værdikæden skal være konkurrencedygtig, der skal være en stærk forhandlingsposition over for detailhandlen, og der skal være en stærk vertikal integration i værdikæden – både fremad- og bagudrettet. Eksemplet viser også, at markedsforventningerne ikke altid holder, selv om internationale forbrugstendenser og -præferencer har været analyseret grundigt. Endeligt viser eksemplet også, at en god råvarekvalitet ikke nødvendigvis resulterer i en tilsvarende forbrugerpræference, som kan kompensere for meromkostninger i producentleddet.

Referencer

- Abildgaard, Inger (2007): Vi tænder ikke på dybfrost. I: Samvirke. 1. marts 2007.
<http://samvirke.dk/mad/artikler/taender-paa-dybfrost.html>
- Ardo N.V. (2015): Facts & Figures. <https://ardo.com/en/facts-figures>
- Ardo A/S (-2016): Beretning i årsregnskaber i de pågældende år
- Ardo A/S (flere årgange): Årsregnskab
- Ardo and Dujardin (2014): Ardo and Dujardin Foods sign Merger Agreement. http://www.dujardin-foods.com/site/News/Press_release_EN.pdf
- Bonwick, Graham and Catherine S. Birch (2013): Antioxidants in Fresh and Frozen Fruit and Vegetables: Impact Study of Varying Storage Conditions. University of Chester
<http://bfff.co.uk/wp-content/uploads/2013/09/Leatherhead-Chester-Antioxidant-Reports-2013.pdf>
- Børsen (2003): „Ardo erobrer dybfrost-markedet“. (Helge Andreassen). Fødevarer, side 8.
- Bøving, Hans (1991): Daniscos koldkrigere. I: Børsens Nyhedsmagasin 1991. Årgang 7. Nr. 12. p. 44-47
- Danmarks Statistik (2016): Statistikbanken. www.statistikbanken.dk
- Danmarks Statistik (flere årgange): Landbrugsstatistik
- Dybfrostrådet (flere årgange): Dybfrost. Årbog
- Erin-Madsen, Christian (2013): Danskerne nedprioriterer næringsrigtige grøntsager. I: FoodCulture.dk. 29. januar 2013.
http://www.foodculture.dk/Tema/Fodevarer/2013/Groent_og_frugt/Danskerne_nedprioriterer_naeringsrige_groentsager.a_spx#.Vn8Esa_qGK0
- FAO (2016): FAOSTAT <http://faostat3.fao.org/home/E>
- Food Supply (2014a): Ardo skifter direktør og fokus.
http://www.food-supply.dk/article/view/122358/ardo_skifter_direktor_og_fokus
- Food Supply (2014b): Ardo kæmpede forgæves for danske arbejdspladser.
http://www.food-supply.dk/article/view/122418/ardo_kaempede_forgaeves_for_danske_arbejdspladser
- Fødevarewatch (2015): Otte år med minus i Findus Danmark.
<http://fodevarewatch.dk/secure/Fodevarer/article7506515.ece>
- Hansen, Henning Otte (2012): Dansk gartneri og den grønne væstklynge - Udfordringer og strategiske udviklingsmuligheder. Handelshøjskolens Forlag. 240 p.
- Hansen, Henning Otte (2013): Food Economics. Industry and markets. Routledge. U.K., USA and Canada. 420 p.

- Hansen, Henning Otte (2016): Den danske produktion af dybfrosne grønsager: Udvikling, struktur og resultater. I: Tidsskrift for Landøkonomi. No 2/2016. 202. årgang, pp. 145-174
- IBISWorld (2014): Frozen Food Production Market Research Report | NAICS 31141 | Feb 2014
- IBISWorld (2016): Frozen Food Production in the US: Market Research Report
- Frozen Food Production Market Research Report. NAICS 31141. Feb 2016
- Izico (2015): IZICO signs deal for the takeover of Danish Daloon A/S. 1 December 2015.
<http://www.izicosnacks.com/over-izico/en/>
- Lindgaard, Dennis (2003): Ardos frosne grøntsager erobrer Danmark. I: Fyens.dk. 29. maj 2003.
<http://www.fyens.dk/article/409812>
- Maltha, Peder og Claus B. Heinze (1991): Danisco - en dansk fødevarekoncern med vækstambitioner. I: Danmarksposten. Årgang 72, No. 5. p. 4-6.
- National Statistics (2015): Annual report on household purchases of food and drink- Family Food 1974-2014 – report tables datasets. Gov.UK.
<https://www.gov.uk/government/statistics/family-food-2014>
- Nielsen, Leif (2003): Ardos frosne grøntsager erobrer Danmark. Adm. direktør i Ardo. 29. maj 2003. I: Fyens Stiftstidende.
<http://www.fyens.dk/article/409812>
- Nomad Foods (2015): <http://www.nomadfoods.com/>
- Nomad Foods (2016): Nomad Foods Limited Announces Financial Results For The Periods Ended December 31, 2015.
http://otp.investis.com/clients/uk/nomad_holdings/rns/regulatory-story.aspx?cid=1103&newsid=692038
- NPD (2012): The evolution of Private Label. March 2012.
https://www.npd.com/lps/pdf/NPD_-_Groups_Does_Brand_Name_Really_Matter_Report_Excerpts_Link.pdf
- Pig International (2016): Pig International - November/December 2016.
http://www.piginternationaldigital.com/201611/index.php?startid=4&utm_source=KnowledgeMarketing&utm_medium=email&utm_content=Pig%20International%20Digital&utm_campaign=PIGI_1611
- Pollack, Susan L. (2001): Consumer Demand for Fruit and Vegetables: The U.S. Example. Economic Research Service/USDA.
http://www.ers.usda.gov/media/293609/wrs011h_1_.pdf
- Statista (2015): U.S. dollar sales share of private label frozen fruit and vegetables by segment 2014.
<http://www.statista.com/statistics/419674/us-dollar-sales-share-of-private-label-frozen-and-canned-fruit-and-vegetables-by-segment/>

Stender-Rasmussen, Henrik (2012): (direktør i GFK): Danmarks to store dagligvarekoncerner forventer at øge andelen af »private label« varer de næste år.

<http://www.business.dk/detailhandel/derfor-fylder-butikkernes-egne-maerker-mere-paa-hylderne>

Sørensen, Klaus (2016): Sekretær for Producentorganisationen for Dybfrostærter. Interview 26. januar 2016.

Tremblay, Victor J. and Tremblay, Carol Horton (2012): New Perspectives on Industrial Organization. With Contributions from Behavioral Economics and Game Theory. Springer

UN (2016): UN Comtrade database.

<http://comtrade.un.org/>

USDA (2015): Data Products / Vegetables and Pulses Data / Yearbook Tables. <http://www.ers.usda.gov/data-products/vegetables-and-pulses-data/yearbook-tables.aspx>

USDA (flere årgange): Agricultural Statistics

Visholm, Jens (2012): (food-direktør i Coop): Danmarks to store dagligvarekoncerner forventer at øge andelen af »private label« varer de næste år.

<http://www.business.dk/detailhandel/derfor-fylder-butikkernes-egne-maerker-mere-paa-hylderne>

3. Ejer- og generationsskifte i dansk landbrug – ud fra et ejendomsperspektiv

Indledning

Ejer- og generationsskifte har historisk set været et hyppigt emne i debatten omkring landbrugets økonomi. Problemstillingen er aktualiseret efter prisboblen på landbrugsjord i slutningen af 2000'erne (DØRS, 2010), der blev efterfulgt af den finansielle krise, hvilket bl.a. betyder, at om sætningen af landbrugsjord rundt regnet er halveret.

Dette kapitel bygger på en IFRO-udredning lavet for Miljø- og Fødevareministeriet, hvor ejer- og generationsskifte i dansk landbrug er analyseret ud fra et ejendomsperspektiv til forskel for det mere traditionelle fokus på landbrugsbedrifterne (Pedersen, 2016). Perspektivet på landbrugsejendomme er interessant, fordi det vanskelige ved ejer- og generationsskifte ofte er afklaring omkring prisen på den faste ejendom og finansieringen af ejendomshandlerne. Det er så at sige mindre vanskeligt at overdrage de driftsmæssige beslutninger (f.eks. via bortforpagtning) sammenholdt med at overdrage ejerskabet til den faste ejendom.

I kapitlet redegøres for udviklingen i landbrugets ejendomsmarked og udviklingen i aldersfordelingen for de danske jordejere. Gennem analyserne søges det at nuancere grundlaget for debatten omkring ejer- og generationsskifte ud fra den historiske udvikling i aldersfordelinger af danske jordejere. Problemstillingen opdeles i to forhold, dels en etableringsproblemstilling, som handler om de unges muligheder for at få fodfæste på landbrugets ejendomsmarked, og dels en ejerskifteproblemstilling, som handler om de ældre landmænds udfordringer omkring tilbagetrækning fra landbrugets ejendomsmarked.

Gennemgangen peger på, at etableringsproblemstillingen omkring unges fodfæste på ejendomsmarkedet har været et vedvarende problem i dansk landbrug over en meget lang periode. Samtidig skal det holdes for øje, at den strukturelle udvikling mod færre og større bedrifter betyder, at der til stadighed er behov for færre og færre unge landmænd, hvorfor konkurrencen blandt de, som ønsker at komme ind i landbrugserhvervet, skærpes løbende.

I modsætning til etableringsproblemstillingen, så ser det ud til, at ejerskifteproblemstillingen er af nyere betydning i dansk landbrug. Der er således de senere år en væsentligt øget tendens til, at ældre jordejere bibeholder deres ejendom i en høj alder, idet andelen af det samlede areal i personligt eje, der ejes af personer over 50 år, er markant stigende efter finanskrisen.

Mens etableringsproblemstillingen muligvis medfører problemer med produktivitetsudviklingen i landbruget på lidt længere sigt, er det lidt sværere at se det sektorøkonomiske problem ved ejerskifteproblemstillingen. Det er naturligvis et stort problem for den enkelte ældre landmand, hvis ejendommen ikke kan sælges til den pris, der var forventet, særligt fordi mange landmænd kun har beskedne pensionsopsparinger ud over den opsparing, der er bundet i virksomheden.

Men når ældre landmænd ikke sælger, er det sandsynligvis næppe udtryk for, at deres ejendomme ikke *kan* sælges, men snarere at de ældre landmænd ikke *vil* sælge til de opnåelige priser, fordi den enkelte finder bedre alternativer.

Det faktuelle grundlag for meget af debatten omkring problemstillingerne vedr. generationsskifte i landbruget bygger på opgørelser på bedriftsniveau, hvilket er relevant, såfremt der ønskes at se på alderen for de økonomisk ansvarlige personer for driften af den danske landbrugsjord. I forhold til generationsskifteproblemstillinger kan det hævdes, at det primært er alderen på ejerne af landbrugs-ejendommene, og ikke alderen på evt. forpagtere, der er det interessante. Dette skyldes, at det er ejerne, der sidder på de kapitaltunge dele af landbruget, hvortil problemerne med generationsskiftet ofte er knyttet. Derfor baseres dette kapitel primært på ejendomsregisterdata. For at fremhæve forskellen mellem ejendomsniveau og bedriftsniveau præsenteres også data for det dyrkede areal på bedriftsniveauet og aldersfordelingen for de personer, der søger støtten på arealerne, dvs. forpagteren, når arealerne er bortforpagtede.

3.1 Personligt eje dominerer danske landbrugsejendomme

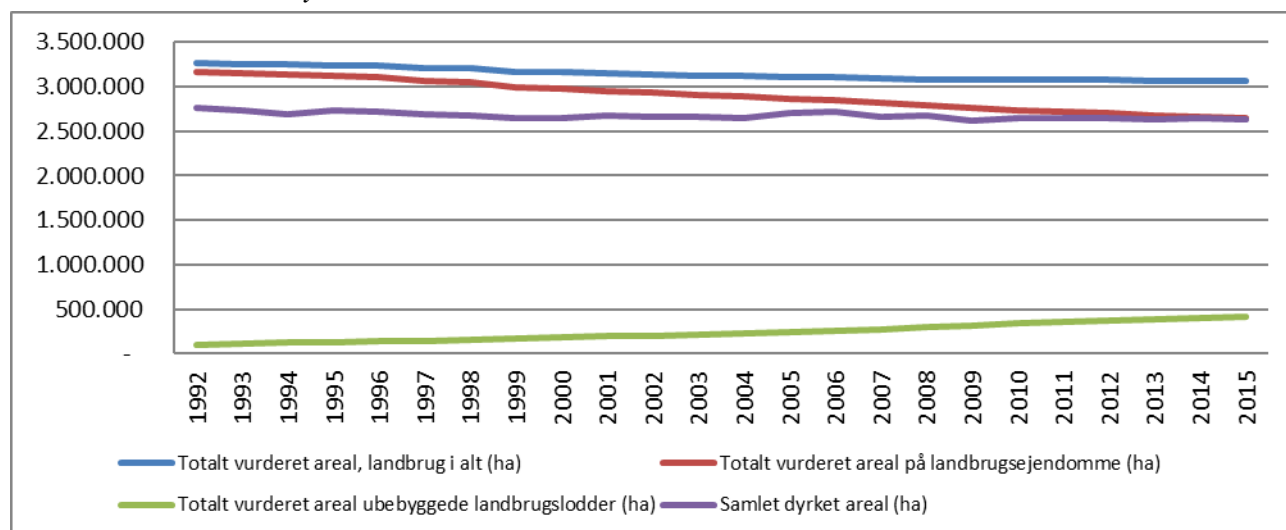
Det totale areal tilhørende landbrugsejendomme og ubebyggede landbrugslodder udgjorde i 1992 ca. 3,3 mio. ha og er faldet til ca. 3,1 mio. ha i 2015.³ Over perioden 1992 til 2015 udgør det dyrkede areal relativt stabilt 85 pct. af det totale areal tilhørende landbrugsejendomme og ubebyggede landbrugslodder.

Figur 3.1 viser dels det dyrkede areals andel af det samlede areal på landbrugsejendomme og ubebyggede landbrugslodder (Totalt vurderet areal, landbrug i alt), samt udviklingen i arealet tilhørende ubebyggede landbrugslodder, og arealet under landbrugsejendomme. I det følgende vil landbrugsejendomme og ubebyggede landbrugslodder blive betragtet under ét, idet betegnelsen ”landbrugsejendomme” vil dække begge begreber, med mindre andet er anført.

---

³ Der skal skelnes mellem det totale areal og det dyrkede areal tilhørende en landbrugsejendom. Det dyrkede areal i Danmark er faldet fra ca. 2,8 mio. ha i 1992 til ca. 2,6 mio. ha i 2015. Det er dette areal, der refereres til i bedriftsopgørelser. I ejendomsopgørelser er det dyrkede areal ikke oplyst, men derimod det vurderede (totale) areal, som ud over det dyrkede areal kan indeholde skov, naturarealer, gårdspladser, bygningers grundareal, veje m.v.

Figur 3.1: Totalt areal i landbrugsejendomme og ubebyggede landbrugslodder sammenlignet med det dyrkede areal.

Kilde: Registerdata, DST og Statistikbanken, AFG1, DST (Samlet dyrket areal).

På grundlag af diverse registre kan der tilvejebringes informationer om ejerforhold for de enkelte ejendomme. På baggrund af dette kan det udledes, hvor store arealer der ejes af følgende kategorier:

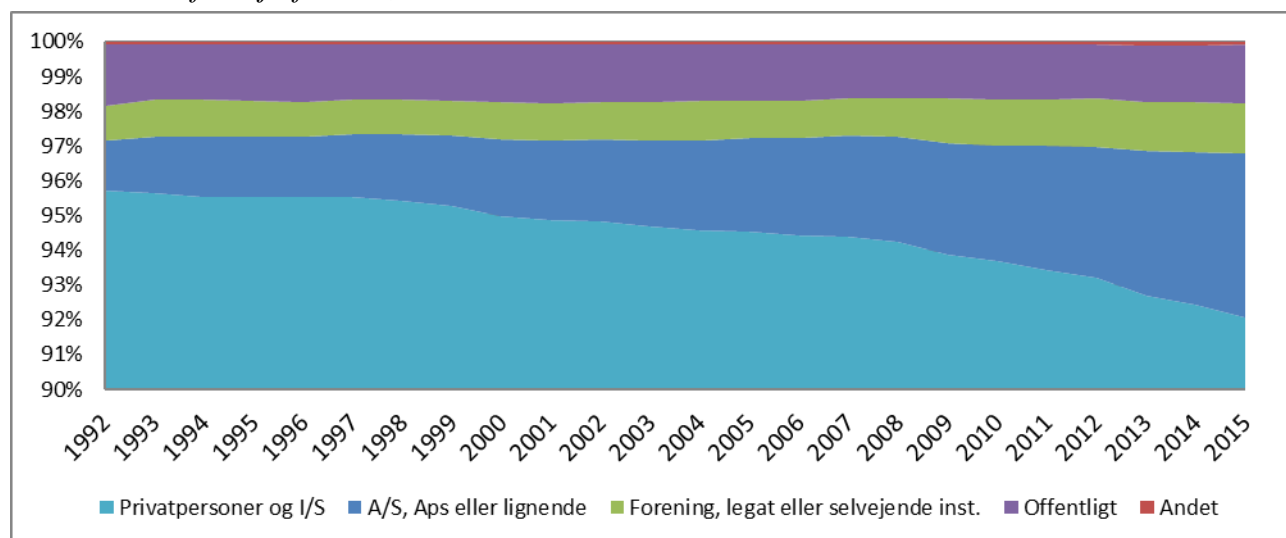
- Privatpersoner og interessentskaber
- A/S, Aps eller lignende
- Foreninger, legater og selvejende institutioner
- Offentlige (Staten og Kommuner)
- Andet

Figur 3.2 viser fordelingen i ejerskabet på danske landbrugsejendomme, og der ses en udvikling fra 1990'erne med en stigende andel af jorden, der ejes af selskaber, på bekostning af ejerskabet i privat regi. I 1992 var ca. 1,4 pct. af jorden ejet af selskaber, mens det i 2015 var ca. 4,7 pct. Tilsvarende blev 95,7 pct. af jorden ejet af privatpersoner i 1992, mens andelen i privat ejerskab var faldet til 92,1 pct. i 2015. Samlet set er der tale om en stor relativ stigning i selskabsejet – dog fra et meget lavt niveau. Fra 1992 til 2010 har udviklingen været ganske støt, hvor arealet ejet af selskaber er steget med i gennemsnit ca. 3.100 ha pr. år svarende til ca. 1 promille af det samlede areal på landbrugsejendommene. De seneste år er udviklingen accelereret, idet arealet ejet af selskaber steg med i gennemsnit ca. 8.400 ha pr. år svarende til ca. 2,7 promille af det samlede areal i landbrugsejendomme.

Der er pt. ikke nogen afdækning af ejerstrukturer bag de selskaber, der ejer landbrugsjord i Danmark. Men det ville være interessant at vide, i hvor høj grad der er tale om selskaber med få nært forbundne ejere, eller om der er tale om selskaber med en meget bred ejerkreds. I det omfang der er tale om ejerledede virksomheder, som er den dominerende ejerstruktur på tværs af alle brancher i

Danmark (Bennedsen & Nielsen, 2015), er der i praksis ingen driftsmæssig forskel på, om virksomheden er i selskabsform, I/S eller enkeltmandsvirksomhed. I andre selskaber, hvor der er en separation af ejerskab og kontrol, kan det ikke udelukkes, at ejerskabet har en produktivitetsmæssig betydning. Der er dog som sådan ikke noget nyt i separation af ejerskab og driftsmæssig kontrol i landbruget, idet der er en tilsvarende separation af ejerskab og kontrol i forbindelse med forpagtning af landbrugsjord.

Figur 3.2: Fordeling af arealer tilhørende landbrugsejendomme og ubebyggede landbrugsplodder efter ejerforhold, nærbillede.

Kilde: Registerdata, DST. Bemærk at Y-aksen starter ved 90 pct.

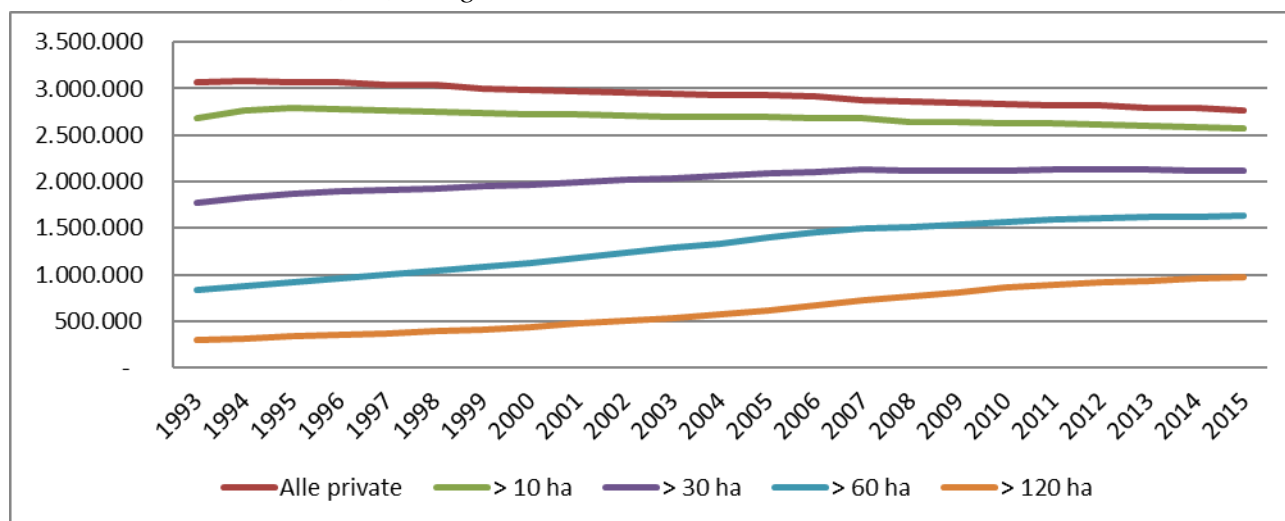
3.2 Strukturel udvikling i den privatejede jord

Der har været en betydelig strukturel udvikling i landbruget, som også afspejles i koncentrationen af ejerskabet af den danske landbrugsjord. Figur 3.3 viser det samlede areal på landbrugsejendomme i privat eje samt arealet ejt af personer der hhv. ejer mere end 10, 30, 60 og 120 ha.

For alle landbrugsejendomme samlet er det samlede areal i privat eje faldet gradvist over perioden 1993 til 2015. Dette afspejler dels en overgang fra privat eje til selskabseje eller lignende, men også en afgang af arealer til anden benyttelse, f.eks. veje, industri og bebyggelse.

Ser man på de enkelte størrelseskategorier, er det samlede areal ejt af personer med mere end 10 ha relativt stabilt omkring 2,6-2,7 mio. ha. Det samlede areal ejt af personer, der ejer mere end 30 ha, er steget fra ca. 1,8 mio. ha til ca. 2,1 mio. ha men ser ud til at være stagneret fra omkring 2008. Arealet ejt af personer, der ejer mere end 60 ha, er fordoblet fra ca. 800.000 ha i 1993 til ca. 1,6 mio. ha i 2015, og der ses stadig en svag stigning i arealet, selv om udviklingen også her er aftaget. Det samlede areal ejt af personer, der ejer mere end 120 ha, er mere end tredoblet fra ca. 300.000 ha i 1993 til knapt 1 mio. ha i 2015. Også her er udviklingen aftaget siden 2012.

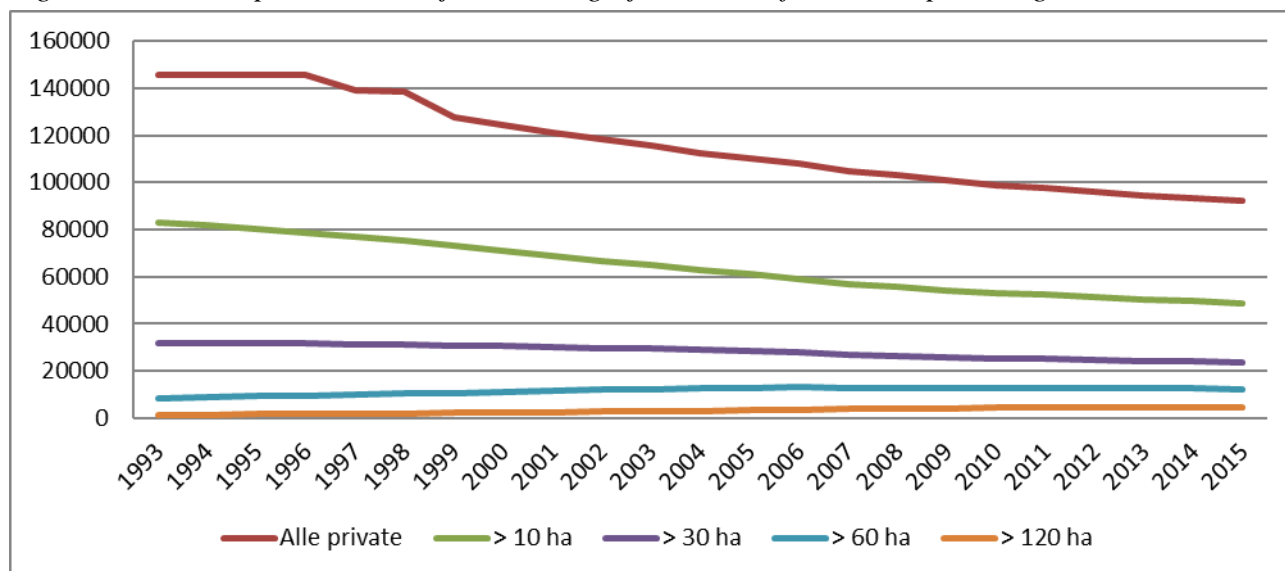
Figur 3.3: Totalt areal for alle private ejere af landbrugsejendomme, samt arealet for ejere med mere end 10, 30, 60 og 120 ha.

Kilde: Registerdata, DST.

Koncentrationen af ejerskabet af landbrugsejendomme ses også ved, at antallet af personer, der ejer landbrugsejendomme, er samlet set faldet betydeligt over perioden 1993 til 2015 (Figur 4). Ses der på arealgrupper, er antallet af personer, der ejer mere end 60 ha steget med ca. 45 pct. fra ca. 8.500 personer i 1993 til ca. 12.350 personer i 2015, mens antallet af personer, der ejer mere end 120 ha, er steget med ca. 225 pct. fra ca. 1.450 personer i 1993 til ca. 4.750 personer i 2015.

Figur 3.4: Antal personer der ejer landbrugsejendomme efter samlet personligt areal.

Kilde: Registerdata, DST.

Samlet set koncentrerer ejerskabet af landbrugsjorden således på færre virksomheder, i takt med at antallet af bedrifter falder. Denne udvikling sker dog ikke i helt samme tempo som udviklingen i bedriftsstrukturen. Antallet af personer, der ejer landbrugsejendomme, er således faldet med ca. 37

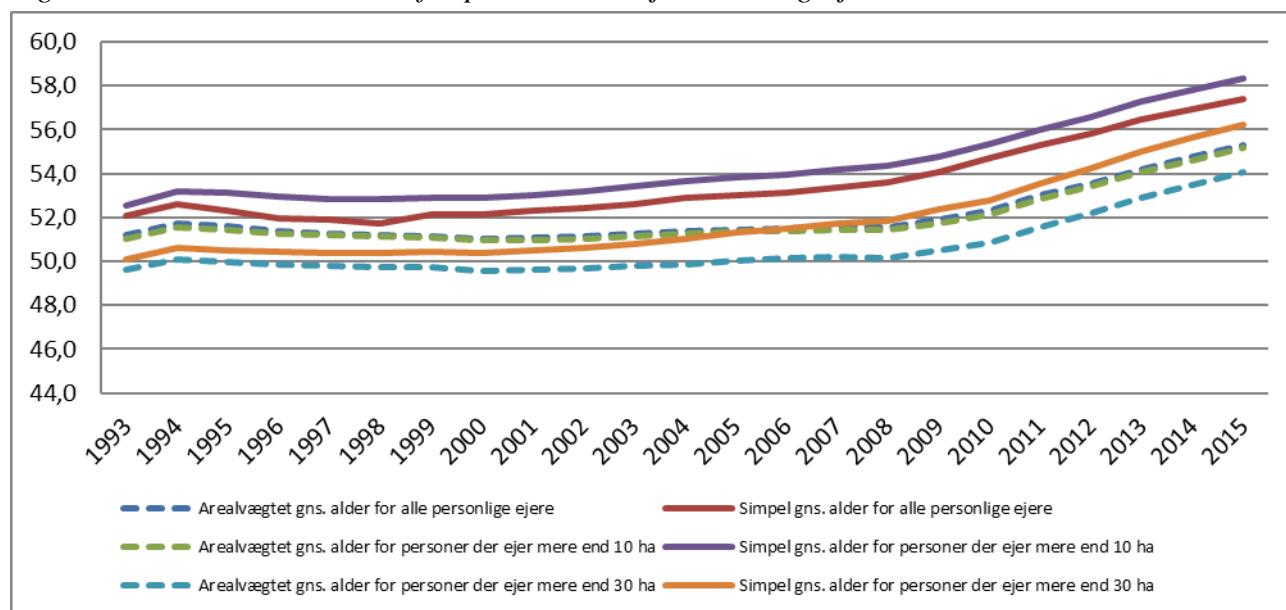
pct. fra 1993 til 2015, mens antallet af bedrifter med oplyst alder er faldet med 53 pct. i samme periode. Ses der bort fra de helt små ”boliglandbrug”, er antallet af ejere med mere end 10 ha faldet med 42 pct. fra 1993 til 2015. I samme periode er antallet af bedrifter, der dyrker mere end 10 ha, faldet med ca. 55 pct. (Danmarks Statistik, 2016, BDF1 og BDF107).

Denne udvikling afspejles også i stigningen i andelen af det dyrkede areal, der er forpagtet (Olsen og Pedersen, 2014), og kan ses som et udtryk for, at det p.t. er mere vanskeligt at gennemføre **ejerskifter** af landbrugsejendomme, end at overdrage **driften** af arealerne fra en generation til en anden f.eks. via forpagtning. Den stigende andel af jorden, der er forpagtet, kan derfor ses som en form for midlertidig tilpasningsstrategi med henblik på at imødegå de aktuelle vanskeligheder med at gennemføre ejer- og generationsskifter på landbrugsejendomme.

3.3 Aldersfordelinger af ejere til arealer i personligt eje

Gennemsnitsalderen for jordejere er steget siden begyndelsen af den finansielle krise i 2008. Det ses af Figur 3.5, som viser den gennemsnitlige alder for personer, der ejer landbrugsejendomme, dels som et arealvægtet gennemsnit og dels som et simpelt gennemsnit for alle jordejere og personer, der ejer mere end hhv. 10 og 30 ha. Den uvægtede gennemsnitsalder suppleres med den arealvægtede med henblik på at fange tendensen til, at ældre jordejere typisk også ejer mindre ejendomme.

Figur 3.5: Gennemsnitsalder for personer der ejer landbrugsejendomme.

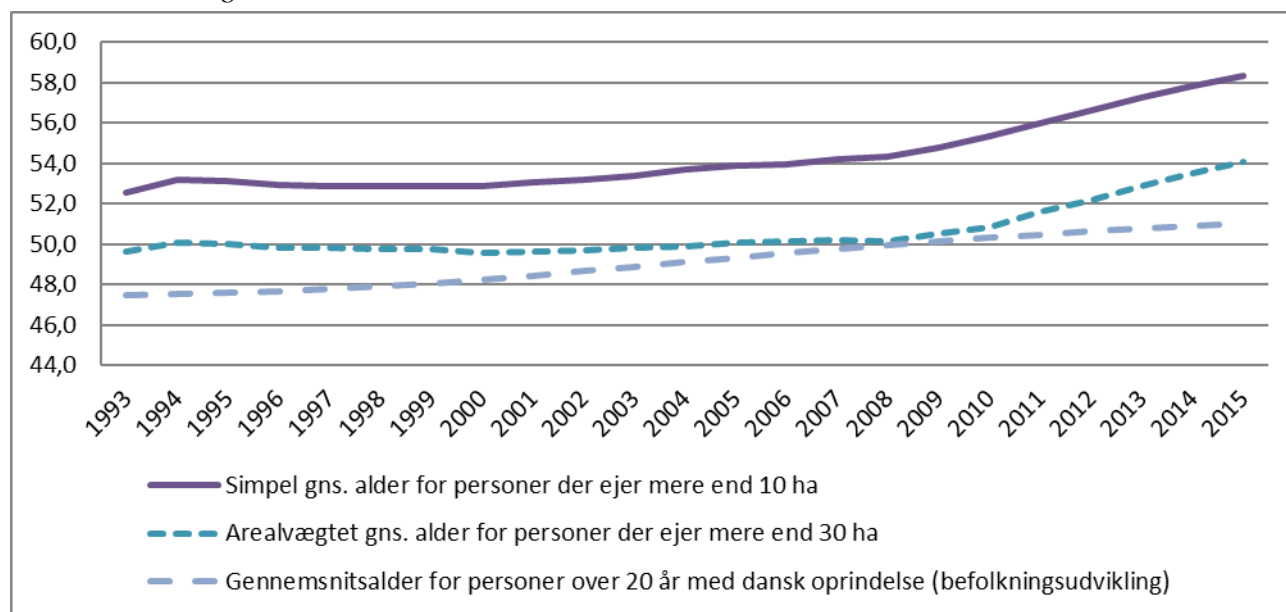

Kilde: Registerdata, DST.

Generelt ligger de arealvægtede gennemsnit lavere end de simple gennemsnit, og for de simple gennemsnit stiger gennemsnitsalderen med ca. 0,8 år, når der ses på gruppen af ejere med mere end 10 ha, dvs. når der ses bort fra de små ”boliglandbrug”. Ses der på jordejere med mere end 30 ha, falder gennemsnitsalderen markant med 2,5 år i forhold til gruppen af personer, der ejer mere end 10 ha. De store jordejere er således gennemsnitligt yngre end alle jordejere, hvilket skyldes, at der

er forholdsvis mange ældre jordejere med forholdsvis små arealer (10 til 30 ha). De små ”bølgelandsbrug” har en mere jævn aldersfordeling. Fra 2008 til 2015 er den arealvægtede gennemsnitsalder for personer med mere end 30 ha steget med ca. 0,6 år pr. år. Med henblik på at vurdere, om denne udvikling er særegen for landbrug, sammenlignes der med den generelle udvikling i den voksne befolknings gennemsnitsalder (Ahearn, 2016), jf. Figur 6. Det ses, at gennemsnitsalderen er steget væsentligt hurtigere for jordejere end for resten af befolkningen siden 2008.

Figur 3.6: Gennemsnitsalder for personer der ejer landbrugsejendomme og den voksne befolkning.

Kilde: Registerdata, DST samt Statistikbanken, FOLK2, DST.

Gennemsnitsalderen for den voksne befolkning⁴ er steget i gennemsnit 0,15 år pr. år fra 2008 til 2015, hvorfor ca. ¼ af stigningen i gennemsnitsalderen for jordejere siden 2008 kan henføres til den generelle befolkningsudvikling. Til sammenligning hermed steg gennemsnitsalderen for jordejere langsommere end befolkningens gennemsnitsalder før den finansielle krise.

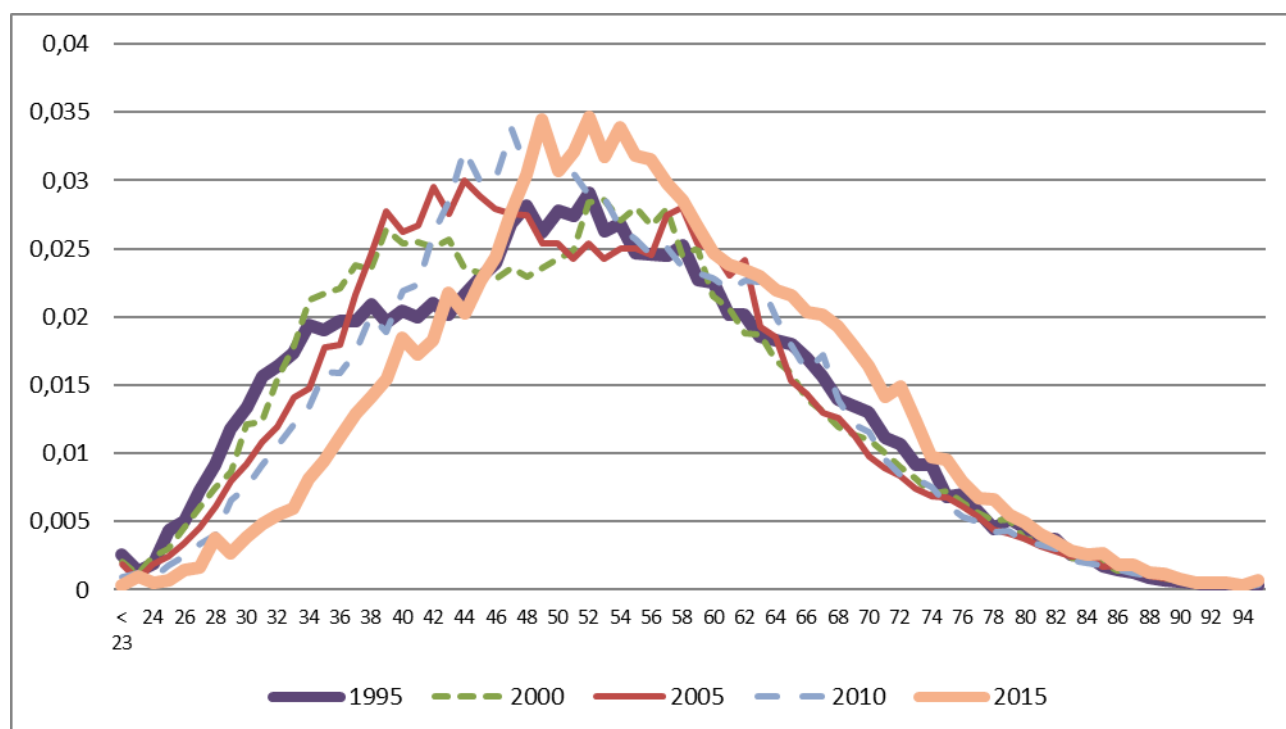
I forhold til generations- og ejerskifte kan udviklingen i gennemsnitsalderen afspejle et fastlåst ejendomsmarked – i visse sammenhænge kaldes dette også en lock-in-situation (Katchova & Ahearn, 2016). Figur 3.7 viser den relative aldersfordeling for jord i personligt eje på baggrund af hele populationen. Der ses en stigning i den relative ejerandel af jorden for personer med en alder over 46 år fra 1995 til 2015. Særligt aldersgruppen af 49-58-årige ejer en væsentligt højere andel af jorden end for 20 år siden. Stigningen er stærkt aftagende, når alderen bliver over 78 år.

⁴ Den voksne befolknings gennemsnitsalder er her beregnet som gennemsnitsalderen for mænd og kvinder over 20 år med dansk oprindelse.

Figur 3.7 illustrerer problemstillinger ved brug af gennemsnitsalderen i forhold til generations- og ejerskifte. Antages det (kontrafaktuel), at udviklingen i den relative jordbeholdning for personer over pensionsalderen ikke havde ændret sig fra 1995 til 2015, men at der alene var en udvikling, hvor de unge ejede mindre og de midaldrende ejede mere, ville gennemsnitsalderen også stige. Dette ville ikke nødvendigvis skulle fortolkes som et ejerskifteproblem, idet de, der ønskede at sælge, kunne gøre det, men oftest til i forvejen etablerede personer. Det kunne dog dække over, at unge havde svært ved at konkurrere med i forvejen etablerede landmænd.

Figur 3.7: *Relativ arealfordeling efter ejers alder for jord i personligt eje og ejere med mere end 10 ha.*

Kilde: Registerdata, DST.

Den stigende andel af jorden, som ejes af personer over den almindelige pensionsalder, kan opfattes som et tegn på, at der aktuelt både er et etableringsproblem og et ejerskifteproblem i landbruget. Ejerskifteudfordringerne tegner ikke til at blive mindre om 10-20 år, hvor de 49-58-årige kan ventes at påvirke ejendomsmarkedet med et stort aldersbetinget udbud, qua deres store aktuelle ejerandel. Hvad ejerskifteudfordringen angår, er det tillige delvist et spørgsmål om pris og et udtryk for, at disse personers bedste alternativ i den aktuelle situation er ikke at sælge til den opnåelige pris. Der kan tillige være afledte problemstillinger, såfremt landmænd vælger at spare op til pension i deres virksomhed (fast ejendom) fremfor i pensionsordninger med bedre risikospredning. Fra et sektorøkonomisk synspunkt er "ejerskifteproblemet" nok mere et problem af navn end af gavn. Således ville ejendomspriserne givet have været lavere, end de aktuelt er, hvis ældre landmænd var villige

til at forlade ejendomsmarkedet til lavere priser. Dette ville på kort sigt bidrage til at forværre landbrugets aktuelle solvensproblemer.

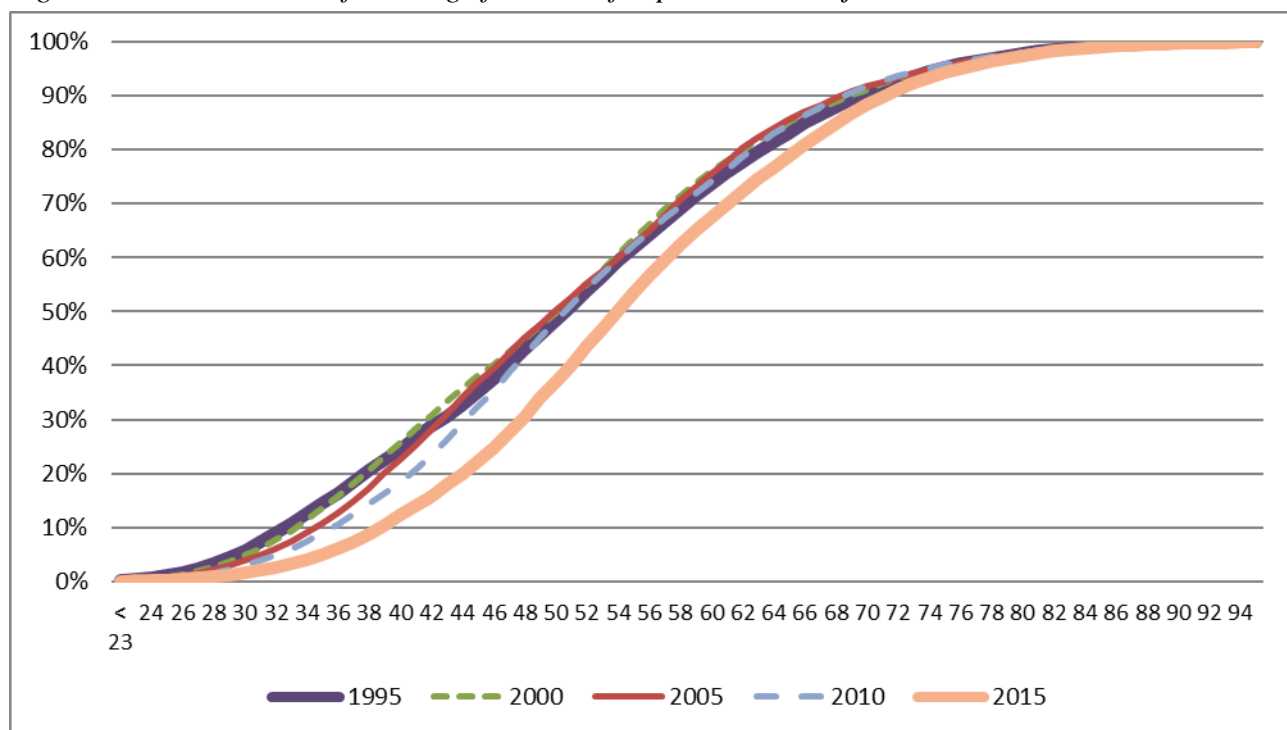
Situationen kan tolkes som en ny ligevægt, hvor ældre solvente landmænd udskyder et salg, fordi de til de aktuelle priser har bedre alternativer f.eks. ved at fortsætte driften eller at bortforpagte ejendommen.

På lang sigt er det dog vigtigt at være opmærksom på, at der kan komme en bølge af aldersbetinget udbud af landbrugsjord om nogle år, hvor det vil være vigtigt at sikre, at der er en efterspørgselsside på ejendomsmarkedet, der er i stand til at opsuge dette udbud.

Problemet med få nyetableringer kan vise sig at være et samfundsøkonomisk problem, hvis det f.eks. medfører mindre investeringer og ringere kompetenceopbygning og dermed reduceret produktivitet. Omvendt kommer de relativt få yngre landmænd, der faktisk bliver etableret, givetvis ind i erhvervet med en bedre og formel uddannelse. Strukturudviklingen mod færre men større bedrifter medfører i sig selv, at færre unge etablerer sig, men det ændrer ikke ved, at det aktuelle niveau godt kan være for lavt i forhold til den strukturelle udvikling.

Figur 3.8 er baseret på samme data som Figur 3.7, men viser den relative arealfordeling efter ejers alder for personer, der ejer mere end 10 ha, men som en kumulativ fordelingskurve.

Figur 3.8: Relativ arealfordeling efter alder for personer der ejer mere end 10 ha.

Kilde: Registerdata, DST.

Forskydningen i 2015-kurven mod højre viser, at der særligt fra 2010 til 2015 er sket ændringer i aldersfordelingen, når der ses på andelen af jorden, der ejes af personer over 50 år. Omvendt har kurvene stort set ligget oven i hinanden i perioden 1995-2010. For personer under 50 år er kurven også forskudt mod højre, men udviklingen er sket mere jævnt over tid (1995 til 2015); i 1995 ejede personer på 33 år eller derunder ca. 10 pct. af jorden⁵, i 2000 var det personer på 34 år og derunder, der ejede 10 pct. af jorden, i 2005 var det personer på 35 år og derunder, der ejede 10 pct. af jorden, i 2010 var det personer på 36 år og derunder, der ejede 10 pct. af jorden. Fra 2010 til 2015 er den ellers jævne udvikling accelereret sådan, at det er personer på 39 år og derunder, der ejer 10 pct. af jorden.

Fra 2000 til 2005 og 2010 har der således været en tendens til, at de midaldrende landmænd i aldersgruppen 40-50 år har øget deres relative ejerandel af jorden, mens yngre aldersgrupper har reduceret deres ejerandel. I gruppen over ca. 50 år har der stort set ikke været nogen forandring. Fra 2010 til 2015 har der tillige været en stor forandring i den relative ejerandel af jorden for gruppen af landmænd i 50-70-årsalderen. Det er denne udvikling, der ligger til grund for vurderingen, at der har været et "etableringsproblem" i dansk landbrug i længere tid, men det er først efter krisen, at der er kommet et "ejerskifteproblem".

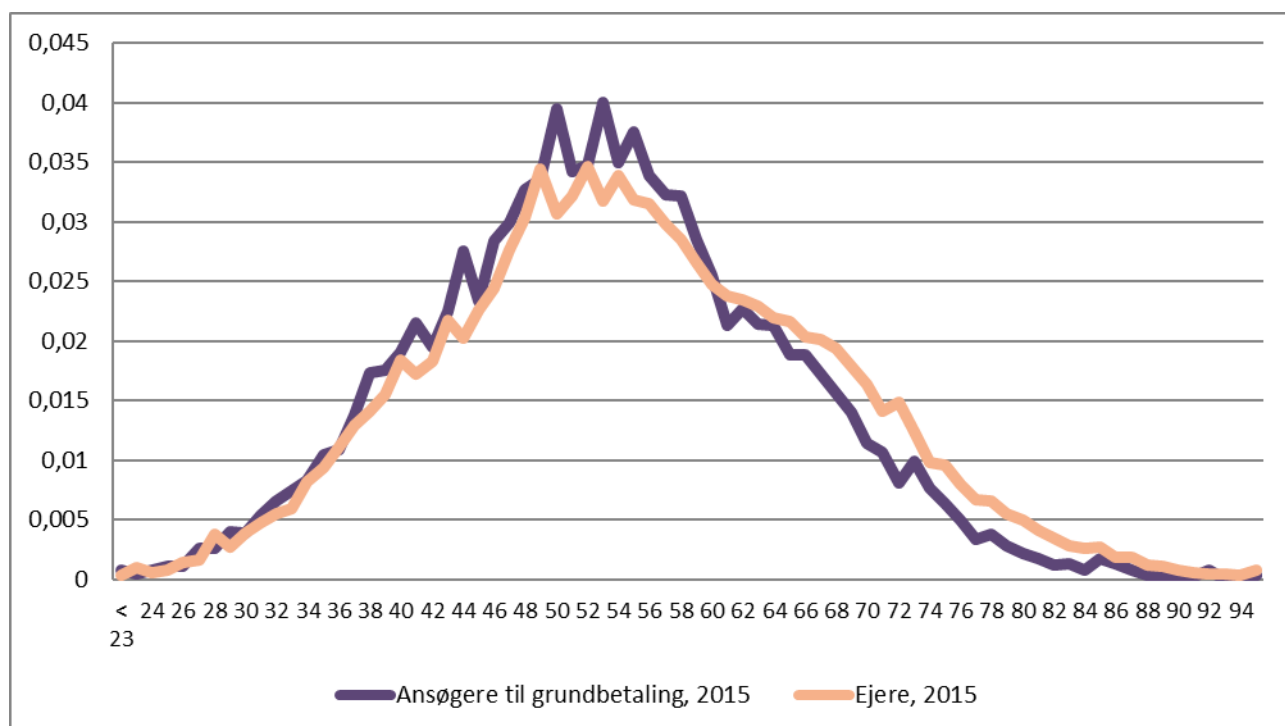
Ejerskifteproblemet kommer til udtryk ved en udskudt tilbagetrækning og kan ses som et udtryk for, at landmænd i denne gruppe er i en gunstig situation i ejendomsmarkedet, idet de kan have væsentlige finansieringsmæssige fordele i forhold til yngre og typisk mindre solvente konkurrenter (Pedersen og Olsen, 2015).

Hvis aldersfordelingen for jordejere sammenlignes med aldersfordelingen for de landmænd, der søger landbrugsstøtten, ses det, at spredningen i aldersfordelingen for ansøgere til grundbetalingen (EU-støtte) er mindre, end den er for jordejere (Figur 3.9). Herudover er fordelingen for jordejere lidt mere "højreskæv" end fordelingen for ansøgere.

---

⁵ Arealet af landejendomme og ubebyggede landbrugslodder i Danmark.

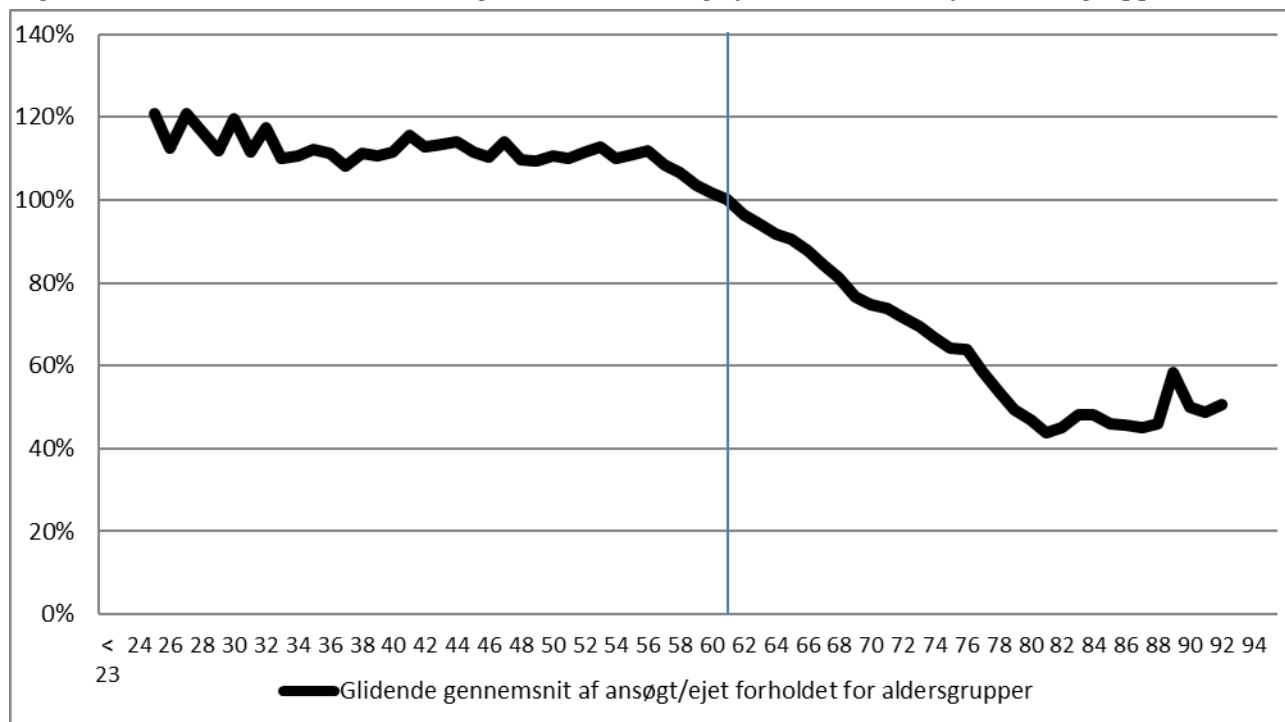
Figur 3.9: Relativ arealfordeling efter alder for jord i personligt eje og ejere med mere end 10 ha samt relativ arealfordeling efter alder på ansøgere der ansøger om arealer på mere end 10 ha.

Kilde: Registerdata, DST samt NaturErhvervstyrelsen.

Dette er ikke overraskende og bekræfter et billede af, at ældre jordejere (og måske forhenværende landmænd) bortforpagter deres jord. Figur 3.10 viser et glidende gennemsnit af forholdet mellem det relative ansøgte areal og det relative ejede areal for aldersgrupper på basis af samme data som Figur 3.9. Op til ca. 57-årsalderen ansøger aldersgrupperne om støtte på ca. 12,5 pct. mere jord, end aldersgruppen ejer. Over 57-årsalderen falder denne andel meget jævnt frem til omkring 82-årsalderen, hvor andelen af det ansøgte areal udgør knap 50 pct. af det ejede areal for aldersgrupperne. Aldersgrupperne over ca. 61 år ejer mere jord, end de søger støtte på, mens aldersgruppen under 61 år søger støtte på et større areal, end de ejer. Aldersgruppen under 61 år kan altså ses som nettoforpagtere, mens aldersgruppen over 61 år kan ses som nettobortforpagtere.

Figur 3.10: Forholdet mellem ansøgt relativt areal og ejet relativt areal for aldersgrupper.

Kilde: Registerdata, DST samt NaturErhvervstyrelsen.

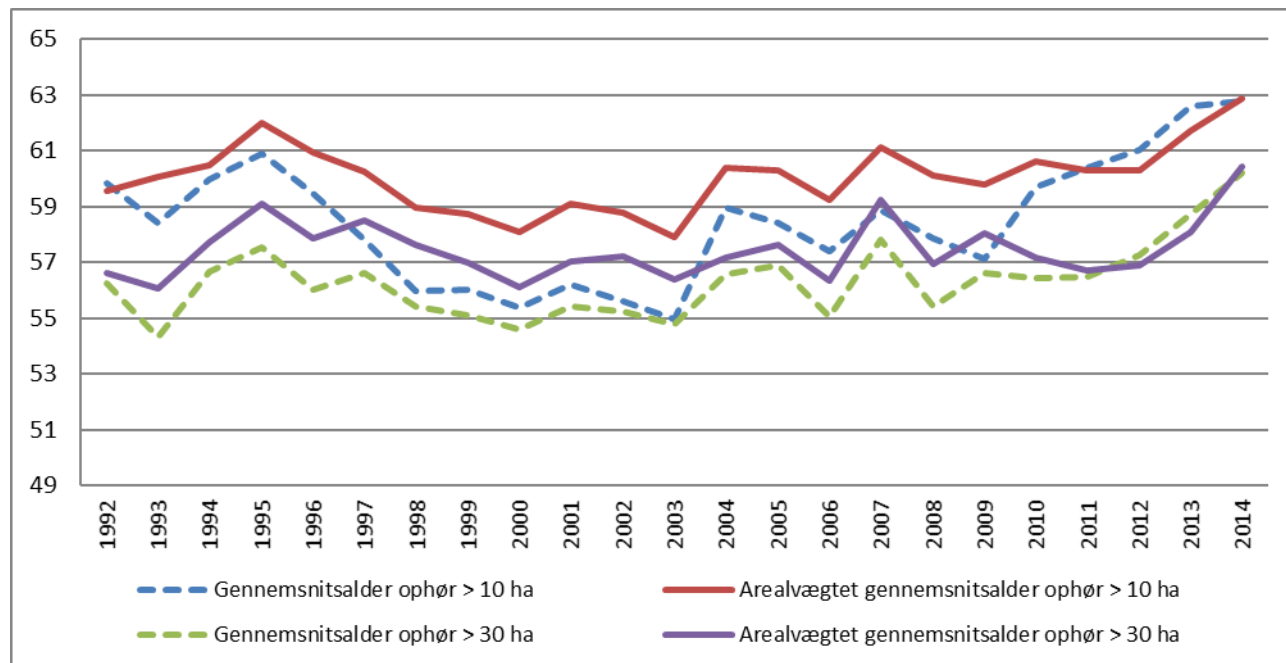
3.4 Afgangsalder

Gennemsnitsalderen for personer, der ophører med at eje landbrugsejendomme (afgangsalderen), har været stigende de seneste år. Ophør er her defineret som personer, der er registreret som jordejere det ene år, men ikke det efterfølgende år. Stigningen i gennemsnitsalderen for personer, der ophører ejerskabet af landbrugsejendomme, er på niveau med stigningen i gennemsnitsalderen for ejere af landbrugsejendomme jf. Figur 3.5 og Figur 3.6.

Den gennemsnitlige afgangsalder skal fortolkes forsigtigt, idet der kan være flere årsager til ophøret. Det kan være aldersbetinget afgang, men det kan også være afgang på grund af økonomiske vanskeligheder. En øget frekvens af unge jordejere, der ophører på grund af økonomiske vanskeligheder, vil trække gennemsnittet ned. Dette har muligvis været tilfældet efter finanskrisen, hvor flere yngre er ophørt pga. økonomiske vanskeligheder, mens flere ældre samtidig har udsat ophøret. Nettoeffekten på gennemsnitsalderen for ophørende er tvetydig.

Fra 2008 til 2015 er den arealvægtede gennemsnitsalder for personer, der ejer mere end 30 ha, steget med ca. 0,6 år pr. år (Figur 3.6.). Fra 2008 til 2014 er den arealvægtede gennemsnitsalder for personer, der ophører med at eje landbrugsejendom med mere end 30 ha, også steget med ca. 0,6 år pr. år (Figur 3.11).

Figur 3.11: Gennemsnitlig alder for personer, der ophører med at eje landbrugsjord personligt, for ejere med hhv. over 10 og over 30 ha.

Kilde: Registerdata, DST.

Figur 3.12 viser en udglattet fordeling af afgangsalderen for personer, der ophører med at eje landbrugsejendom, når de er over 55 år. Figuren viser, at den typiske afgangsalder var 65-69-årsalderen i 1994, hvor folkepensionsalderen var 67 år. Den typiske afgangsalder faldt til 63-67-årsalderen i 2004, hvor folkepensionsalderen faldt til 65 år for de personer, der havde fødselsdag efter den 30. juni. Dog havde en stigende andel af jordejere, der ophørte, en højere alder (over 75 år). I 2014 var den typiske afgangsalder steget til 67-71-årsalderen og er nu altså væsentligt over folkepensionsalderen på 65 år med en yderligere stigning i andelen af personer der ophører, når de er over 75 år.

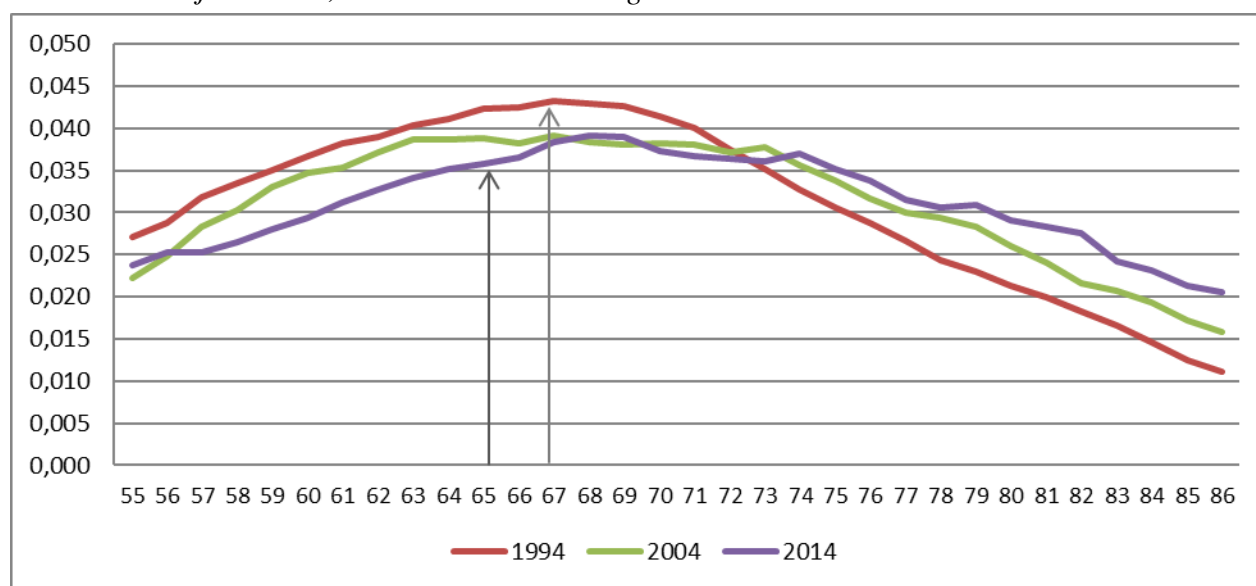
En mulig fortolkning er, at stigende jordpriser⁶ omkring 2004 kan have fået nogle landmænd til at gå tidligt på "pension", mens de faldende jordpriser efter finanskrisen kan have fået nogle landmænd til at udsætte deres pensionering, eller i det mindste udsætte det tidspunkt, hvor de sælger deres ejendom.

Det relativt brede spekter for afgangsalderen støttes af resultater fra en brugerundersøgelse af SEGES om ejer- og generationsskifte (SEGES, 2016). Her ses på en aldersfordeling for hhv. alle respondenter og respondenter, "der forventer at påbegynde ejer- eller generationsskifte inden for de kommende 5 år" (SEGES, 2016, s. 14). Resultaterne viser ikke overraskende, at der i aldersgruppen

⁶ Se Appendiks 1 for udviklingen i landbrugets ejendomspriser pr. ha

på 55 år og derover er væsentligt flere, der forventer at påbegynde ejer- eller generationsskifte inden for de kommende 5 år, end for gruppen under 55 år. Derimod er det måske overraskende, at det for gruppen af 65-74-årige kun er 53 pct., der forventer at påbegynde ejer- eller generationsskifte inden for de kommende 5 år, og endnu mere overraskende, at det for gruppen over 75 år kun er 47 pct., der forventer at påbegynde ejer- eller generationsskifte inden for de kommende 5 år. Ca. halvdelen af landmænd over 75 år forventer således ikke at påbegynde ejer- eller generationsskifte inden for de kommende 5 år.

Figur 3.12: Udglattet fordeling af afgangsalder for personer, der ophører med at eje landbrugs-ejendomme, når de er mellem 55 og 90 år.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata, DST

Det skal bemærkes, at der er få respondenter i gruppen over 75 år (43 stk.), og at denne gruppe generelt er underrepræsenteret i forhold til aldersfordelingen af jordejere med mere end 10 ha, mens gruppen af landmænd i alderen 55-64 år er noget overrepræsenteret i forhold til aldersfordelingen af jordejere med mere end 10 ha. Repræsentativiteten for de øvrige aldersgrupper stemmer fint overens med aldersfordelingen af jordejere med mere end 10 ha.

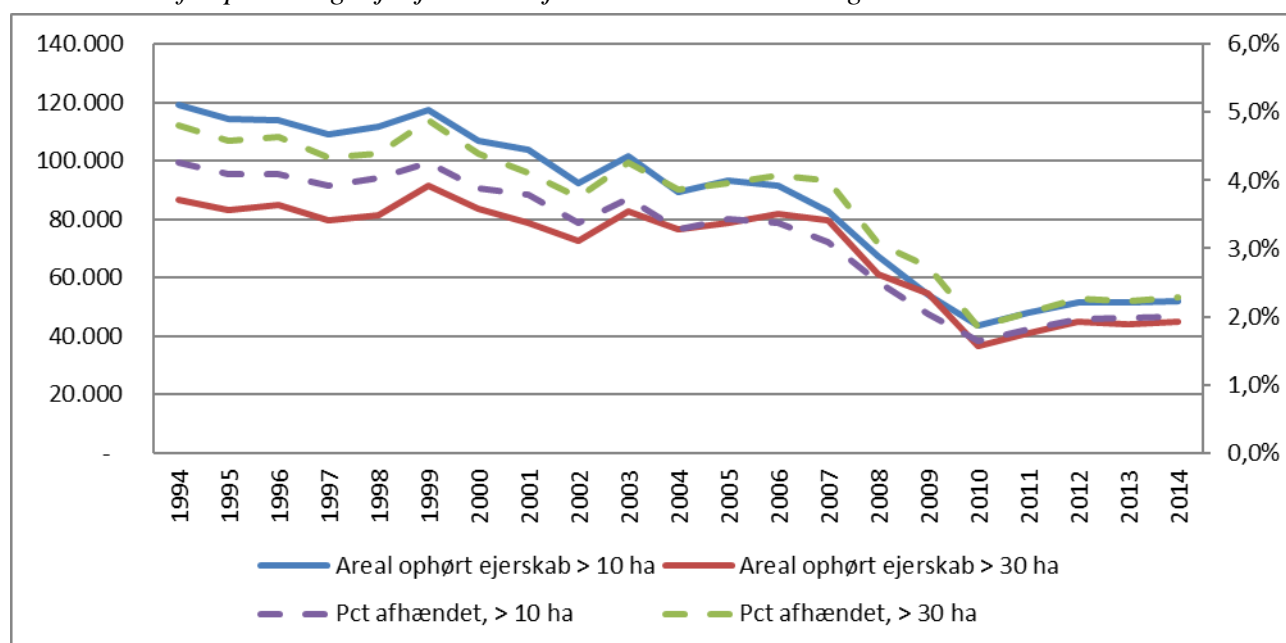
Denne over-/underrepræsentation hænger sammen med brugerundersøgelsens fokus, som har været på heltidsbedrifter eller bedrifter med væsentlig landbrugsmæssigt omsætning på kr. 750.000,00 inkl. støtte, særligt for den del af respondenterne, der er bortforpagtere, vil der være tale om landbrug med en anelig størrelse for at nå en omsætning primært fra bortforpagtning på kr. 750.000,00⁷. Der er en tendens til, at de ældre jordejere ejer mindre ejendomme i gennemsnit. Derfor vil en stor del af de ældre jordejere ikke falde inden for SEGES' brugerundersøgelses fokusom-

⁷ Hvis forpagtningsafgiften f.eks. er på kr. 4.500,00 pr. ha, svarer en omsætning på kr. 750.000,00 til et areal på 167 ha, hvis der ikke er andre kilder til landbrugsomsætning.

råde. I SEGES' (2016) undersøgelse anses større bortforpagter i øvrigt som en del af fokusområdet. Mens denne gruppe ikke normalt indgår i f.eks. regnskabsstatistik mv., er den en naturlig del af kundesegmentet i forhold til rådgivning om ejer- og generationsskifte.

Figur 3.13 viser det samlede areal ejt af privatpersoner med mere end 10 ha, der ophører med at eje landbrugsejendomme over tid. Det samlede areal for ophørende jordejere var svagt faldende før den globale finansielle krise i 2008. Omkring krisen faldt niveauet markant og er efterfølgende kun steget meget svagt fra et niveau, der ligger tæt på halvdelen af omsætningen før den finansielle krise.

Figur 3.13: Samlet areal for personer, der ophører som jordejere, samt i pct. af det samlede areal for personligt ejet jord hos ejere med hhv. over 10 og over 30 ha.

Kilde: Registerdata, DST.

I den tiårige periode fra 1994 til 2003 blev der således afstået i gennemsnit ca. 109.000 ha årligt fra personer, der ejede mere end 10 ha i personligt eje. I samme periode var det samlede areal i personligt eje for personer med mere end 10 ha ca. 2,77 mio. ha, og der blev dermed afstået 3,9 % af arealet årligt.

Fra 2009 til 2014 er der i gennemsnit blevet afstået ca. 49.000 ha årligt fra personer, der ejede mere end 10 ha i personligt eje. I samme periode var det samlede areal i personligt eje for personer med mere end 10 ha ca. 2,63 mio. ha, og der blev dermed afstået 1,9 % af arealet årligt.

Indgangsalder og fremtidige ejerformer

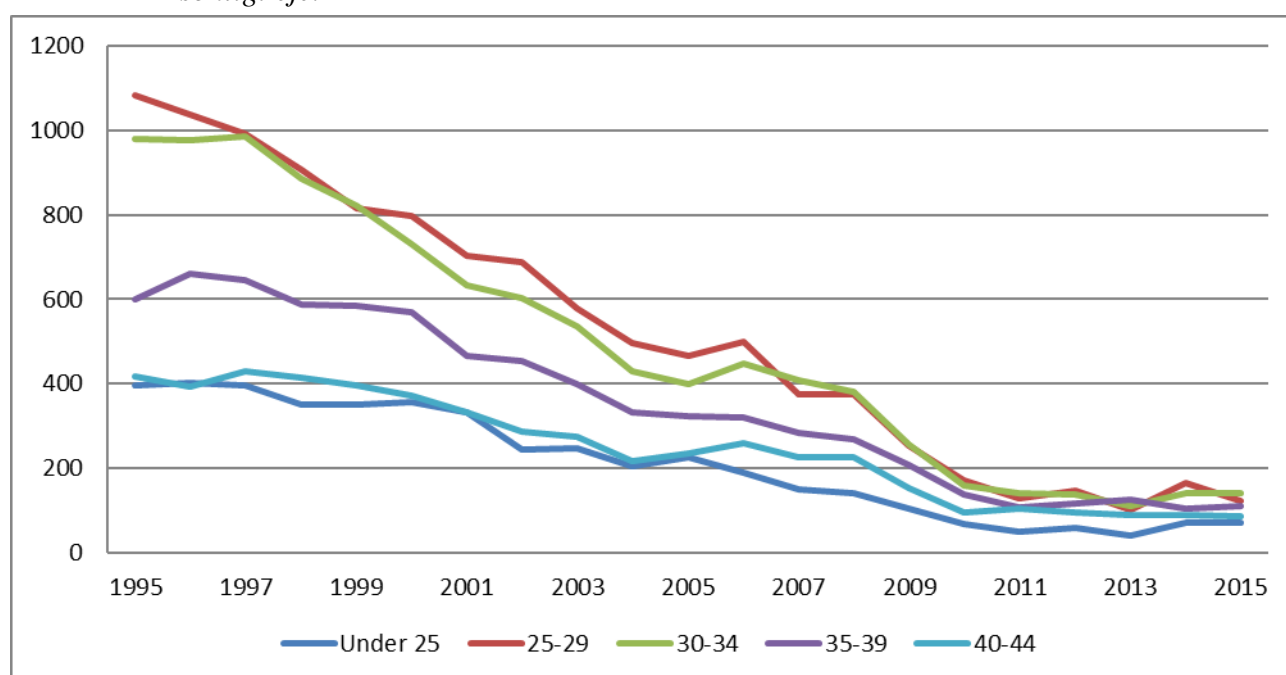
Antallet af personer, der første gang er registreret som ejere af mere end 10 ha af en landbrugsejendom, har været faldende over en lang periode. Figur 3.14 viser udviklingen for aldersgrupper under 45 år.

Fra 2011 og frem er udviklingen stagneret, dog på et meget lavt niveau, så den typiske etableringsalder på landbrugsejendomsmarkedet nu er 25-35-årsalderen.

Figur 3.14 viser, at etableringsudfordringer i landbruget ikke er noget nyt fænomen, men at der gradvis er blevet færre og færre yngre personer, der har fået fodfæste på landbrugets ejendomsmarked. Det skal dog også bemærkes, at den generelle strukturudvikling mod færre bedrifter har som naturlig konsekvens, at behovet for nyetablerede landmænd falder over tid. Det er dog ikke på samme måde naturligt, at det samlede areal, der overtages af førstegangskøbere falder. Dette er dog ikke desto mindre tilfældet, som det fremgår af Figur 3.15.

Figur 3.14: Antal personer første gang registeret som ejer af mere end 10 ha landbrugsjord i personligt eje.

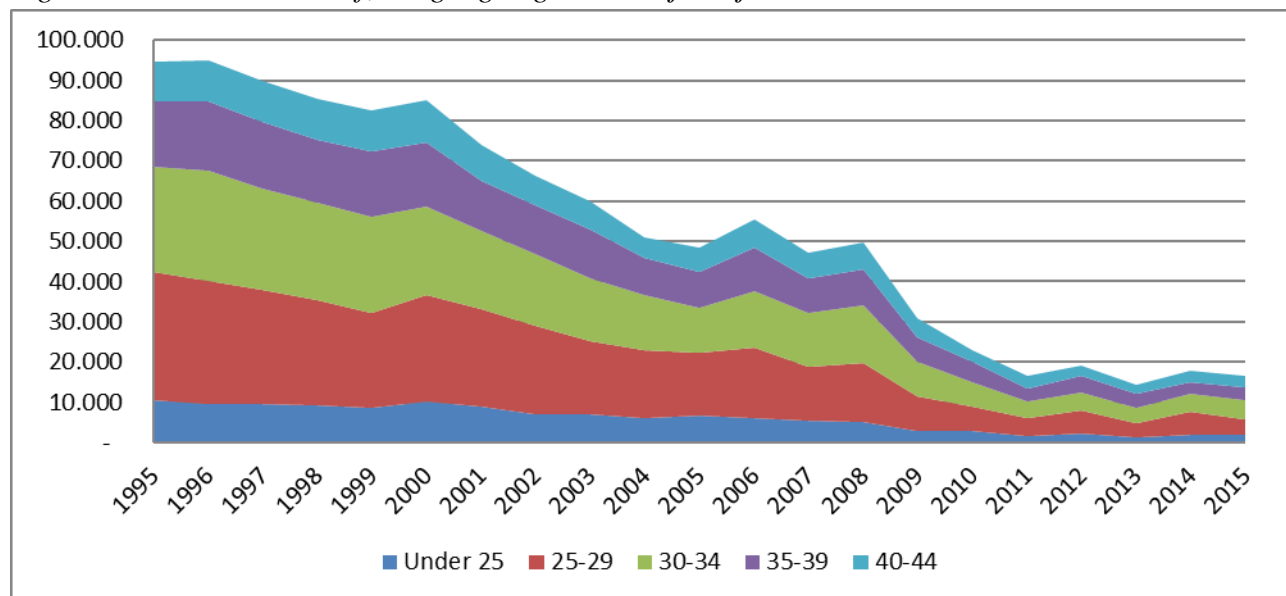
Kilde: Registerdata, DST.

Figur 3.15 viser arealer for personer under 45 år, der første gang optræder som ejere af landbrugsjendom med et areal over 10 ha. Arealet er, parallelt med antallet af personer, faldende over perioden. Niveaet er fra 2011 på under 20.000 ha pr år (i gennemsnit ca. 16.800 ha pr. år fra 2011 til 2015).

Det samlede areal for personer på 45 år og derover, der optræder som ejere af mere end 10 ha for første gang, udgør i gennemsnit ca. 11.000 ha årligt fra 2011 til 2015. Denne aldersgruppe kan indeholde personer, der faktisk etablerer sig på landbrugets ejendomsmarked, men aldersgruppen indeholder også, og formentlig i højere grad end den yngre aldersgruppe, personer, der bliver registreret som ejere af ejendomme af andre årsager, f.eks. ægtefæller, der ikke har været registreret som medejere, men som arver ejendommen i forbindelse med dødsfald o.l.

Niveauet for personer, der ophører med at eje landbrug, jf. Figur 3.13, var på ca. 49.400 ha pr. år i perioden 2010 til 2014. Figur 3.2 viste et stigende areal tilhørende selskaber. Dette areal er i perioden 2011 til 2015 steget med ca. 8.400 ha årligt. Samlet set kan der henføres ca. 36.200 ha årligt til privatpersoner, der ikke optrådte som jordejere året før samt til øgede arealer ejet af selskaber. De resterende ca. 13.200 ha, der afstås, bliver formodentligt overvejende overtaget af privatpersoner, der er etablerede jordejere i forvejen.

Figur 3.15: Antal ha hos førstegangsregistrerede jordejere under 45 år med mere end 10 ha.

Kilde: Registerdata, DST.

Ud over privatpersoner, der bliver ejere af landbrugsejendomme for første gang, bliver de afståede ejendomme i høj grad overtaget af privatpersoner, der allerede er etableret på ejendomsmarkedet, samt selskaber. Selskaber står som den nye ejer i en relativt høj andel af det samlede antal ejerskifter foretaget efter finanskrisen (ca. 17 pct. af arealet), til trods for at de hidtil har ejet en beskeden andel af det samlede landbrugsareal.

Selskabernes stigende andel af ejerskabet af danske landbrugsejendomme kan dække over tre mere eller mindre forskellige ejerstrukturer. Dels kan det dække over personligt ejede virksomheder, der omdannes til selskaber, eller virksomheder, der oprettes i en selskabsstruktur, med en smal ejerkreds, også kaldet ejerledede virksomheder, hvor den kontrollerende ejer er aktiv i den daglige ledelse af virksomheden. Dels kan der være tale om en virksomhed med en smal ejerkreds med en ejer, der ikke er aktiv i den daglige ledelse af virksomheden, og dels kan der være tale om virksomheder, der har en meget bred direkte eller indirekte ejerkreds. Dette kan f.eks. være pensionskasser eller kapitalfonde.

Der er p.t. ikke nogen afdækning af, i hvilket omfang de forskellige ejerstrukturer er repræsenteret i landbruget. I det omfang der er tale om ejerledede virksomheder, som er den dominerende ejerstruktur på tværs af alle brancher i Danmark (Bennedsen & Nielsen, 2015), er der i praksis ingen driftsmæssig forskel på, om virksomheden er i selskabsform, I/S eller enkeltmandsvirksomhed.

3.5 Konklusion og perspektivering

Omsætningen af landbrugsjord, der kommer i personligt eje af unge landmænd, har været forholdsvis stabil i perioden 2011 til 2015. Der er dog tale om et meget lavt niveau både absolut og i relation til den samlede omsætning af landbrugsjord. På den anden side af landbrugets ejendomsmarked hævdes det til tider, at ældre landmænd ikke kan sælge deres landbrugsejendom (Dahlgaard, 2016), og der er da også sket en markant stigning i andelen af den danske landbrugsjord, der er ejet af personer over den normale pensionsalder.

Disse to kendsgerninger afspejler betydelige etableringsproblemer i det danske marked for landbrugsejendomme. I det omfang lav tilgang af nye unge ejere til dansk landbrug medfører lavere investeringer og mindre tilførsel af ny viden og entreprenørtrang, kan det frygtes at medføre en lavere produktivitetsudvikling i dansk landbrug i fremtiden, hvorfor det kan have afledte samfundsøkonomiske effekter. I dette lys kan tiltag med henblik på at lette etableringen for unge landmænd f.eks. via vækstfonden og via særlig EU-støtte til yngre landmand være velbegrundede.

Der observeres således effekter i markedet for landbrugsejendomme, som fortolkes som et ejerskifteproblem, forstået sådan at landbrugsejendomme faktisk ikke kan sælges. Her bør der dog ses på de egentligt økonomiske incitament. Når ældre landmænd ikke kan sælge deres ejendomme, er det et spørgsmål om prisen, så tilbageholdenhed med at sælge ejendomme kan ses som, at ældre landmænd agerer forholdsvis rationelt økonomisk set og derfor ikke sælger til enhver pris. Med de aktuelle ejendomspriser og finansieringsomkostninger har de ældre landmænd ofte økonomisk bedre alternativer til salg ved selv at fortsætte driften eller ved at bortforpagte ejendommen. Det er bl.a. denne adfærd, der afspejler sig i den stigende gennemsnitsalder for danske jordejere.

Før den finansielle krise kunne landmænd, der på grund af alder ønskede at sælge deres ejendom, opnå attraktive priser. I denne periode var etablerede landmænd i en stærk konkurrenceposition i forhold til unge på vej ind på markedet. Efter finanskrisen har de unge stadig svært ved at komme ind på markedet, men mange af de etablerede midaldrende landmænd er ikke længere i stand til at byde de meget høje priser for landbrugsejendommene, der sås op til krisen. Ældre solvente landmænd kan derfor have betydelige finansieringsmæssige fordele i forhold til mindre solvente kollegaer, og de kan derfor have et bedre alternativ ved f.eks. at bortforpagte ejendommen frem for at sælge den i det aktuelle marked.

Ud over tendensen til at ældre landmænd i dag udskyder salget af deres ejendom, viser udviklingen i aldersfordelingerne for danske jordejere, at aldersgruppen 49-58 år i dag ejer en betydeligt højere andel af den personligt ejede landbrugsjord i Danmark end tidligere. Dette indikerer, at ejer- og generationsskifteproblemstillinger også kan være meget aktuelle om 10-20 år, hvor det må imødeses,

at denne aldersgruppe kommer til at påvirke ejendomsmarkedet med et stort aldersbetinget udbud som følge af deres store aktuelle ejerandel. Et langsigtet fokus på området kan derfor være relevant. Omvendt skal det gentages, at udskydelse af visse ejer- og generationsskifter kan være hensigtsmæssige fra et privat- og virksomhedsøkonomisk synspunkt.

Udskydelse af et ejer- eller generationsskifte kombineret med en overgang til en mere passiv virksomhedsdrift, f.eks. bortforpagtning, kan være en mulighed, der giver reelt generationsskifte af de driftsmæssige beslutninger, mens det tilbageholder noget af egenkapitalen i erhvervet. Det betyder ikke, at der ikke er ulemper ved sådanne bortforpagtningsløsninger, men at der er en vis sandsynlighed for, at de finansielle fordele opvejer de driftsmæssige ulemper.

Sikring af attraktive rammer på efterspørgselssiden af landbrugets ejendomsmarkeder på længere sigt kan blive afgørende for at undgå et pres på solvensen i dansk landbrug, når gruppen af midaldrende landmænd begynder at trække sig tilbage fra ejendomsmarkedet, og det ophobede udbud skal omsættes. En mulighed er at udvikle mulighederne for, at nuværende passive jordejeres børn kan fortsætte ejerskabet af jorden frem for at omsætte denne jord på et marked, der måske ikke kan bære det.

For den enkelte landmand betyder disse udsigter, at det kan overvejes at øge supplerende pensionsopsparinger uden for virksomheden. Midaldrende landmænd, der forventer at trække sig tilbage om 10-20 år, bør nok også indstille sig på muligheden for, at de til den tid kan blive nødt til at lade kapital blive i landbruget i deres otium.

Referencer

- Ahearn, M.C. 2016. "Theme Overview: Addressing the Challenges of Entry into Farming." Choices. Quarter 4.
<http://www.choicesmagazine.org/choices-magazine/theme-articles/theme-overview-addressing-the-challenges-of-entry-into-farming/theme-overview-addressing-the-challenges-of-entry-into-farming>
- Bennedsen, M., & Nielsen, K. M., (2015). Ejerledelse i Danmark, Rapport 1: Ejerledelse – Baggrund og udbredelse. Center for Ejerledede Virksomheder, Copenhagen Business School.
- Dahlgaard, K. O. (2016). Bekymret landmandsdatter: Hvad skal vi egentlig spise, hvis landbruget dør? Debatinlæg, Jyllands-Posten, 05-09-2016.
<http://jyllands-posten.dk/debat/breve/ECE8976008/bekymret-landmandsdatter-hvad-skal-vi-egentlig-spise-hvis-landbruget-doer/>
- Danmarks Statistik (2016). Registerdata, forsker adgang, Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2016). Statistikbanken tabel AFG1. Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2016). Statistikbanken tabel BDF1. Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2016). Statistikbanken tabel BDF107. Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik (2016). Statistikbanken tabel FOLK2. Danmarks Statistik.
- DØRS (2010). Økonomi og Miljø 2010, Kapitel I: Landbrug. Formandsskabet for de økonomiske råd.
- Katchova, A. L. & Ahearn M. C., (2016). Dynamics of Farmland Ownership and Leasing: Implications for Young and Beginning Farmers. Applied Economic Perspectives and Policy, volume 38. Nr. 2. s. 334-350.
- NaturErhvervstyrelsen (2016). Aldersfordeling for ansøgere til grundbetalingen 2015. Personlig meddelelse.
- Olsen, J. V., & Pedersen, M. F., (2014). Finansieringsforhold i dansk landbrug, Nr. 102-0327/14-5480, 81 s., (IFRO Udredning; Nr. 2014/22).
- Olsen, J. V., (2015). Opdateret notat om konkurser og landbrugsbedrifter på randen af konkurs, 10 s., nov. 30, 2015. (IFRO Udredning; Nr. 2015/46).
- Pedersen, M. F., & Olsen, J. V., (2015). Finansieringsforhold i dansk landbrug: del II, 41 s., jun. 15, 2015. (IFRO Udredning; Nr. 2015/33).
- Pedersen, M. F., (2016). Ejer- og Generationsskifte i dansk landbrug - Drivere og barrierer for ejer- og generationsskifter, 33 s., nov., 2016. (IFRO Udredning; endnu ikke publiceret).
- SEGES, (2016). Rapport om brugerundersøgelse om ejer- og generationsskifte, www.landbrugsinfo.dk